

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
імені проф. В. Ф. Доценка
Кафедра туристичного та готельного бізнесу**

«До захисту в ЕК»	«До захисту допущено»
Декан факультету	Завідувач кафедри
<u>Віта ЦИРУЛЬНІКОВА</u>	<u>Ірина МЕЛЬНИК</u>
(підпис)	(підпис)
(ім'я та прізвище)	(ім'я та прізвище)
«__» _____ 2023 р.	«__» _____ 2023 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

зі спеціальності 242 «Туризм»
(код та назва спеціальності)
освітньо-професійної програми «Туризмознавство»

на тему: Розвиток лікувально-оздоровчого туризму на території Хмельницької області

Виконав: здобувач 2 курсу, групи ЗТУ-2-4М

Ковальчук Ірини Вадимівна
(прізвище, ім'я, по батькові повністю) (підпис)

Керівник Мельник Ірина Леонідівна
(прізвище, ім'я та по батькові повністю) (підпис)

Рецензент Парубець О.В.
(ім'я та прізвище) (підпис)

Я як здобувач Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав і не одержував недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____
(підпис)

Київ – 2023 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Інститут (факультет) готельно-ресторанного та туристичного бізнесу імені
проф. В.Ф. Доценка
Кафедра туристичного та готельного бізнесу
світній ступінь магістр
Спеціальність 242 «Туризм»
(код і назва)
Освітньо-професійна програма «Туризмознавство»
(назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
туристичного та
готельного бізнесу

Ірина МЕЛЬНИК
“ ” 2022 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Ковальчук Ірини Вадимівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Розвиток лікувально-оздоровчого туризму на території
Хмельницької області

керівник роботи Мельник Ірина Леонідівна, к.е.н, доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “16” листопада 2022 року
№814-КС

2. Строк подання здобувачем роботи 8 лютого 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи наукова, фахова література, інформаційні джерела з
даними досліджуваних підприємств та територій

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

5. Перелік графічного матеріалу
рисуноків – 21, таблиць – 34, додатків – 2

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Мельник І.Л.		
II	Мельник І.Л.		
III	Мельник І.Л.		
IV	Мельник І.Л.		

7. Дата видачі завдання 3 жовтня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи	01.09.2022-30.09.2022 рр.	
2	Оформлення і затвердження завдання на роботу	03.10.2022-10.10.2022 рр.	
3	ВСТУП	11.10.2022-21.10.2022 рр.	
4	РОЗДІЛ 1 Теоретичний		
4	РОЗДІЛ 2 Аналітичний	24.10.2022-04.11.2022 рр.	
5	РОЗДІЛ 3 Проектний	07.11.2022-18.11.2022 рр.	
6	РОЗДІЛ 4 Дослідно – рекомендаційний	21.11.2022-09.12.2022 рр.	
7	Висновки та пропозиції. Список використаних джерел. Додатки	12.12.2022-23.12.2022 рр.	
8	Оформлення роботи за структурою, представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі та попередній захист у комісії	26.12.2022-20.01.2023 рр.	
9	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту	23.01.2023-10.02.2023 рр.	
10	Представлення готової зшитої кваліфікаційної роботи на кафедрі	13.02.2023 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи в екзаменаційній комісії	21-22.02.2023 р.	

Здобувач

_____ (підпис)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Ковальчук І.В.
(прізвище та ініціали)

Мельник І.Л.
(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ

на кваліфікаційну роботу

Ковальчук Ірини Вадимівни

на тему: «Розвиток лікувально-оздоровчого туризму

на території Хмельницької області»

Кваліфікаційна робота складається з 120 сторінок. Кількість розділів - 4, рисунків - 21, таблиць – 34, додатків – 2.

Об'єктом дослідження є процес розвитку лікувально-оздоровчого туризму Херсонської області з урахуванням інтересів стейкхолдерів та особливостей функціонування міжнародного ринку туристичних послуг.

Предметом магістерської роботи є теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення реалізації перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Херсонській області України.

Метою магістерської роботи є розробка пропозицій щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Хмельницькій області України.

У I розділі магістерської роботи висвітлено концептуальні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

У II розділі магістерської роботи проаналізовано сучасний стан та передумови розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області.

У III розділі магістерської роботи визначено проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

У IV розділі магістерської роботи обґрунтовано соціально-економічне значення активізації розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: лікувально-оздоровчий туризм, Хмельницька область, туристичний потенціал, туристичні послуги

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ	10
1.1. Лікувально-оздоровчий туризм як об'єкт наукового дослідження	10
1.2. Світова практика формування туристичного продукту лікувально-оздоровчого туризму	20
1.3. Стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму на вітчизняному ринку туристичних послуг	29
Висновки до 1 розділу	41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	43
2.1. Характеристика потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області	43
2.2. Оцінка ринку туристичних послуг Хмельницької області в сегменті лікувально-оздоровчого туризму	52
2.3. Стейкхолдери розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області	65
Висновки до 2 розділу	74
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	75
3.1. Проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області	75
3.2. Стратегічні альтернативи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області	82
3.3. Програма заходів щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму в	90

Хмельницькій області	
Висновки до 3 розділу	95
РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	97
4.1. Розробка комплексу інформаційних турів по об'єктам лікувально- оздоровчого туризму Хмельниччини	97
4.2. Оцінка соціально-економічного ефекту від впровадження запропонованої програми заходів	104 111
Висновки до 4 розділу	112
ВИСНОВКИ	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні лікувально-оздоровчий туризм займає одне із провідних місць у туристичній галузі, чому сприяє розвиток транспортного сполучення, активна пропаганда здорового способу життя та такий негативний фактор як забруднення екології внаслідок індустріального розвитку. Україна має один із найкращих природних лікувально-оздоровчих потенціалів у Європі. Він розвивається за рахунок значних ресурсів: морського узбережжя, гарячих, теплих і холодних мінеральних джерел, лікувальних лиманових родовищ грязі (пелоїдів), лісів тощо, якими багата країна.

Інтерес до лікувально-оздоровчого туризму в Україні постійно зростає. Сучасне суспільство все більше піклується про зміцнення та охорону свого здоров'я. Високий потенціал фізичної та розумової діяльності людей є безпосередньою передумовою повноцінного життя. Лікувально-оздоровчий туризм дає змогу в комфортних і невимушених умовах підтримувати стан здоров'я у належній, працездатній, бадьорій формі. Тому його розвиток останніми роками є вкрай динамічним як на вітчизняному, так і на міжнародному туристичних ринках.

У розвитку лікувально-оздоровчого туризму у всьому світі відмічені тенденції зростання та диверсифікації. Відповідаючи на зростаючий диверсифікований попит, змінюються дестинації лікувально-оздоровчого та курортного туризму, розширюючи та переорієнтуючи свої послуги на нові сегменти.

В магістерській роботі досліджується стан та потенціал розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області. Хмельницька область асоціюється в туристичній сфері України як центр інноваційних видів туризму і є однією з найбільш потенційно-привабливих у плані туризму. В області працюють 33 оздоровчі заклади майже на 4 тис. місць: 9 санаторіїв, 3 санаторії-профілакторії, 10 баз відпочинку, 11 оздоровчих таборів для дітей. Така кількість показує доцільність дослідження проблем та перспектив подальшого

розвитку лікувально-оздоровчого туризму в цьому регіоні.

Метою магістерської роботи є розробка пропозицій щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Хмельницькій області України.

Виходячи з поставленої мети визначено та вирішено такі **завдання**:

- охарактеризувати лікувально-оздоровчий туризм як об'єкт наукового дослідження,
- вивчити практичний досвід формування туристичного продукту лікувально-оздоровчого туризму,
- дослідити стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму на вітчизняному ринку туристичних послуг,
- надати характеристику потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області,
- провести оцінку ринку туристичних послуг Хмельницької області в сегменті лікувально-оздоровчого туризму,
- визначити стейкхолдерів розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області,
- виокремити проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області,
- запропонувати стратегічні альтернативи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області,
- розробити програму заходів щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області в 2023 році,
- розробити комплекс інформаційних турів по об'єктам лікувально-оздоровчого туризму Хмельниччини,
- оцінити соціально-економічний ефект від впровадження запропонованої програми заходів.

Об'єктом дослідження є процес розвитку лікувально-оздоровчого туризму Херсонської області з урахуванням інтересів стейкхолдерів та особливостей функціонування міжнародного ринку туристичних послуг.

Предметом магістерської роботи є теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення реалізації перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області України.

Теоретичну основу магістерської роботи становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які присвячені проблемам розвитку лікувально-оздоровчого туризму у світі і в Україні.

Інформаційну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України про результати туристичної діяльності в Україні, звіти департаменту туризму та курортів Хмельницької обласної державної адміністрації, законодавча, нормативна та довідкова література.

Методичною основою магістерської роботи є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: порівняння, узагальнення, аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, комплексного і системного підходів, статистичні методи, методи кількісного та якісного аналізу, SWOT-аналіз, соціологічний.

Практичне значення одержаних результатів. Запропонована програма розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області може бути використана органами місцевого самоврядування як доповнення до діючої Стратегії розвитку туризму в регіоні.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були представлені на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські Виміри Сталого Розвитку», 20-21 жовтня 2022 р., НУХТ. Тези конференції на тему «Сталий розвиток лікувально-оздоровчого туризму» представлено у додатку (Додаток А).

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, чотирьох основних розділів, 21 рисунків, 34 таблиці, висновків і списку використаних джерел, що містить 52 найменувань.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

1.1. Лікувально-оздоровчий туризм як об'єкт наукового дослідження

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає можливість нам стверджувати, що наразі відсутня узгодженість науковців щодо трактування та співвідношення основних термінів, які зустрічаються в сфері лікувально-оздоровчого туризму: лікувальний туризм, лікувально-оздоровчий, санаторно-курортний, медичний, клінічний, реабілітаційний, оздоровчий, спа, велнес та ін. Наразі існує два підходи до структурування подорожей з лікувально-оздоровчими цілями. Прихильники першого (UNWTO, К. Каленік, О. Кравець, А. Рябев та ін.) виокремлюють три типи подорожей: з лікувальною, з лікувально-оздоровчою та оздоровчою метою. Прихильники другого – лише два: з лікувальною та з оздоровчою метою, зараховуючи лікувально-оздоровчі тури до першого (О. Бордун, Є. Гнедик, М. Мальська, Г. Михайліченко та ін.) чи другого (Н. К. Cosburn, В. Баєв, Г. Заваріка, Г. Ільницька, В. Павленко, Є. Павленко) типу [1].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про туризм» [2], лікувально-оздоровчий туризм виділяється серед ряду інших видів туризму як окремий вид подорожі. UNWTO визначає шість видів подорожей, в числі яких – подорожі з метою лікування та оздоровлення. Цей факт дає можливість сформулювати нам перше твердження: лікувально-оздоровчий туризм – окремий самостійний вид туризму, який не виступає складовою екологічного, соціального чи інших видів туризму.

Сутність лікувально-оздоровчого туризму в теорії та практиці туризму визначається двояко: в широкому та вузькому значеннях. Так, у широкому значенні лікувально-оздоровчий туризм охоплює подорожі з лікувальними, лікувально-оздоровчими та оздоровчими цілями. У вузькому – лише з лікувально-оздоровчими. Тобто, другий варіант не розглядає подорожі з суто

лікувальними (отримання медичних послуг) чи суто оздоровчими (відсутність надання медичних послуг) цілями в складі лікувально-оздоровчого туризму.

UNWTO розглядає лікувально-оздоровчий туризм в широкому значенні [2]. Цікавий факт: в Україні позиція цієї міжнародної організації трактується неоднозначно. Науковці, установи та організації, посилаючись на документи UNWTO, розглядають лікувально-оздоровчий туризм лише як лікування на курорті [3], виділенні в його складі дві форми – оздоровчий та медичний туризм [4] або три – лікування, або медичний туризм; оздоровлення; реабілітація та відновлення [5, с. 86].

Очевидно, що стрімке збільшення кількості подорожей з метою лікування та оздоровлення, різноманітність існуючих практик, мовні та історичні особливості кожного з туристичних регіонів ускладнюють збирання, систематизацію, аналіз фактів, що не дозволяє зробити узагальнення та прогнозувати подальший напрям розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Тому проаналізуємо структуру лікувально-оздоровчого туризму з іншої позиції: мотиву подорожі. Турист під час подорожі планує задовольнити свої потреби в лікуванні та / або оздоровленні. Лікування – це комплекс заходів, спрямованих на полегшення, усунення симптомів та проявів діагностованих порушень життєдіяльності, нормалізацію порушених процесів життєдіяльності. Оздоровлення – це комплекс впливів на організм з ціллю покращення самопочуття і зміцнення здоров'я, що виходить за рамки лікування [6, с. 8].

Саме цю різницю варто покласти в основу виділення двох форм у лікувально-оздоровчому туризмі (лікувальної та оздоровчої). Основною метою подорожі в лікувальних турах є отримання лікувальних (медичних) послуг. Відповідно до Закону № 2002-VIII «Про внесення змін...» медична послуга – послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою-підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником [7].

Звертаємо увагу: медичні послуги надаються в закладах, що належать до

системи охорони здоров'я, і передбачають отримання ліцензії. Звідси формулюємо наступне твердження: діяльність по формуванню та реалізації подорожей з лікувальною метою (лікувальний туризм) здійснюється у двох сферах: медицини та туризму. Взаємозамінність термінів «лікувальна послуга» – «медична послуга» дозволяє нам вживати терміни «лікувальний туризм» та «медичний туризм» як синонімічні.

Поняття послуги оздоровлення, якщо орієнтуватися на визначення терміну «оздоровлення» Законом України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» [8], можна сформулювати наступним чином: це спеціальні заходи соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, спрямовані на поліпшення та зміцнення фізичного і психічного стану здоров'я людини, що здійснюються в закладі оздоровлення та відпочинку.

Звертаючи увагу на класифікатори та нормативно-правову складову оздоровлення можна констатувати факт того, що курорти у наш час не можна розглядати лише як лікувальні установи, враховуючи їх сучасну функціональність, спрямовану на профілактику захворювань, оздоровлення, поліпшення загального функціонального стану населення. Для сучасних курортів невід'ємною складовою є поєднання різних типів діяльності й використання різних ресурсів, у тому числі, тих ресурсів, які запозичені чи доставлені з інших курортів.

Таким чином, термін «лікувально-оздоровчий туризм» є загальним терміном для підкатегорій: оздоровчий та медичний туризм, представлений на рис. 1.1. Дані види туризму охоплюють дві групи туристів (медичні та оздоровчі) і засновані на двох різних фундаментальних потребах у лікуванні та оздоровленні. З наведених визначень видно, що відмінність медичного туризму від ширшого терміну «лікувально-оздоровчий туризм» у тому, що споживачем послуг виступає пацієнт спеціалізованого медичного закладу, який отримує кваліфіковану медичну допомогу [5, с. 161]. Крім того, туристична діяльність включена до медичного туризму завдяки використанню туристичної інфраструктури, такої як транспорт та засоби розміщення.

Рис. 1.1. Компоненти лікувально-оздоровчого туризму

Джерело: [9]

Медичний туризм сприймався спочатку як подорож для медичних втручань, і чимало трактувань відображають саме таку точку зору (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові підходи до поняття «medical tourism» (медичний туризм) зарубіжних науковців

Автор	Підхід
І. Аріс	«Health tourism пов'язаний з термальним туризмом і відвідуванням мінеральних джерел з лікувальною метою» [10].
Букман М. та К. Букман	Використовують медичний туризм як кращий термін для усіх подорожей з метою здоров'я, заявивши, що «це відображає зростання вторгнення медицини навіть у спа- та велнес-послуги» [11]. Медичний туризм – це подорожі з метою поліпшення свого здоров'я, а також економічна діяльність, яка є торгівлею послугами і є зрощуванням принаймні двох секторів: медицини та туризму».
Дж. Гудріч	Медичний туризм – це навмисна спроба частини туристичних об'єктів (наприклад, готелі), або дестинацій (наприклад, Баден, Швейцарія або Бат, Англія) залучити туристів шляхом пропозиції медичних послуг, та засобів на додаток до традиційних туристичних послуг. Ці медичні послуги можуть включати медичне обстеження у кваліфікованих лікарів на курорті, або в готелі, спеціальні дієти, акупунктуру, та спеціальне медичне лікування різних захворювань, таких як артрит, а також траволікування [11]

Автор	Підхід
П. Каррера і Дж. Бриджес	Туризм здоров'я та велнеса – це організована подорож за межі своєї місцевості для підтримки, зміцнення або відновлення особистості, загального благополуччя розуму й тіла [12].
М. Муді	Тенденція зростання медичного туризму з'явилася тоді, коли жителі однієї країни могли поїхати в іншу, для отримання косметичних, або стоматологічних процедур, завершені під час відпустки, або відновлення після такої процедури в період відпустки [13]. Як основні причини подорожей за медичною допомогою в інші країни (регіони) називаються такі: можливість отримання вищої якості медичних послуг порівняно з місцем постійного перебування, або відсутність будь-яких послуг вдома, нижча їх вартість, конфіденційність (анонімність), вища якість догляду.
Е. Собо	Медичний туризм – це практика сучасної подорожі для первинної мети отримання запропонованих, чи вибраних стоматологічних, чи біомедичних послуг [14].
З. Хейджоф	«Health tourism (медичний туризм) є поїздкою до інших країн, чи території з метою придбання медичних послуг, та інших заходів у сфері охорони здоров'я, синемізуючи таким чином поняття «health tourism» і «medical tourism» [14].
С. Хенг, Д. Кукукуста і Х. Сонг	Часто визначення медичного туризму включають релаксацію і велнес, якщо мати на увазі, що до медичного туризму відносять «туристів, як подорожують через міжнародні кордони, щоб отримати широкий спектр медичних послуг» [12].
Л. Хьюм та Ф. ДеМіко	Медичний туризм – це процес подорожі в іншу країну для отримання терапевтичного, стоматологічного та хірургічного лікування [11].

Джерело: складено на основі [10-14]

Термін «wellness tourism», який найчастіше перекладається як оздоровчий туризм, теж досить чітко визначений. В основі такого туризму лежить велнесконцепція, хоча слід зазначити, що подорожі з метою оздоровлення не завжди здійснюються людьми, які сповідують її у повному вигляді. М. Кауфман і Л. Кауфман визначають велнес як «стан здоров'я завдяки гармонії тіла, розуму, духу за рахунок самовідповідальності, фізичної культури/краси, здорового харчування/дієти, відпочинку (антистресу)/медитації, психічної діяльності/освіти, та турботи про навколишнє середовище/соціальні контакти як основні елементи» [15]. Велнес-туристи можуть отримувати процедури, схожі на ті, що використовуються медичними туристами, але відмінність полягає в мотиві – збереженні та зміцненні їх здоров'я, запобіганні хворобі, а не лікування вже наявної патології.

В цілому, велнес рух підкреслює активну позицію, у якій люди намагаються виявити потенційні проблеми, та запобігти їх подальшому розвитку з тим, щоб залишатися у формі і фізично, і психологічно. Оскільки, люди приймають участь у розважальних заходах, перебуваючи у відпустці, туризм є ідеальним засобом сприяння здоров'ю. Ключовими технологіями реалізації велнес-концепції є Spa-технології. На даний час існують різні підходи до визначення «Spa» (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Наукові підходи до поняття «Spa»

Автор	Трактування
Міжнародна Spa Асоціація (ISPA)	Spa-об'єкти є «місцем підвищення загального благополуччя за допомогою різних професійних послуг, які сприяють оновленню розуму, тіла та духу» [12].
М. Мюллер і М. Кауфман	Spa являє собою досягнення стану здоров'я завдяки гармонії тіла, розуму та духу із самовідповідальністю, фізичним фітнесом/турботою про красу, здоровим харчуванням/дієтою, відпочинком/медитацією, психічною діяльністю/освітою та екологічною чутливістю/соціальними контактами як основні елементи цього типу досвіду [15].
Intelligent Spas	Spa-об'єкти – це «бізнес, який пропонує Spa-процедури, засновані на водних методах лікування, які практикуються кваліфікованим персоналом у професійній та розслаблюючій обстановці» [10].
Julie Garrow	Виділяє два ключові елементи, необхідні для виключення тисяч салонів краси, масажних центрів та медичних закладів зі сфери Spa бізнесу: процедури засновані на воді та місце для відпочинку [11].

Джерело: складено автором на основі [10,11,12,15]

Узагальнюючи підходи у таблиця 1.3, пропонуємо таке визначення даного терміну. «Spa – це концепція духовного та фізичного оздоровлення, спрямована на гармонізацію відносин людини із зовнішнім середовищем, на основі поєднаного використання природних, та штучних чинників, з переважанням водних процедур, здорового харчування, рухової активності». В той же час, вважаємо, недоцільним виділення Spa-подорожей в окрему нішеву категорію, або вид туризму, оскільки Spa-послуги – це технології, які застосовуються як у лікувально-реабілітаційній практиці, так і для оздоровчих цілей, і таким чином включаються до однієї з двох описаних вище категорій

лікувально-оздоровчого туризму.

Звертаючи увагу на класифікатори та нормативно-правову складову оздоровлення можна констатувати факт того, що курортні підприємства пропонують лікувально-оздоровчі процедури, враховуючи їх сучасну функціональність у вигляді профілактики захворювань й оздоровлення реабілітантів, де невід'ємною складовою є використання різних природнорекреаційних ресурсів, у тому числі, тих ресурсів, які запозичені чи доставлені з інших курортів, у поєднанні з різними типами діяльності [3, с.9-13]. Загальні положення щодо класифікації санаторно-курортних і оздоровчих підприємств за різними ознаками, надано у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Узагальнена класифікація санаторно-курортних підприємств

№	Класифікаційна ознака	Підвид
1	Профіль	Однопрофільні (монопрофільні). Багато профільні
2	Спеціалізація	Загальнотерапевтичні. Спеціалізовані (санаторії)
3	Основний профіль лікування (медичний профіль)	Органів кровообігу. Нервової системи. Органів дихання (нетуберкульозного характеру). Органів травлення. Органів опорно-рухової системи тощо
4	За типом	Санаторії. Санаторії профілакторії. Пансіонати з лікуванням. Курортні готелі. Будинки та пансіонати відпочинку. Бази та інші заклади відпочинку. Заклади 1-2 денного перебування інші
5	За функцією	Лікувальні. Оздоровчі
6	Період функціонування	Цілорічні. Сезонні
7	Цільовий сегмент	Для дорослих. Для дорослих із дітьми. Для дітей
8	Місце розташування	Курортного типу (на території курорту). Некурортного типу (поза курортом)
9	Термін перебування	1-2 - денне. Тривале - 3 дні й більше. Тривале й 1-2 - денне
10	Форма власності	Приватне підприємство. Підприємство колективної власності. Комунальне підприємство. Державне підприємство. Змішаної форми власності
11	Мета та характер комерційної діяльності	Комерційні (прибуткові) Некомерційні (неприбуткові)
12	Залежно від способу утворення (заснування) та способу формування статутного капіталу	Унітарні. Корпоративне

№	Класифікаційна ознака	Підвид
13	Організаційно-правова форма	Акціонерне товариство. Товариством з обмеженою відповідальністю. Товариством з додатковою відповідальністю. Повне товариство. Командитне товариство
14	Правовий та економічний статус	З повною правовою та економічною самостійністю. Дочірні підприємства. Філіали. Представництва. Відокремлені підрозділи
15	Організаційно-правова форма об'єднань	Асоціації. Корпорації. Консорціуми. Концерни та інші об'єднання
16	Відомче підпорядкування (у складі відомств)	Системи профспілок. Міністерства охорони здоров'я України. «Сільгоспоздоровниці». Міністерства внутрішніх справ України. Міністерства транспорту України. Міністерства оборони України. Фонду соціального страхування України Державного управління справами та ін.

Джерело: [16]

У свою чергу, оздоровчий туризм (англ. wellness tourism) використовує альтернативний підхід до здоров'я, що сприяє балансу та цілісній інтеграції численних аспектів здоров'я, включаючи тіло, розум і дух, а також довкілля та соціальну сферу. Крім того, оздоровчий туризм включає здорове харчування, заняття фітнесом, програми активного старіння або довголіття, навчання, духовне просвітництво та особистісне зростання і ця діяльність здійснюється у спеціально побудованих підприємствах [18].

Чинниками називають внутрішні причини, що впливають на процеси розвитку туристично-рекреаційної системи, а умовами – зовнішні причини, які визначають характер і властивості системи. Умови створюють лише природну та соціально-економічну обстановку. Основний вплив на формування туристично-рекреаційних систем мають саме чинники. Згодом їх роль змінюється, тому їх вивчення є однією з ключових проблем [17, с. 13].

На лікувально-оздоровчий туризм впливає безліч чинників, які можуть сприяти, чи обмежувати його розвиток. Однак, на сьогодні серед науковців немає одностайної думки щодо їх класифікації (табл. 1.4).

**Підходи вчених щодо чинників, які впливають на розвиток
лікувально-оздоровчого туризму**

Автор	Чинники
1	2
А. Н. Дунець	- основні (природні, соціально-культурні, економічні); - додаткові, без яких туризм не здатний розвиватися ефективно (підприємництво та інформаційний чинник) [17].
С. Є. Іванов	- зовнішні (задані чи непрямі, на які неможливо впливати прямо): природно-географічні; культурно-історичні; економічні; соціальні; демографічні; політико-правові; технологічні; екологічні; - внутрішні (зумовлені активними діями): матеріально-технічні; підтримка зі сторони державних органів; підвищення значимості засобів у рекламі та просуванні туристичних послуг; забезпеченість сфери туризму кадрами; приватно-державне партнерство у сфері туристичних послуг [18].
Л. Ю. Мажар	Причини, що впливають розвиток туристично-рекреаційної діяльності, поділяються на умови і чинники залежно від цього, є вони зовнішніми чи внутрішніми стосовно туристичних утворень (туристсько-рекреаційних систем) [19].
Б. Месерлі, Дж.Д. Айвз, Ю. П. Баденков, В. М. Котляков	- зростання міського населення; - збільшення вільного часу та доходів; - мобільність; - розвиток інформаційних технологій, що дозволяють отримати швидко якісну інформацію про природні та культурні ресурси регіонів; - привабливість, доступність, туристичний імідж [20].
Н. С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов	- соціально-економічні; - чинники, пов'язані з ресурсами природного та антропогенного походження; - інфраструктурні чинники; - географічне розміщення [20].
В. С. Орлова, А. А. Щербакова	- чинники, які діють незалежно від діяльності лікувально-оздоровчих установ (політичні, економічні, соціально-демографічні); - чинники, які сприяють розвитку лікувально-оздоровчого туризму, активно використовуються організаціями у своїй діяльності [21].
М. Е. Портер	1. Факторні умови: - кадрові ресурси (кількість, кваліфікація, вартість робочої сили тощо); - фізичні ресурси (все, що пов'язано природними ресурсами); - ресурс знань (сумарна інформація, що впливає на товари та послуги); - грошові ресурси (кількість та вартість капіталу, який може бути використаний у бізнесі); - інфраструктура (тип, якість, плата користування нею). 2. Умови попиту. 3. Споріднені та підтримуючі галузі. 4. Умови конкуренції та стратегії фірм.

Автор	Чинники
В. С. Преображенський	чинники, які породжують потреби у створенні територіальної рекреаційної системи і реалізують її. Вони можуть бути територіально нелокалізуючими та локалізуючими, а їх дія просторово диференційована.
І. М. Яковенко	<ul style="list-style-type: none"> - природні; - соціально-культурні; - демографічні; - економічні; - історичні; - екологічні [22]

Джерело: складено автором на основі [17-22]

Серед великої кількості різноманітних чинників, які впливають на розвиток лікувально-оздоровчого туризму, нами виділено такі групи: природно-ресурсні, економічні, інфраструктурні, етно-соціальні, туристичного попиту, історичні, адміністративно-управлінські, інформаційні, кадрового забезпечення, інновацій та ініціатив бізнесу.

Лікувально-оздоровчий курортний туризм передбачає поїздки на курорт з метою отримання лікувально-реабілітаційних послуг на базі санаторно-курортних організацій. Лікувально-оздоровчий клінічний туризм передбачає поїздки в клініки для спеціалізованого лікування. Поїздки в клініки для спеціалізованого лікування поділяють на зарубіжні (виїзний клінічний туризм) та вітчизняні (внутрішній клінічний туризм). Оздоровчі потреби організованого оздоровчого туризму задовольняють на рекреаційних об'єктах з загальною спеціалізацією де включені елементи активного відпочинку. Лікувальні потреби організованого оздоровчого туризму задовольняють на спеціалізованих курортних установах де застосовують лікувальні процедури під наглядом лікаря [23].

Метою лікувально-оздоровчого туризму є комплексне використання природних лікувальних факторів і рухової діяльності в лікувально-профілактичних цілях. Зрозуміло, що лікувальний і оздоровчий туризм поєднують через споріднену мету подорожі та реалізацію цієї мети на основі використання однієї ресурсної бази.

Лікувально-оздоровчий туризм посідає важливе місце у соціальному та культурному житті кожної людини, вирішує важливі загальнолюдські функції: відновлення психологічних, фізичних ресурсів, працездатності людини, раціональному використанню дозвілля.

1.2. Світова практика формування туристичного продукту лікувально-оздоровчого туризму

За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) оздоровлення (велнес-туризм), лікування та реабілітація у XXI ст. стали одним з найбільших туристичних мотивацій. Незважаючи на низку істотних регіональних та глобальних викликів – природних катаклізмів, терактів, епідемій, техногенних катастроф, регіональних військових конфліктів, з якими періодично стикався світ після Другої світової війни, аж до 2020 року не було відзначено жодного значного спаду темпів зростання міжнародного туризму. Кількість міжнародних туристів щороку збільшувалася і 2019 року становила 1,5 млрд осіб, що на 4 % більше, ніж 2018 року. Більше ніж половина (55 %) міжнародних туристів подорожувало для відпочинку та інших розваг, з них 28 % туристів подорожувало з різних причин, серед яких і лікувально-оздоровчі [4]. Отже, лікувально-оздоровчий туризм набув глобального масштабу. Проте, ситуація різко змінилася наприкінці 2019 – на початку 2020 року, коли суттєві зміни у звичні умови суспільного життя внесла пандемія коронавірусу, яка фактично «зупинила» значну кількість галузей. Найбільш постраждалими від самої пандемії та заходів, спрямованих на стримування поширення вірусу Covid-19, виявилися сфери сервісу та туризму. У зв'язку з цим, особливої актуальності набувають питання забезпечення розвитку як всієї туристичної галузі, так і окремих видів туризму в сучасних умовах карантинних обмежень та невизначеності терміну їх запровадження.

Стрімкий розвиток лікувально-оздоровчого туризму у Центральній та

Східній Європі відбувається завдяки використанню широкого спектру цілющих природно-кліматичних ресурсів при порівняно низьких цінах на курортне обслуговування. Використовуючи сучасні методи профілактики оздоровчий туризм набуває популярності та здобуває конкурентну перевагу у наданні послуг профілактики захворювань, досягаючи високий терапевтичний ефект.

За останні роки відомі європейські центри збільшили перелік лікувально-оздоровчих послуг для відвідувачів курортів. Розширилася географія відвідувачів курортів в тому числі іноземних туристів, що прибувають на курортно-санаторне лікування. Наприклад тільки одна знаменита чеська здравниця Карлові Вари щорічно приймає понад 50000 осіб з усіх п'яти континентів.

Серед лідерів оздоровчих курортів незмінно країни Західної Європи, це Німеччина, Австрія, Швейцарія, Франція, Італія. Бурхливими темпами розвивається лікувально-оздоровчий туризм в Польщі, Угорщині, Словаччині, Болгарії де пропонують оздоровчі програми на приморських і бальнеологічних курортах. Морськими курортами з розвинутими програмами таласотерапії приваблюють туристів Іспанія, Португалія і Греція. Традиційними місцями оздоровчого туризму залишаються Ізраїль (курорти Мертвого моря), Єгипет і Туреччина з їх морськими кліматичними курортами [13]. Лікувально-оздоровчий туризм залишається одним з найбільш перспективних напрямків в індустрії туризму в її основі профілактичного спрямування в сучасній медицині, а також моди на здорове тіло та фізичну активність. Лікувально-оздоровчий туризм як вид туристської діяльності передбачає надання послуг в основу яких покладено створення лікувальної, діагностичної, реабілітаційної, профілактичної, оздоровчої послуги для туриста, котрий перебуває за межами помешкання і переслідує мету відтворення власного здоров'я [23].

У світі Європа є найбільшим ринком SPA-послуг по відношенню до доходів, кількості SPA-закладів, та їх працівників (табл. 1.5). У 2019 р. налічувалося 22 618 SPA-закладів, які отримували доходи 18,36 млрд дол. США, та забезпечували місця праці для 441 768 осіб.

Європейською СПА Асоціацією (ESPA) задекларовано 180 млн. ночівель у європейських СПА-закладах. Показовим є те, що більше половини кількості ночівель (100 млн.) припадає на Німеччину.

Таблиця 1.5

СПА -інфраструктура в Європі у 2019 р.

	Кількість, од.	Доходи, млрд дол. США	Кількість працюючих, осіб
Денні/клубні/салонні спа	14 935	7,56	237 482
Спа готелі/курорти	4 298	4,62	84 129
Спа дестинації та оздоровчі курорти	1 204	4,94	91 981
Медичні спа	916	0,86	9 252
Інші	1 265	0,38	18 924
Разом	22 618	18,36	441 768

Джерело: [24]

У табл. 1.6 наведено найбільші СПА-ринки Європи.

Таблиця 1.6

Найбільші СПА-ринки Європи у 2019 р.

Країна	Оціночна кількість СПА-закладів	Доходи від СПА-закладів, млрд дол. США
Німеччина	3 973	3 841,5
Франція	2 748	2 296,0
Італія	2 396	2 235,3
Великобританія	2 465	1 723,4
Іспанія	1 814	1 526,1
Австрія	997	1 218,3
Швейцарія	553	701,2
Греція	470	423,2
Нідерланди	505	365,0

Джерело: [24]

Як бачимо з табл. 1.6, статистика СПА-лікувального сектору, яку веде «Global SPA Summit» не враховує традиційні санаторно-курортні заклади на пострадянському просторі. Проте, ні статистика, ні усталена ідеологія лікування не відносить санаторії до СПА-сектору – зміни відчутні лише на рівні

приватного SPA-лікувального бізнесу, що досить стрімко розвивається. Також очевидним є те, що у загальну світову статистику «Global Spa Summit» не включено дані про понад 3 000 санаторно-курортних закладів України, в яких знаходяться близько 500 тис. ліжко-місць.

Німеччина є найголовнішою SPA-дестинацією Європи. Оскільки, значна її частина споживачів є внутрішніми туристами, SPA-лікувальний туризм та SPA-велнес концепції тут отримали неабияку підтримку на державному рівні у вигляді промоції та маркетингу. З огляду на це, Німеччина для SPA-лікувальної галузі України, одночасно виступає в ролі як конкурента, так і потенційного ринку постачальника туристів. А популяризація традиційних та сучасних SPA-велнес концепцій серед мешканців Німеччини підсилює маркетингові кампанії багатьох SPA-дестинацій світу, спрямовані на цей споживчий ринок.

У «Cockerell and Trew» [25] зазначається, що в структурі SPA-туристів з Німеччини частка жінок дещо переважає частку чоловіків, але співвідношення двох статей корелюється з відповідним співвідношенням у загальній структурі населення Німеччини. Також зазначається, що схильність німців до SPA-лікувального туризму зростає з віком. Через те, що німецька система охорони здоров'я все ще сприяє відвідуванню німцями SPA-лікувальних закладів, залежність попиту від доходів не є визначальною, коли йдеться про SPA-лікування у Німеччині. Проте, плавне скорочення субсидій поступово збільшує вплив рівня доходів, і це з часом призведе до ситуації, аналогічної до інших ринків Європи, де SPA-туристи в основному належать до групи осіб з доходами середнього та вище середнього рівня. У дослідженні Асоціації SPA-курортів Австрії в рамках Стратегії австрійських термальних спа на 2019 р. відзначається зростання кількості клієнтів австрійських SPA-осіб з Німеччини вікової групи понад 50 років (т. зв. «сеньйорів»), в той час як цільова група нової генерації (сім'ї з дітьми, молодь тощо) дещо зменшується. Це відбувається, зокрема, через демографічні зміни: в Німеччині з 1972 р. по 2004 р. старша вікова група збільшилася майже вдвічі (на 84 %). У 2019 р. серед основних чинників, які впливали на рішення німців подорожувати були

відпочинок/рекреація та сонце/пляж. Тільки 3,5 % німців зазначили таку мотивацію як «велнес/лікування/здоров'я» (це вище середнього європейського показника 3%) [71, с. 130]. Попри це, на прийняття рішення про відпочинок впливає також низка інших чинників, серед яких основними є розумне співвідношення якості та ціни (46 %), безпека (14 %) та якість послуг (11 %). Окрім того, що Німеччина є найважливішим ринком для SPA-лікувальної галузі Європи, ця країна також є найбільшою країною постачальником туристів усіх видів у Європейському Союзі (це впливає з кількості ночівель та обсягу витрачань) [26, с. 135].

Багато європейських туристів, маючи на меті дешевий відпочинок, вдаються до послуг лікувально-оздоровчих закладів країн Центральної та Східної Європи, таких як Болгарія, Хорватія. Чорноморські курорти Болгарії (Златі Пляски, Поморіє, Святий Константин та Єлена) характеризується лікуванням радикуліту, легеневих захворювань, хвороб опорно-рухового апарату. Природні лікувальні ресурси при цьому – сірчані джерела, термальні мінеральні джерела, лікувальні грязі, соляні лікувальні води.

Середземноморські курорти Хорватії (Істрія, Макарска Рів'єра, Корчула й Дубровнік, Нафталан) характеризується лікуванням ревматичних, гінекологічних захворювань, первинного та вторинного безпліддя, хронічних запальних процесів, післяопераційних станів. Природними лікувальними ресурсами тут є термальні та мінеральні джерела, лікувальна нафта [8, с. 91].

Перспективним у плані просування SPA лікувального туризму серед поляків є те, що більшість з них (67 %) на запитання щодо життєвих пріоритетів, зазначило добру форму та здоров'я. Дещо важливішим за цей пріоритет є проведення часу з родиною та друзями, який відзначили 72 % опитаних. За інформацією Польського інституту туризму у 2019 р. поляки здійснили майже 7,7 млн. подорожей. Польща є однією з десяти країн Європейського Союзу – є постачальників туризму (за кількістю ночівель) [25, с. 66]. Найбільш привабливими напрямками оздоровлення для туристів з Польщі є Австралія, Іспанія, Японія, Франція та Італія.

У он-лайн дослідженні, яке провела «VisitBritain», поляки зазначали, що місце відпочинку вони обирають в першу чергу через красу краєвидів (81%), історію та культуру (61 %), кліматичні умови (52 %). Багато любить досліджувати нові місця подалі від гучних натовпів (66 %), відвідування відомих атракцій також є привабливим для поляків (71 %). Близько 27 % поляків вважають, що ідеальним місцем для їх відпочинку є пляж [5, с. 85].

За інформацією Польського інституту туризму приблизно 4 % всіх внутрішніх подорожей поляків були здійснені з метою оздоровлення та лікування (у Польщі налічується 44 лікувальних курорти та 70 місцевостей зі спа-можливостями). Більшість поляків подорожували у 2018 р. з метою відпочинку (приблизно 53 %, стосується внутрішніх та зовнішніх подорожей). Міжнародні подорожі з метою лікування/здоров'я взагалі не виокремлювалися у цей період з-поміж інших видів подорожей. Вочевидь, при виході на цей ринок потрібно враховувати загальні тенденції на європейському спа-лікувальному ринку й мати на увазі, що поляки старшого віку добре обізнані з традиційним спа-лікувальним сектором [26, с. 132]. Дослідження Європейської комісії у 2019 р. – для 4,5 % поляків серед мотивацій до відпочинку в 2019 р. визначає «велнес, оздоровлення та спа» (середньоєвропейський показник склав 3,3 %), у той час як просто «відпочинок та рекреація» стали основними мотивами для подорожей 48 % поляків. Це ж дослідження також демонструє, що вирішальним чинником при виборі місця відпочинку для поляків є ціна (36 %), розумне співвідношення ціни та пропозиції, стан довкілля та соціальні питання (по 14 %). Одночасно для польської молоді вирішальними є добре співвідношення пропозиції та ціни, цікаві міста, доброзичливі люди, смачна їжа. Натомість у європейських країнах, зокрема Німеччині, розвинувся та процвітає медичний лікувальний туризм (відомі своєю якістю спа-клініки тут надають терапевтичні та оперативні послуги пацієнтам з клінічними показаннями та бажаючим скорегувати власне тіло).

Регіональні особливості лікувально-оздоровчих ринків Європи наведено у табл. 1.7.

Регіональні особливості лікувально-оздоровчих ринків Європи

Регіон	Основні ринки постачальники		Відомі підходи до оздоровчого туризму			Примітки
	Внутрішній	Міжнародний	Передові	Традиційні	Недорозвинуті /мінімальні	
Північна Європа	X				X	В основному рекреація та відпочинок
Західна Європа	XXX	XX				Доступні всі види спалікувального туризму
Центральна та Східна Європа	XXX	XXX		X		Орієнтація на лікувальну терапію.
Південна Європа	X	X	X	X		Запровадження нових велнес-послуг, відпочинок та рекреація

Джерело: [5, с. 85]

В контексті даного дослідження цікавим є тенденції, характерні для країн колишнього соціалістичного табору (зокрема, Угорщина, Чехія, Польща, Румунія, Болгарія, Словаччина, Словенія, Чорногорія, Хорватія, країни Балтії), населення яких, до речі, за певних умов можна розглядати як потенційну споживацьку аудиторію Кримських курортів. У світлі різкого скорочення урядових вливань у систему охорони здоров'я в цих країнах, лікувальний туризм тут набув більшого оздоровчого забарвлення, аніж лікувального (основні доходи традиційні спа-заклади тут наразі отримують від туристів, які піклуються про покращення свого вигляду, відпочинок, відновлення, попередження захворювань тощо).

В Угорщині появу оздоровлення можна датувати другою половиною 1990-х років. Цей вид оздоровчого туризму набуває все більшої популярності. Окрім збільшення попиту та соціальних, економічних перетворень на національному рівні, це також пов'язано з підвищенням рівня здоров'я та

екологічної обізнаності. У попередні роки було створено все більше компаній, які надають профілактичні та оздоровчі послуги відповідно до міжнародних тенденцій.

На даний момент оздоровчі послуги надаються в таких населених пунктах:

оздоровчих готелях або оздоровчих секціях комерційних закладів різної кваліфікації (наприклад, лікувальні лазні).

спеціальні підрозділи лікувальних, термальних і пригодницьких ванн, центри здоров'я,

провайдери денних оздоровчих послуг, включаючи оздоровчі центри: це заклади, що надають широкий спектр оздоровчих послуг, лазень, саун, релаксації, фітнесу, спорту та пов'язаних косметичних послуг.

Крім традиційного та всесвітньо відомого профілю медичного туризму, Угорщина також пропонує постійне розширення оздоровчих послуг і потенційних майбутніх ресурсів. Сьогодні всі постачальники послуг в Угорщині прагнуть стати місцем призначення медичного туризму, і лише деякі усвідомлюють можливості зростаючого попиту на послуги, засновані на способі життя. Прогнози ВООЗ стверджують, що до 2022 року туризм і індустрія краси разом стануть домінуючими секторами економіки. У розвинених країнах, найбільш значущий фідерний ринок, зростання чисельності літнього населення є найбільш характерними демографічними тенденціями. Літні мандрівники, які піклуються про здоров'я та мають великий досвід подорожей, означають ефективний попит на сектор оздоровчого туризму. Крім того, у суспільствах добробуту існує сильна потреба пов'язувати самофінансоване оздоровлення з туристичним досвідом.

Характеристика оздоровчого туризму в Угорщині:

- наразі 5 готелів мають статус Hotelstars wellness в Угорщині, але кількість велнес-готелів може бути більшою – кваліфікація велнес-готелю ще не є обов'язковою;
- кількість діючих санаторно-курортних закладів;

- кількість басейнів, термальних і лікувальних купалень, ванн досвіду, купалень під відкритим небом;
- бані надають комплексні послуги (від лікувальних ванн до ванн досвіду);
- тисячолітня культура лазні з історичними басейнами;
- в Угорщині аквапарки працюють сезонно;
- Медитаційні центри, програми стилю життя, від гостьових будинків до багатозіркових готелів, оздоровчі готелі з унікальними концепціями, готелі, що пропонують винотерапію;
- Стандарт готелів із програмами, дружніми до дітей, стає все вищим і вищим, враховуючи той факт, що купання – це не лише регенерація та відпочинок, але й розвага: наші програми оздоровчого туризму зазвичай пропонують денні та нічні розваги.

Традиційний лікувальний туризм, який мав на меті лікування існуючих захворювань та відновлення здоров'я, зазнає в Європі спаду. Цю трансформацію стимулюють демографічні, економічні зміни та зміни способу життя. Під такими змінами маються на увазі передусім фізичне старіння традиційних клієнтів лікувального туризму. Тих, хто покидає ринок, замінює дедалі менша кількість молодших людей [27].

Дослідники зазначають такі основні причини даної тенденції:

– сучасне населення є здоровішим і активнішим ніж минулі покоління, має більший дохід та шукає продукти та послуги, які допомагають їм підтримувати молодість та почуватися краще;

– в середині 90-х років в системі охорони здоров'я більшості європейських країн суттєво зменшилося субсидування традиційних спа/термальних курортів. Це відповідно збільшило витрати рекреантів (так званих, соціальних туристів) й суттєво зменшило їх число. В результаті спазаклади були змушені або боротися за комерційного туриста, або зникнути з ринку;

– змінилося усвідомлення цінності здоров'я: відбувся перехід від пасивного до активного здоров'я. Зростає кількість людей, які мотивовані піти

вище звичайного рівня здоров'я й зосереджуються на попередженні захворювань та пошуку фізичного, духовного й розумового благополуччя [5, с. 86];

– пандемія COVID-19.

Проаналізувавши світовий досвід розвитку лікувально-оздоровчого туризму, перейдемо до аналізу стану та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму на вітчизняному ринку туристичних послуг.

1.3. Стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму на вітчизняному ринку туристичних послуг

Упродовж тривалого часу в Україні створювалась система курортно-оздоровчих закладів, за рахунок місцевих лікувальних чинників та сприятливих умов для їх використання (сонячне світло, чисте повітря степу чи лісу, наявністю моря чи річки, культурними та естетичними ландшафтами). З розвитком в Україні лікувально-оздоровчого сегмента туризму, починають з'являтися курорти, де функціонують підприємства різної форми власності, на пряму лікування, набором природно-ресурсного потенціалу, рівнем інфраструктурного розвитку та матеріально-технічним забезпеченням, що у підсумку створює загальну картину з економічної доцільності подальшого розвитку підприємств, які надають послуги з лікування, реабілітації, оздоровлення та відпочинку туристів.

Механізм роботи санаторно-курортних і оздоровчих підприємств в Україні прописаний у Законі України «Про курорти» [28], Загальному положенні «Про санаторно-курортний заклад», Національному стандарті України «Про туристичні послуги та засоби розміщення» (ДСТУ 4527:2006). В якості регулюючих нормативно-правових документів щодо організації оздоровлення населення в галузі туризму є Закон України «Про туризм» (стаття 3, п.2) [2] та «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», в

яких, за напрямом «Нормативно-правова база сфери туризму та курортів», скореговані нормативні документи у сфері туризму та курортів, відповідно до Українського законодавства, з урахуванням світового досвіду провідних туристичних країн.

Сучасний ринок лікувально-оздоровчого туризму включає підприємства розміщення, що надають лікувальні послуги (санаторії, курортні клініки, спа-готелі), туристичні фірми (підприємства-посередники, що продають ці послуги) і самих туристів (відпочивальників). Залежно від цілей діяльності курорти можуть виконувати такі функції: санаторно-лікувальне лікування; медична реабілітація хворих; оздоровчий відпочинок і профілактика захворювань; культурно-лікувальна і дозвіллева рекреація. Лікувально-оздоровчий сервіс у санаторно-курортних закладах як спеціалізований процес спрямований на організацію відпочинку і вдосконалення здорового способу життя споживача (відпочивальника) за рахунок оплати конкретних послуг [29].

На даний момент курортно-оздоровчий сегмент туристичної сфери переживає «перезапуск» програми з організації сучасного курортного відпочинку та створення конкурентоспроможної курортно-санаторної інфраструктури, яка була б конкурентоспроможною та відповідала б усім сучасним вимогам надання послуг. Такі завдання потребують глибокого вивчення економічної складової з орієнтацією на стратегію перспективного розвитку регіонів, що мають суттєвий природно-рекреаційний ресурс у межах розвитку туристичної сфери.

Осередками рекреаційно-туристичного комплексу України є курортно-оздоровчі заклади (КОЗ), які здатні надавати відповідні оздоровчо-реабілітаційні послуги, при наявності лікувальних ресурсів та адаптованій господарській інфраструктурі [30].

Виходячи з інформації картографічного джерела (рис.1.2) можна побачити, що загальний аналіз кількості установ організованої рекреації, у вигляді санаторіїв, пансіонатів, будинків відпочинку, показав, що найбільшою їх забезпеченістю характеризується АР Крим (до 01.03.2014 р.)

(понад 99 тис. одиниць), високою – Донецька, Херсонська, Одеська, Львівська області (10-25 тис. одиниць), середньою – Київська, Вінницька, Полтавська, Запорізька, Дніпропетровська, Миколаївська області (5-10 тис. одиниць), низькою – Закарпатська, Івано-Франківська, Черкаська, Харківська, Луганська області (2-5 тис. одиниць), найменшою – Волинська, Рівненська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Житомирська, Чернігівська, Сумська, Кіровоградська області (1-2 тис. одиниць) [31, с.177].

Отже, проаналізувавши дані вище, можна констатувати, що курортні зони знаходяться у межах сприятливої для лікування місцевості з комфортними природно-лікувальними умовами (теплий морський або степовий клімат, тепле море, озера, гарні для відпочинку пляжі, наявні запаси природних лікувальних грязей, солей, мінеральних вод та інших ресурсів).

Для того, щоб зрозуміти перспективність використання природних ресурсів для ефективної лікувально-оздоровчої діяльності, необхідно проаналізувати ресурсно-лікувальну базу головних і найпопулярніших курортів України. Адже їх досвід відкрито демонструє, які саме регіональні особливості та принципи відіграють важливу роль у формуванні курортної території. Найбільшою популярністю у туристів користуються курорти, розташовані поблизу Чорного та Азовського морів (особливо в літній період року). Головним туристичним центром Чорноморського узбережжя є місто Одеса: морський та степовий клімат, пляжно-купальний відпочинок, доступ до джерел мінеральних вод (хлоридно-сульфатні, сульфатно-хлоридні), морські ванни (Ланжерон, Аркадія, Чорноморець) і лікувальні грязі (Куяльницькі, Шаболатські, Хаджибаєвські), що використовуються для лікувально-оздоровчих і рекреаційно-реабілітаційних цілей [32].

Другим відомим напрямом відпочинку або оздоровлення в Україні є мальовниче Закарпаття. Курортно-туристичні заклади Закарпаття розташовані у межах 10 рекреаційних зон [33]:

- Ужгородська рекреаційна зона (лікування слабо-мінералізованими кременистими мінеральними водами Деренівського та Ужгородського

родовищ, натрієвими водами родовища Руські Комарівці). Здійснює свою діяльність курорт «Деренівка», санаторії «Деренівська купіль» і «Малятко»;

- Мукачівська рекреаційна зона має унікальний м'який клімат, унікальні мінеральні води «Поляна Купіль» та «Карпатська», а також включає санаторії «Карпати» (органів кровообігу, травлення та опорно-рухового апарату); санаторій «Перлина Карпат», (12 км від м. Мукачево). Пропонуються лікувально-оздоровчі ванни, підводний душ, електролікування, психотерапія, мануальна терапія, рефлексотерапія, стоматологічні послуги тощо. Лікування проводиться за напрямками захворювання: цукрового діабету, хвороби ШКТ, сечостатевої системи, серцево-судинної системи; санаторій «Синяк» - (сірководнева вода, лікувальні ванни на основі артезіанської води до +20^oС);

- Свалявський район - діє бальнеологічний санаторій «Кришталне джерело» (родовище вуглекислу гідро-карбонатно-натрієву слабокислу воду «Лужанська»); санаторій «Квітка Полонини» (мінеральна вода із Голубінського родовища). Надаються послуги лікування хронічних гастритів, холециститу та інших проблем органів травлення, а також захворювань нирок, серцево-судинної системи;

- Рахівська рекреаційна зона має у селі Ясінь лікувально-оздоровчий комплекс «Високі Карпати» (ялівцеві ванни, які мають позитивну дію на опорно-руховий апарат); санаторій «Гірська Тиса» (с.Кваси) – родовища мінеральних вод (Квасівська мінеральна вода ефективна при лікуванні недугів опорно-рухового апарату, хронічних гастритів, захворювань щитовидної залози, а також при псоріазі та діабеті); оздоровчий комплекс «Трембіта» (значна кількість лікувальних джерел);

Для більшого аналізу та наочності пропоную сформувати рейтинг провідних курортних областей України за рівнем розвитку лікувально-оздоровчого сегмента туризму, враховуючи не тільки наявні курортні місцевості, а й кількість туристичних засобів розміщення (табл. 1.8).

**Рейтинг провідних курортних областей України за рівнем розвитку
лікувально-оздоровчого туризму**

№	Область України	Курортні райони	Кількість санаторно-курортних закладів 2020 рік
1	Одеська	Білгород-Дністровський р-н; Комінтернівський р-н; Овідіопольський р-н; Татарбунарський р-н	321
2	Львівська	Бориславська міська рада; Городоцький район; Дрогобицький район; Львівська міська рада; Сколівський район; Стрийський район; Старосамбірський район; Турківський район; Яворівський р-н	60
3	Закарпатська	Міжгірський район; Мукачівський район; Рахівський район; Свалявський район; Хустський район	42
4	Херсонська	Голопристанський район; Каланчацький район; Скадовський район; Генічеський р-н	168
5	Миколаївська	Березанський район; Очаківський район	192
6	Донецька	Слов'янська міська рада; Новоазовський район; Першотравневий район	76
7	Івано-Франківська	Яремчанська міська рада; Долинський район; Косівський район; Рогатинський район	30
8	Тернопільська	Борщівський район; Бучацький район; Гусятинський район; Теребовлянський район	9

Джерело: [16]

Унаслідок пандемії COVID-19 відбулись значні зміни і в організації роботи індустрії лікувально-оздоровчих послуг (табл. 1.9).

Дані табл. 1.9 свідчать, що станом на 2020 р. в Україні функціонувало 10 458 лікувально-оздоровчих закладів, з них: 284 – санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 55 – санаторіїв-профілакторіїв, 67 – будинків і пансіонатів

відпочинку, 1 235 од. – баз та інших закладів відпочинку; 8 808 од. – дитячих закладів оздоровлення та відпочинку [26]. Зауважимо, в 2020 р. у приватній власності знаходилось близько 70 % об'єктів санаторно-курортного комплексу України, у державній та комунальній –30 %.

Таблиця 1.9

Показники кількості закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2018-2020 рр.

Заклади	Роки:			абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2018	2019	2020	2019/ 2018	2020/ 2019	2019/ 2018	2020/ 2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Санаторії та пансіонати з лікуванням	309	291	284	-18	-7	-5,8	-2,4
у % від загальної кількості	2,7	2,6	2,7	-	0,1	x	x
Дитячі заклади оздоровлення	333	244	241	-89	-3	-26,7	-1,2
у % від загальної кількості	2,9	2,2	2,3	-0,7	0,1	x	x
Дитячі заклади відпочинку	9 410	9 084	8 567	-326	-517	-3,5	-5,7
у % від загальної кількості	81,0	82,1	81,9	1,1	-0,2	x	x
Санаторії-профілакторії	79	63	55	-16	-8	-20,3	-12,7
у % від загальної кількості	0,7	0,6	0,5	-0,1	0,01	x	x
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	3	3	3	-	-	-	-
у % від загальної кількості	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	x	x
Будинки та пансіонати відпочинку	76	73	67	-3	-6	-3,9	-8,2
у % від загальної кількості	0,7	0,7	0,6	-	0,01	x	x
Бази та інші заклади відпочинку	1 399	1 295	1 235	-104	-60	-7,4	4,6
у % від загальної кількості	12,0	11,7	11,8	-0,3	0,1	x	x
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	11	10	6	-1	-4	-9,1	-40,0
у % від загальної кількості	0,1	0,1	0,1	-	-	x	x
Разом	11620	11063	10458	-557	-605	-4,8	-5

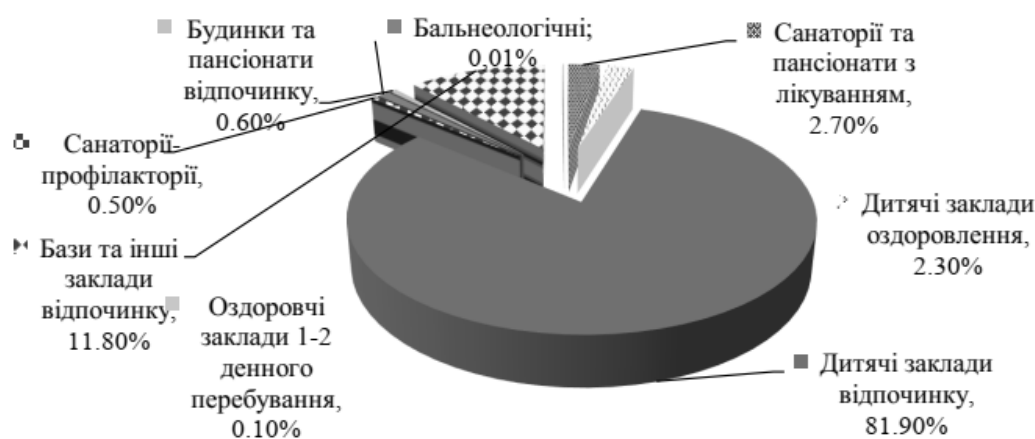
Джерело: [34]

Основними причинами зменшення закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні є: зниження платоспроможності населення, нестабільна ситуація, бойові дії на Сході України, пандемія COVID-19. Через жорсткі карантинні

обмеження, що були запроваджені у нашій країні (як і в більшості країн світу) у 2020 та першому кварталі 2021 років, практично всі заклади розміщення туристів, у тому числі й ті, що надавали лікувально-оздоровчі послуги повністю припинили свою діяльність.

Лише навесні 2021 року відбулося поступове пом'якшення карантинних обмежень, відкриття сфери обслуговування та відновлення туристичних потоків за новими правилами та вимогами.

Станом на кінець 2020 р., в структурі закладів лікування більша питома вага припадає на дитячі заклади відпочинку – 81,9%, бази відпочинку та інші заклади - 11,8%, найменше на санаторії та пансіонати з лікуванням -2,7%, дитячі заклади оздоровлення всього лише – 2,3%, будинки та пансіонати відпочинку - 0,6%, санаторії та профілакторії - 0,5%, оздоровчі заклади 1-2 денного перебування склали – 0,10%, останнє місце займають бальнеологічні заклади лікування -0,01% про що свідчать дані діаграми на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Структура закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2018-2020 рр.

Джерело: [34]

Переважає більшість закладів лікувально-оздоровчої сфери знаходиться поза межами курортних та природоохоронних територій – 1 086 закладів. На території курортів розташовано 512 закладів, зокрема це санаторії різних видів,

пансіонати та бази відпочинку (табл. 1.10)

Таблиця 1.10

Показники кількості та місця розміщення закладів лікувально-оздоровчої сфери (юридичні /фізичні особи-підприємці) в Україні за 2017-2018 рр.

Заклади лікувально-оздоровчої сфери	Курорт		Територія національного парку		Інше	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
1	2	3	4	5	6	7
Санаторії та пансіонати з лікуванням	83	83	2	2	84	81
Дитячі санаторії	18	18	2	2	83	81
Пансіонати з лікуванням	6	6	-	-	6	6
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	3	3	-	-	11	10
Санаторії-профілакторії	3	3	-	-	52	47
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнео грязелікарні	-	-	-	-	3	3
Будинки відпочинку	-	-	-	-	14	15
Пансіонати відпочинку	9	9	2	2	42	42
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	389	389	23	23	800	798
Оздоровчі заклади 1- 2 денного перебування	1	1	-	-	5	3
Разом	512	512	29	29	1 100	1 086

Джерело: [34]

З точки зору рекреації цінними є заклади, які знаходяться на території національних парків. Це 2 санаторії, 2 дитячих санаторії, 2 пансіонати

відпочинку та 23 бази відпочинку. Отже, Україні володіє досить великою часткою підприємств санаторно-курортного профілю, що є позитивним аспектом для лікувальної, та рекреаційної діяльності. Однак, в останні роки показники, які характеризують функціонування санаторно-курортних і оздоровчих установ, мають тенденцію до зниження.

Протягом 2019-2020 рр. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням зменшилась на 7 од. (2,4 %), санаторіїв-профілакторіїв – на 8 од. (12,7 %), будинків і пансіонатів відпочинку – на 6 од. (8,2 %), баз та інші закладів відпочинку – на 60 од. (4,6 %).

У 2020 р. більшість споживачів надало перевагу базам відпочинку – 765 064 осіб, що 9 124 особи (1,2 %) менше попереднього року, та санаторіям (358 243 осіб), кількість яких скоротилась на 61 307 осіб (14,6 %) порівняно з 2019 р. (табл. 1.11). У зв'язку із запровадженням карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19, скоротився попит й на інші заклади, зокрема, пансіонати з лікуванням, дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, санаторії-профілакторії, оздоровчі заклади 1-2 денного перебування.

Таблиця 1.11

Показники кількості осіб, що перебували у закладах лікувально-оздоровчої сфери в Україні у 2018-2020 рр.

Заклади	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2018	2019	2020	2019/ 2018	2020/ 2019	2019/ 2018	2020/ 2019
Санаторії	42 8503	419 550	358 243	-8 953	-61 307	-2,1	-4,6
Дитячі санаторії	782	749	740	-33	-9	-4,2	-1,2
Пансіонати з лікуванням	15 632	15 216	14 323	-416	-893	-2,7	-5,9
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії	188	172	167	-16	-5	-8,5	-2,9
Санаторії-профілакторії	65 947	59 801	55 984	-6 146	-3 817	-9,3	-6,4
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні	3 323	3 270	3 294	-53	24	-1,6	00,7

Закінчення табл. 1.11

Заклади	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2018	2019	2020	2019/ 2018	2020/ 2019	2019/ 2018	2020/ 2019
Будинки відпочинку	8 559	8 666	8 151	107	-515	1,3	5,9
Пансіонати відпочинку	65 956	65 459	65 537	-497	78	-00,9	00,1
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	762 882	774 178	765 054	11 296	-9 124	1,5	-1,1
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	4 656	3 670	2 911	-986	-759	-21,2	-20,7
Разом	1 356 428	1 350 731	1 274 404	-5 697	-76 327	-0,4	-5,7

Джерело: [34]

Загальна кількість осіб, що перебували у закладах лікувально-оздоровчої сфери в Україні протягом аналізованих років скоротилась на 76 327 осіб (5,7 %). Дана тенденція свідчить про те, що в цілому попит на заклади лікувально-оздоровчої сфери в Україні падає. Це зумовлено недостатнім фінансуванням витрат на капітальні видатки санаторних закладів, застарілою матеріально-технічною базою. Вплив пандемії зумовив скорочення доходів від наданих послуг закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні. Так, у 2020 р. порівняно з 2019 р. їх сума скоротилась на 36 582 тис грн. (0,9 %), (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Показники доходів від наданих послуг (без ПДВ) закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2018-2020 рр. (тис. грн)

Заклади	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -).		відносне, %	
	2018	2019	2020	2020/ 2018	2020/ 2019	2020/ 2018	2020/ 2019
Санаторії	1957103,6	2498084,8	2600174,5	540981,2	102089,7	-27,6	-4,1
Дитячі санаторії	150839,9	179913,3	192427,20	29073,4	12513,9	-19,3	-7,0
Пансіонати з лікуванням	56562,3	68390,7	73145,3	11828,4	4754,6	-20,9	-7,0

Заклади	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -).		відносне, %	
	2018	2019	2020	2020/ 2018	2020/ 2019	2020/ 2018	2020/ 2019
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	186215,4	198517,5	209526,2	12302,1	11008,7	-6,6	-5,5
Санаторії-профілактор.	213973,9	217909,8	218788,9	3935,9	879,1	-1,8	-00,4
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	21594,5	17886,5	19162,1	-3708	1275,6	-17,2	-7,1
Будинки відпочинку	16353,4	17001,6	16954,8	648,2	-46,8	-4,0	-00,3
Пансіонати відпочинку	154480,5	118581,2	120011,5	-35899,3	1430,3	-23,2	-1,2
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	629963,3	732764,8	562367,1	102801,5	-170397,7	-16,3	-22,3
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	5219,4	5599,2	5509,8	379,8	-89,4	-7,3	-1,6
Разом	3392306,2	4054649,4	4018067,4	662343,2	-36582	-144,2	-55,8

Джерело: [34]

З них – доходи будинків відпочинку зменшились на 46,8 тис грн (0,3 %), баз відпочинку – на 170 397,7 тис грн (23,3 %), та оздоровчих закладів 1-2 денного перебування – на 89,4 тис грн (5,2 %). Зазначимо, що показники структури доходів закладів лікувально-оздоровчої сфери (юридичні особи) в Україні залежать напряду від їх виду, та форми підпорядкування (власності). Так, державні та комунальні лікувально-профілактичні установи, мають спеціалізовані медичні відділення, й надають обмежену кількість додаткових послуг; їх діяльність не носить комерційного характеру, передбачене бюджетне фінансування, відповідно доходи від реалізації путівок складають у середньому 85 %, від продажу номерів близько 5 %, від надання додаткових послуг – 10 %.

Заклади, які мають відомче підпорядкування, або фінансовані

приватними структурами, не мають за мету отримання прибутку від їх діяльності, оскільки фінансування спрямовується на оздоровлення співробітників за програмами соціального страхування. Комерційні заклади лікувально-оздоровчої сфери різних форм власності, та організаційно-правових форм, зазвичай спеціалізуються на наданні лікувально-діагностичних й додаткових послуг із залученням споживачів на нетривалий період.

Таким чином, наведені дані свідчать про наявність певної матеріально-технічної бази санаторіїв, яка може бути розширена за умов активізації лікувально-оздоровчої діяльності в Україні.

Висновки за розділом 1

Таким чином, встановлено, що лікувально-оздоровчий туризм – окремий самостійний вид туризму, який не виступає складовою екологічного, соціального чи інших видів туризму. Лікувально-оздоровчий туризм може бути представлений двома формами: лікувальним та оздоровчим туризмом. Діяльність по формуванню та реалізації подорожей з лікувальною та лікувально-оздоровчою метою (лікувальний та санаторно-курортний туризм) здійснюється у двох сферах: медицини та туризму; з метою оздоровлення (оздоровчий туризм) – лише в сфері туризму.

Спираючись на можливості використання досвіду країн Центральної Європи, серед перспективних напрямків розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні можна виділити привабливості інвестицій у даний ринок, зведення нових закладів та повне переоснащення старих, рекламну діяльність з просування лікувально-оздоровчого продукту та створення санаторно-курортного бренду. Україна має високий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, усі шанси створити вагомі передумови для його перетворення на дієвий чинник соціально-економічного розвитку країни.

До основних проблем, які гальмують розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні віднесено: жорсткі карантинні обмеження через пандемію

COVID-19; застаріла матеріально-технічна база; низький сервіс; відсутність інновацій у лікувально-оздоровчій сфері; нерозвинена анімаційна діяльність; відсутня сфера дозвілля; недосконалість податкової політики, яка перешкоджає вкладенню інвестицій в рекреаційну інфраструктуру, та санаторно-курортний комплекс; різке підвищення цін на енергоносії та продукти харчування; інфляційні процеси, які негативно впливають на вартість санаторно-курортного обслуговування; погіршення соціально-політичної ситуації в країні, що призводить до скорочення іноземного туристичного потоку з метою лікувально-оздоровчого туризму.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Хмельницьку область як адміністративно-територіальна одиниця у складі України утворено 22 вересня 1937 року. Вона розташована на південному заході Східноєвропейської рівнини в зонах лісостепу та мішаних лісів (Полісся). Межує на сході з Вінницькою, заході – Тернопільською, північному заході – Рівненською, півночі – Житомирською та півдні – Чернівецькою областями. Усі вони мають, здебільшого, агропромисловий розвиток без значного промислового і паливно-ресурсного потенціалу. За площею території (20,6 тис. кв. км або 3,4% від площі країни) Хмельницька область належить до невеликих областей України і посідає серед них 19 місце. Протяжність з півночі на південь 256,2 км, зі сходу на захід – 192,5 км. Більшу центральну частину області займає Подільська височина, по якій проходять вододіли Дніпра, Південного Бугу та Дністра.

Розміщення області у південно-західній частині України має певні стримуючі фактори розвитку: область у стороні від найбільш розвинених регіонів; транзитний потенціал області є досить обмеженим, оскільки транспортні потоки Захід-Схід проходять в основному північніше області, транспортні потоки Івано-Франківськ – Київ, Тернопіль – Київ та Чернівці-Київ, які проходять через Хмельницьку область, не є надто великими, оскільки основні переходи через західний кордон України сконцентровані в Львівській та Волинській областях.

За даними останнього перепису 2001 року, на території Хмельницької області нараховувалося 1430,8 тис. осіб, а на 1 січня 2019 року чисельність наявного населення становила 1264,7 тис. осіб (3% від загальної кількості

населення України).

Стратегією розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки визначено туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку нашого краю. Проаналізуємо причини. Кліматичні умови і рельєф зумовили формування сучасної гідрографічної мережі Хмельницької області, поділеної між басейнами річок: Дніпро, Дністер, Південний Буг. Для них характерною є наявність двох періодів підвищеної водності, типових для рівних річок України. Тому можливо розвивати всі водні види туризму. У регіоні відсутні великі озера, але набули поширення ставки, де вирощують рибу. Тому можливо розвивати спортивне рибальство та облаштовувати пляжі для відпочинку й купання. За винятком приток Дністра на півдні, решта річок не мають порожистих ділянок, мають спокійну течію, що створює природні умови для їхнього активного використання в теплу пору року для купання й плавання.

Значна протяжність області з півночі на південь зумовлює деякі відмінності клімату між північними та південними районами. На території Хмельницької обл. прийнято виділяти три кліматичні (агрокліматичні) райони – Північний, Центральний та Південний. Північний кліматичний район займає територію Славутського, Полонського і північну частину Шепетівського району, тут випадає найбільша кількість опадів в області (650-700 мм. на рік) та спостерігається найбільша тривалість снігового покриву (90-95 днів). Центральний район займає ту частину області, яка розташована на Верхньобузькій і Случ-Хоморській височинах, відзначається підвищенням суми активних температур із півночі на південь. Південний кліматичний район об'єднує південні райони області, які прилягають до Дністра – Дунаєвецький, Новоушицький, Кам'янець-Подільський, він є найтеплішим районом [35].

Хмельниччина володіє величезним різноманіттям і запасами мінеральних вод. На її території зосереджені перспективні родовища мінеральних, лікувальних вод. Сукупність багатоконпонентних органічних та хімічних речовин, газового складу та мікрофлори визначають їх оригінальність та надзвичайно високу бальнеологічну активність під час лікування хвороб та

активних компонентів. Мінеральні підземні води мають лікувальні властивості внаслідок підвищеного вмісту біологічно-активних елементів, що сприяє виведенню з організму радіонуклідів, пестицидів, нітратів.

Використання “Збручанської Нафтусі” як в Україні, так і в цій області ще є непоширеним, але поступово ситуація поліпшується. Лікувальні, мінеральні води Хмельницької області належать до шести груп: слабомінералізовані з підвищеним вмістом органічної речовини типу: “Нафтуса”, хлоридні натрієві малої мінералізації без специфічних бальнеологічних компонентів типу “Миргородська”, хлоридні натрієві бромні води високої мінералізації, хлоридні кальцієво-натрієві бромні слабкі розсоли, слабомінералізовані радонові, слабомінералізовані вуглекисло-радонові. Природні столові води є гідрокарбонатними різного катіонного складу [36]. Офіційно-визначені запаси цих мінеральних вод становлять 1155 м³ /добу, також затверджені Державною комісією з запасів корисних копалин – 732 м³ /добу.

На території області знаходяться поклади мінеральних лікувальних вод, які можна використовувати у лікуванні різних захворювань, що описані в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Бальнеологічні ресурси Хмельницької області

Мінеральні води. Назва родовища	Запаси м ³ на добу	Склад	Розташування	Санаторії	Лікувальні властивості
Теофіпольське родовище	190	Хлоридно-натрієвий	с. Коров'є с. Волиця-Польова Хмельницький район	“Колос”	Лікування шлунково-кишкового тракту
	190	Типу “Миргородська”			
Полонське родовище	300	Радонова	м. Полонне, Шепетівський район	Проектується санаторій “Полонь”	Захворювання опорно-рухового апарату
Шепетівське родовище	900	Радонова	м. Шепетівка, Шепетівський район	Не використовується	Захворювання опорно-рухового апарату
Мукшинське родовище	70	Типу “Нафтуса”	с. Привороття, Кам'янець Подільського району	“Лісова пісня”	Урологія, гастроентерологія, ендокринологія, органи дихання

Мінеральні води. Назва родовища	Запаси м3 на добу	Склад	Розташування	Санаторії	Лікувальні властивості
Маківське родовище	43	Типу “Нафтуся”,	с. Маків, Кам’янець-Подільського району	“Україна”	кишково-шлункового тракту, сечостатевої системи, органів опору та руху, порушення обміну речовин, гінекологія
	60	Миргородська			
Кам’янець-Подільське родовище	100	Бромно-хлоридно-кальцієво-натрієві води високої мінералізації	м. Кам’янець-Подільський, Кам’янець-Подільський район	Не використовується	Захворювання опорно-рухового апарату
Збручанське родовище	257	Типу “Нафтуся”	смт. Сатанів, Хмельницький район	“Товтри”, “Збруч” “Берізка”.	Урологія, гастроентерологія, ендокринологія
Зайчиківське родовище	288	Типу “Нафтуся”	с. Зайчики, Хмельницького району	Не використовується	Урологія, гастроентерологія, ендокринологія
Волочиське родовище	144	Типу “Нафтуся”	м. Волочиськ, Хмельницького району	“Райдуга”	Захворювання кишково-шлункового тракту, урологія гастроентерологія, ендокринологія
Красилівське родовище	912	Гідро-карбонатні катіонного складу	м. Красилів, Хмельницького району	Промисловий розлив	Мінеральна столова вода.

Джерело: [31]

На території Хмельницької області діє 11 санаторіїв бальнеологічної спеціалізації, які можуть одночасно прийняти понад 3000 туристів. Більшість з них, крім мінеральних вод, використовують також лікувальні грязі. Під час лікування водою, люди проживають не лише в санаторіях, а також в готелях, приватних комплексах, що збільшує кількість ліжко-місць. Рівень інфраструктури та комплекс послуг бальнеологічних курортів Хмельницької області різний. Найбільше санаторіїв та закладів розміщення біля Збручанського родовища мінеральних вод у смт. Сатанів. На цьому родовищі діє три санаторії (“Товтри”, “Збруч”, “Берізка”), чотири готелі та більше десяти закладів розміщення приватного сектору. Всього тут понад 550 ліжко-місць.

Заклади розміщення та готелі пропонують відпочивальникам багато додаткових послуг: басейн, сауна, тренажерний зал, автостоянку. заклади харчування (ресторани, кафе, бари; дитячі кімнати). Майже всі заклади мають власну лікувальну базу, штат лікарів та медичного персоналу, сервіси, СПА послуги (масаж, косметологічні послуги, лікувальнооздоровчі центри). На території курортної зони м. Сатанів будується новий санаторно-курортний комплекс “Арден-Палац” [9].

На базі Маківського родовища мінеральних вод діє санаторій “Україна”, який розрахований на 325 ліжко-місць. На базі санаторію є власний бювет. Заклад має власну лікувальну та діагностичну базу, штат лікарів та медичного персоналу, послуги СПА (масаж, косметологічні послуги, лікувально-фізкультурний центр, кардіологічний кабінет).

На базі Волочиського родовища мінеральних вод діє санаторій “Райдуга”, що має понад 100 ліжко-місць. Також, можна розміститися в готелі та інших місцях розміщення. Відпочивальникам пропонується лікування та послуги СПА (масаж, косметологічні послуги). Діють заклади харчування [39].

На базі Мукшинського родовища мінеральної води діє санаторій “Лісова пісня”, який розрахований на понад 100 ліжко-місць. Цей санаторій є спеціалізованим дитячим санаторієм. Діагностична база санаторію “Лісова пісня” дозволяє проводити традиційні санаторні процедури, серед них можна назвати сірководневі і хвойні ванни, ропні ванни, душ-масаж, грязьові і озокеритові аплікації, різні види фізіотерапії, лікувальне плавання, лікувальний масаж, фітотерапія і багато іншого. Також тут є лікувальні грязі [11].

На базі Теофіпольського родовища мінеральної води діє санаторій “Колос”, який розрахований на 100 ліжко-місць, що пропонує послуги лікування та оздоровлення.

Родовище мінеральних родонових вод Шепетівського району розміщене на Косецькій дільниці та займає площу 9 км². Мінеральні води цього родовища мають хороші органолептичні показники. Ботанічна пам’ятка природи “Дубовий гай” є окрасою цього регіону. На родовищах мінеральних вод не

розташовані санаторії, але є готелі та аналогічні місця проживання. Запаси мінеральних вод – одні з найбільших в області.

За наявності такого рекреаційного ресурсу, як Бакота, а також інших печер Хмельницької обл., зокрема, печери "Атлантида" — найбільшої печери Хмельниччини (довжина — 2400 м, площа — 3120 м²), печери "Малишка Киянка", вапнякових Нігинських печер — "Безіменної" або "Людської" Залучанської, Черчинської, Кармалюкової печери доцільно розвивати в області спелеотерапію, тобто використання мікроклімату печер для лікування цілого ряду захворювань, — один із стародавніх і широко розповсюджених у наші часи методів оздоровлення в багатьох країнах світу. Тривале перебування в печерах створює умови для пониження чутливості організму до алергенів, підвищує насиченість артеріальної крові киснем, нормалізує артеріальний тиск і обмінні процеси; спелеотерапія сприяє більш швидкому загоєнню опіків, допомагає лікувати шкірні захворювання, недуги кровообігу. Все це створює можливість для організації лікувально-курортних видів відпочинку, спортивного туризму, спелеопоходів, навчальних та пізнавальних екскурсій.

Бальнеологічні санаторії Хмельницької області мають достатню інфраструктуру та задовільний рівень сервісу, надають основні послуги та забезпечують проживання на різний термін перебування для пацієнтів. В Хмельницькій області є зручне географічне положення, збалансована і розгалужена система доріг, що робить її доступною з усіх інших областей України. Населені пункти в яких розташовані лікувальні санаторії знаходяться неподалік основних автомобільних шляхів.

Окреме місце повинні посісти комплексні туристичні маршрути та місця прийому туристів, де б одночасно можна було б відвідати й природні, і культурно-історичні принади. Особливо сприятливі для цього умови склались у південних районах, де порівняно недалеко одне від одного розміщені різноманітні історичні, природні, культурні пам'ятки загальнодержавного значення [39].

Тут розташовано єдиний у Хмельницькій області лісовий масив,

включений до складу об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи», що входить до складу найбільшого (за площею) національного природного парку України – «Подільські Товтри». Доцільно не лише використовувати наявну туристичну інфраструктуру м. Кам'янець-Подільський, а й створювати нові осередки в сільській місцевості, особливо на території національного природного парку «Подільські Товтри», де їхня розбудова передбачена в програмних документах із розвитку цього національного парку [38].

Унікальним є поєднання численних пам'яток природи, історії й архітектури в долині р. Смотрич, що становить каньйон, це є нетиповим для більшості рівнинних річок України. Частина його належить до геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Смотрицький каньйон» (від південної околиці с. Голосків до с. Цибулівка Кам'янець-Подільського району). Це дозволяє розвивати туристичну діяльність у різних напрямках із залученням наявних місцевих туристичних ресурсів національного рівня

Транспортні послуги є одними з видів послуг в туризмі і, відповідно, невід'ємною частиною туристичних послуг. Для перевезення туристів під час подорожі в Хмельницькій області можуть бути використані різні види транспорту: автомобільний, залізничний та ін. Усі потенційні туристичні бальнеологічні центри сполучені автошляхами з твердим покриттям з районними та обласним центром. До бальнеологічних санаторіїв Хмельницької області можна дістатися використовуючи залізничний транспорт. Область розташована в зоні функціонування Південно-Західної залізниці, на її території споруджено більше 50 залізничних станцій. Найбільшими залізничними вузлами області є Шепетівка і Гречани. Найважливішими залізницями, що перетинають територію області, є Київ – Хмельницький – Львів, а також, Шепетівка – Кам'янець-Подільський – Чернівці. Місто Хмельницький є важливим залізничним транспортним вузлом та має сполучення з Угорщиною, Румунією, Молдовою, Польщею, Чехією, Словаччиною, Болгарією. Місто Шепетівка входить до числа одного із найбільших залізничних вузлів України

[37]. Більше половини районів Хмельницької області взагалі не мають залізничного сполучення, що ускладнює розвиток туризму, адже прибуття іноземних туристів і значної частини внутрішньо-українських туристів відбувається саме пасажирськими залізничними поїздами.

Загалом територією області курсує 56 пасажирських поїздів, з них 4 міжнародного сполучення, які циркулюють дуже нерівномірно. Як видно на рисунку, майже всі вони курсують через обласний центр, що виразно вказує на поляризованість території в межах напівпериферійного географічного розташування в державі. При цьому залізничний вузол в обласному центрі формує три, а у Шепетівці – два поїзди. Це вказує на виразні диспропорції в можливості туристів і з-за кордону, і з інших областей України відвідати головні туристичні принади регіону. Більшість пасажирських поїздів слідують у напрямку до міст Західної України і транзитом проходять територією області.

Важливу роль у розвитку сучасного туризму має стан автомобільних доріг загального користування. Територією Хмельницької області проходять лише дві важливі автомобільні дороги: одна міжнародного значення (М 12) і одна національного значення (Н 03), більшість сучасних автомобільних доріг регіону мають регіональне і місцеве значення. Останні мають гіршу якість дорожнього покриття, що суттєво ускладнює просування ними туристів, що переміщуються й організованими групами на автобусах, й індивідуально мандрують теренами України [40]. Дороги вищої категорії проходять не у всіх районах Хмельницької області, тому північна частина регіону має суттєві обмеження для розвитку масового туризму, з огляду на відсутність якісних доріг [38].

Суттєвим негативним аспектом транспортно-географічного розташування Хмельницької області, що обмежує потік, зокрема іноземних туристів, є припинення у 2012 р. функціонування аеропорту в обласному центрі. Лише у 2018 р. розпочато роботи з відновлення злітної смуги на комунальному підприємстві «Аеропорт Хмельницький» у рамках реалізації відповідної цільової обласної програми на 2018-2022 рр. [37]. Позитивний досвід із

відновлення регулярних пасажирських авіарейсів у низці обласних центрів Західної України показує, що в Хмельницькому наявний невикористаний потенціал у цивільній авіації, за умов залучення якого можна збільшити потік насамперед іноземних туристів до області [38].

Отже, потенціал бальнеологічного туризму в Хмельницькій області дуже високий. Сьогодні, через пандемію COVID-19 та часткове закриття кордонів з'явилися можливості для розвитку внутрішнього туризму. В області розвідано багато родовищ мінеральних вод і є родовища, які ще потребують дослідження. На Хмельниччині є достатня кількість ліжко-місць в бальнеологічних санаторіях та інших закладах розміщення. Незважаючи на те, що бальнеологічні заклади надають велику кількість лікувальних, діагностичних та додаткових послуг, існують проблеми інфраструктурного характеру.

Варто також додати, що на території Хмельницької області створено 522 об'єкти ПЗФ загальною площею 328,5 тис. гектарів. Загальнодержавний статус надано 42 об'єктам, місцевого значення – 480. До територій та об'єктів ПЗФ включено: 2 національних природних парки, 1 регіональний ландшафтний парк, 25 заказників державного та 133 заказники місцевого значення, 297 пам'яток природи, 2 ботанічних сади, 1 зоологічний парк, 20 заповідних урочищ, 5 дендрологічних парків та 36 парківпам'яток садово-паркового мистецтва. В області функціонує Національний природний парк «Подільські Товтри» загальною площею 261316 га та Національний природний парк «Мале Полісся», загальною площею 8762,7 гектара.

Таким чином, потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області є достатнім для розвитку досліджуваного виду туризму.

2.2. Оцінка ринку туристичних послуг Хмельницької області в сегменті лікувально-оздоровчого туризму

Зробимо оцінку ринку туристичних послуг Хмельницької області в сегменті лікувально-оздоровчого туризму. Згідно даних Головного управління

статистики у Хмельницькій області динаміка руху туристичних потоків за останніх 20 років мала доволі негативну тенденцію – зростання до 2008 р. та спад з 2011 р. Хоча в 2015-2019 рр. ці показники покращувались, проте абсолютний пік припав таки на 2008 р. (табл. 1).

Таблиця 2.2

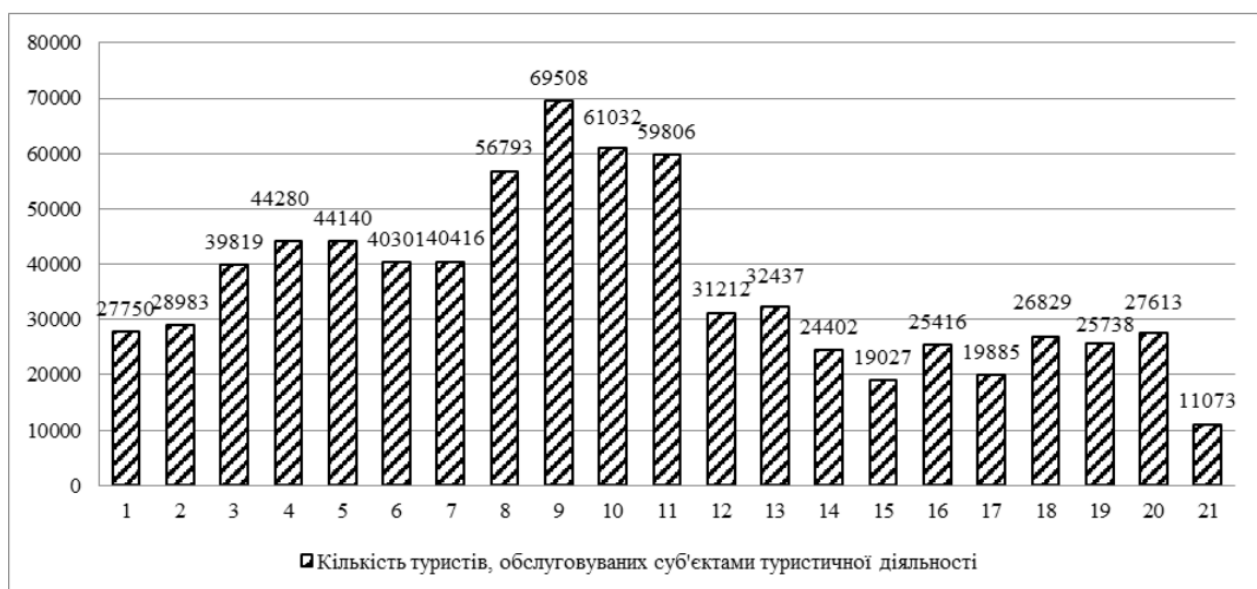
Туристичні потоки у Хмельницькій області (осіб), 2000-2020

Роки	Кількість туристів				Екскурсантів
	Обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, всього	В тому числі			
		іноземних туристів	громадян України, які подорожували за кордон	внутрішніх туристів	
2000	27750	1132	8224	18394	32555
2001	28983	1032	9394	18557	36843
2002	39819	999	8592	30228	19522
2003	44280	1257	8663	34360	29431
2004	44140	1264	9201	33675	30385
2005	40301	1091	10325	28885	27973
2006	40416	839	11853	27724	31333
2007	56793	752	15386	40655	29901
2008	69508	2461	13385	53662	48902
2009	61032	1270	11390	48372	37025
2010	59806	196	12816	46794	49744
2011	31212	-	13048	18164	-
2012	32437	2	15410	17025	-
2013	24402	24	14966	9412	-
2014	19027	-	12373	6654	-
2015	25416	-	15227	10189	-
2016	19885	-	14158	5727	-
2017	26829	30	14448	12351	-
2018	25738	1	13720	12017	-
2019	27613	4	19820	7789	-
2020	11073	-	10271	802	-

Джерело: [41]

Зменшення туристичних потоків протягом 2012-2014 років пов'язане із ситуацією в країні, яка була в той період. Глобальна фінансова криза 2008-2009, а згодом анексія Криму Російською Федерацією та проведення антитерористичної операції на сході України негативно вплинули на позитивну динаміку розвитку туристичної галузі у Хмельницькій області. На 26 %

скоротилась кількість туристів, обслужених туристичними підприємствами, вдвічі скоротилась кількість іноземних туристів, на 34 % – кількість українців, які подорожували закордон, та на 25 % внутрішній туристичний потік у порівнянні з минулим роком. До 2019 року показники покращилися та встановили новий рекорд, але події 2020 року знову призупинили розвиток туризму. Туристичний потік у 2020 році впав на 72 % та відкинув галузь на рівень дев'яностих років. В Україні ситуацію дещо нівелювала відкриті та відносно доступні Туреччина та Єгипет. Але, тим не менше, за підсумками року обсяг продажів впав на 60-70 % [42]

Рис. 2.2. Кількість туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності Хмельницької області

Джерело: [42]

Послугами суб'єктів туристичної діяльності Хмельницької області у 2019 році скористалися 27613 осіб (у 2018 році – 25738 осіб), з них 97 % – громадяни України (рис. 2.). Туристичні підприємства області за період 2017- 2019 рр. обслужили 34 іноземних туристів. У 2019 р. поїздками туристів-громадян України в межах держави було охоплено близько 7789 осіб, ще 19820 осіб подорожували до інших держав (рис. 2.3) [42].

Рис. 2.3. Розподіл туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності в 2020 р.

Джерело: [42]

За період 2020 р. можна побачити значне зменшення туристів обслужених суб'єктами туристичної діяльності - 11073, громадяни України, які подорожували за кордоном (виїзні туристи) також суттєво зменшились в кількості – 10271 (рис. 4) [42].

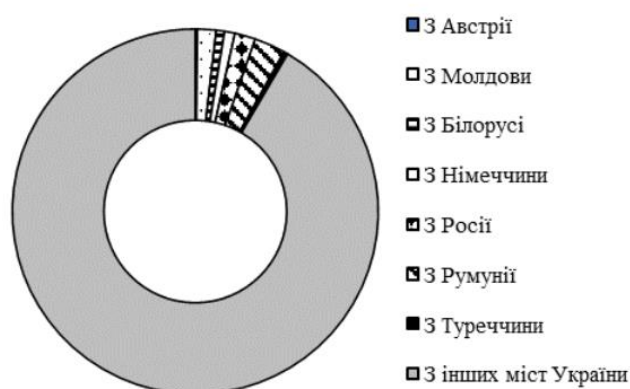

Рис. 2.4. Країни, звідки найчастіше приїжджають до Хмельницької області, % (2020 р)

Джерело: [42]

Якщо говорити про Хмельниччину, то окрім внутрішнього туриста, регіон інколи відвідують туристи з Румунії та Молдови.

На рис. 2.4 представлено країни, звідки найчастіше приїжджають до

Хмельницької області, % (2019 р).

Після 2015 року кількість туристів почала стабілізуватись, але так і не сягнула показників попередніх років. Кількість іноземних туристів, згідно даних офіційної статистики, у період 2011-2020 рр. була рекордно малою або відсутньою [42].

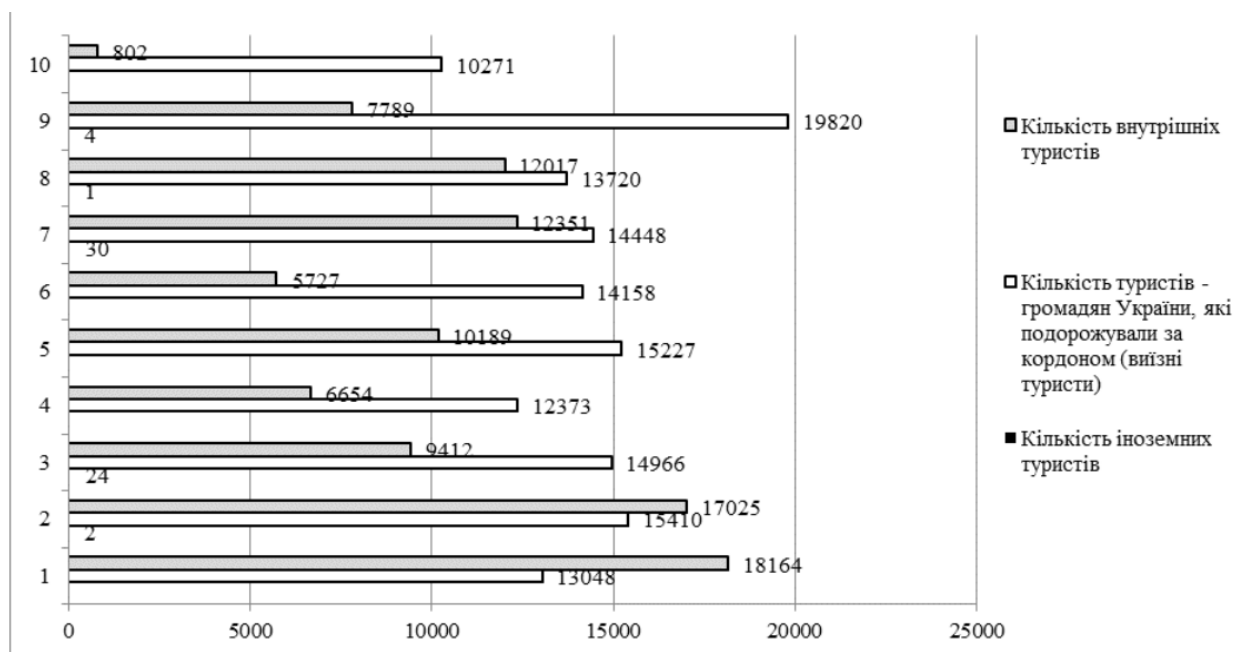

Рис. 2.5. Розподіл туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Хмельницької області у 2011-2020

Джерело: [42]

В області працює близько 100 суб'єктів туристичної діяльності (туроператорів, турагентів та фізичних осіб-підприємців фахівців туристичного супроводу). У період з 2011 по 2017 р. можна побачити тенденцію зменшення кількості туроператорів і бюро екскурсійних послуг, але кількість турагентів збільшується. Упродовж 2015 р. у Хмельницькій області діяло 78 суб'єктів туристичної діяльності, що менше порівняно з 2017 роком на 5,6 %. Таким чином, можна зробити висновок, що кількість суб'єктів туристичної діяльності щороку зростає.

Більшість туристів приїжджали до Хмельницької області на авто (70 %), поїзд обирали для поїздки 15 %, на автобусі подорожували також близько 15 %.

В 2017 році дохід від надання туристичних послуг, а саме робота турагентів становила - 4528,1 тис. грн, у тому числі від екскурсійної діяльності - 62,1 тис. грн. За сім місяців 2019 року до бюджетів територіальних громад Хмельницької області надійшла 921 тис. грн туристичного збору, що на 546 тис. грн перевищує результат відповідного періоду минулого року. Особливо активізувалась сплата туристичного збору протягом літніх місяців. В середньому туристи залишають тут до 40 євро. У Хмельницькій області є чудові готелі (їх, зазвичай, обирає 40 % відвідувачів регіону), хостели (35 % туристів) та апарт-готелі в яких залишаються як внутрішні туристи, так і іноземні. В середньому туристи проводять тут близько 1-4 днів. Цікаві локації Хмельниччини, можна об'їхати за 2 або 3 дні. За мотивами відвідувань більша частка внутрішніх та іноземних туристів відвідали Хмельницьку область проведення для дозвілля, відпочинку, з лікувальною метою. Найбільш відвідуваними туристами залишаються пам'ятки архітектури. Лідером у туристичній галузі традиційно залишається місто Кам'янець-Подільський. Крім того, за інформацією фіскалів, помітно розвивається туристична галузь у місті Хмельницькому, Летичівському, Славутському, Шепетівському, Старокостянтинівському та Ізяславському районах. Щодо туристичного піку, то літній туристичний сезон можна вважати найкращим, щоб побачити Хмельницьку область [42].

Як свідчать дані табл. 2.3 кількість колективних засобів розміщування в Україні у 2021 р. становила 1626 од., що 35 од. більше ніж у 2020 р. У Хмельницькій обл. у 2021 р. їх кількість становила 31 од., що 2 од. менше ніж у 2019 р. Серед них кількість готелів та аналогічні засоби розміщування (мотелі, зокрема) у 2020-2021 рр. в області становила 24 од., а інших засобів розміщування до яких віднесено засоби розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання (хостели, будинки відпочинку, пансіонати відпочинку, бази відпочинку, туристські бази, гірські притулки), кемпінги та стоянки для житлових автофургонів і причепів, інші засоби розміщування (гуртожитки для приїжджих, інші місця для тимчасового розміщування) у 2021

р. становило 7 од., що на 2 од. менше ніж у 2020 р.

Таблиця 2.3

Показники кількості колективних засобів розміщування за типами засобів та їх місткість в Україні та Хмельницькій обл., 2020-2021 рр., од.

Показники	2020 р.			2021 р.		
	Усього	готелі та аналогічні засоби розміщування	У тому числі інші засоби розміщування	Усього	готелі та аналогічні засоби розміщування	У тому числі інші засоби розміщування
Кількість колективних засобів розміщування						
Україна	1591	789	802	1626	792	834
Хмельницька обл.	33	24	9	31	24	7
Загальна кількість місць у колективних засобах розміщування						
Україна	181242	74198	107044	186840	75667	111173
Хмельницька обл.	2823	1568	1255	2606	1513	1093
Середня місткість колективних засобів розміщування						
Україна	114	94	133	115	96	133
Хмельницька обл.	86	65	139	84	63	156
Середня кількість номерів у готелях та аналогічних засобах						
Україна	-	50	-	-	50	-
Хмельницька обл.	39	-	-	35	-	-
Загальна кількість номерів у готелях та аналогічних засобах						
Україна	-	39589	-	-	39634	-
Хмельницька обл.	-	928	-	-	833	-

Джерело: [34]

Їх структура в області мала такий вигляд: 70 % – готелі, 8,6 % – туристські бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщування, 8,6 % – гуртожитки для приїжджих, 14,3 % – мотелі. Кількість спеціалізованих засобів розміщування на Хмельниччині становила 17. За даними офіційної статистики, у 2021 р. у Хмельницькій обл. не було представлено колективних засобів розміщення таких типів, як: хостели; агроготелі; пансіонати з лікуванням; дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії; дитячі центри; бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні (включаючи дитячі); будинки відпочинку; пансіонати відпочинку; оздоровчі

заклади одно-, дводенного перебування.

У табл. 2.4 наведено показники кількості осіб та їх тривалості перебування в колективних засобах розміщування за типами засобів в Україні та

Таблиця 2.4

Показники кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Хмельницькій обл. за 2004-2021 рр. [15]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.
2004	12	1,6	7	0,3	–	–	2	0,1
2005	12	1,6	7	0,3	–	–	2	0,2
2006	12	1,6	7	0,3	–	–	2	0,2
2007	12	1,6	10	0,5	–	–	2	0,2
2008	12	1,7	10	0,6	–	–	1	0,2
2009	12	1,7	9	0,5	–	–	1	0,2
2010	12	1,7	7	0,4	–	–	1	0,1
2011	12	1,6	7	0,4	–	–	1	0,1
2012	13	1,6	5	0,3	–	–	–	–
2013	13	1,6	4	0,2	–	–	–	–
2014	14	1,7	2	0,1	–	–	1	0,0
2015	14	1,7	1	0,0	–	–	1	0,0
2016	13	1,8	1	0,1	–	–	2	0,0
2017	13	1,5	1	0,1	–	–	2	0,1
2018	13	1,5	1	0,1	–	–	2	0,1
2019	13	1,5	1	0,1	–	–	3	0,3
2020	13	1,5	1	0,1	–	–	3	0,3
2021	12	1,4	1	0,1	–	–	3	0,4

Джерело: [34]

Як свідчать дані табл. 2.4, найбільша кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням була у 2014-2015 рр. – 14 од., а у 2012-2013 рр. склала 13 од. і у 2021 р. склала 12 од. коли порівняно з 2018-2015 рр. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням з 1 од. зменшилася на 1 од. (7,7 %). Кількість санаторіїв-профілакторіїв 3 2015 р. становила 1 од., що у 7 разів менше порівняно з 2004 р. Будинки і пансіонати відпочинку в Хмельницькій обл.

відсутні. Кількість баз та інших закладів відпочинку протягом 2019-2021 рр. залишилася без змін – 3 од., а кількість ліжок у 2020 р порівняно з 2015-2016 рр. зросла на 100 од.

Організація літнього оздоровлення й відпочинку, змістовного дозвілля, творчого особистісного розвитку дітей, підлітків і молоді – одне із завдань суспільства. Вони є також є об'єктом лікувально-оздоровчого туризму.

У табл. 2.5 наведено показники кількості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в Хмельницькій обл. у 2000-2018 рр.

Таблиця 2.5

Динаміка кількості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в Хмельницькій обл. у 2001-2020 рр.

Роки	Кількість закладів, од.		У них місць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення
2001	1052	16	3738	2464	78736	4632
2002	1188	14	2827	2001	88694	3648
2003	1204	14	3061	1875	89155	3556
2004	1236	14	2138	1932	95711	5760
2005	1357	16	2916	2416	117689	7024
2006	872	14	2874	1905	111524	5304
2007	872	14	3050	1930	102456	5428
2008	867	14	2741	1901	99187	5141
2009	884	11	2142	1560	95792	4497
2010	865	11	2591	1540	87808	4094
2011	871	10	1804	1260	84474	3346
2012	869	11	2555	1430	83788	3290
2013	834	10	1627	1260	77682	2993
2014	833	11	1794	1520	80674	3558
2015	687	12	1853	1750	57664	3896
2016	267	10	1668	1584	22420	3482
2017	239	9	1530	1480	19744	3628
2018	204	9	1604	1554	18628	3868
2019	172	5	797	752	15948	2397
2020	122	6	1207	967	13799	2800

Джерело: [42]

Як свідчать дані табл. 2.5, максимальна кількість – 1357 заклади

відпочинку, у т. ч. 16 закладів оздоровлення складала у 2005 р. З різних причин (відсутність фінансування, застаріла матеріально-технічна база, невідповідність закладів вимогам державного соціального стандарту оздоровлення і відпочинку дітей, використання закладів для тимчасового проживання переселенців) у 2015 р. загальна кількість закладів скоротилася до 687 закладів, а вже у 2020 р. сягнула 122 заклади. Що стосується кількості дітей, які перебували у даних закладах, динаміка після 2005 р. з 117,689 тис. відпочиваючих спостерігається тенденція постійного падіння та у 2020 р сягнула 13,799 тис. осіб, у т. ч. дітей, які перебували у закладах оздоровлення – 2,800 тис. осіб з причин зазначених вище.

Варто, також зазначити, що відповідно до Планів проведення державної атестації дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, погоджених Мінсоцполітики, обласними та Київською міською державними адміністраціями у 2020 р. заплановано проведення державної атестації 126 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку всіх форм власності в Україні. Основною причиною не проведення державної атестації дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в 2020 р., перенесення строків її проведення є ненадання більшістю таких закладів відповідних послуг у зв'язку з прийняттям Урядом низки рішень щодо запровадження обмежувальних заходів, пов'язаних з поширенням на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARSCoV-2. Так 87 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, в яких було заплановано проведення державної атестації в 2020 р., не працювали у зв'язку з карантинними обмеженнями.

Також мали місце такі причини, як відсутність фінансування на оновлення матеріально-технічної бази та усунення недоліків, не подання керівниками закладів необхідних документів. Державна атестація цих закладів буде проведена у 2021 році за умови благополучної епідеміологічної ситуації та під час роботи закладів [42].

Табори Хмельниччини, які у 2021 приймали дітей на оздоровлення:

1. Позаміський дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «*Чайка*»

Хмельницької міської ради (село Головчинці, що на Летичівщині).

Кількість змін: три зміни по 195 дітей кожна.

Початок прийому відпочивальників: 16 червня.

Вартість: 7 670 гривень (21 день).

Наявність місць: перша і друга зміни – місць немає, наявні тільки на третю.

2. Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Еко Ленд» санаторію «Лісова пісня» (село Привороття Друге, що на Кам'янецьчині).

Кількість змін: чотири зміни, табір може прийняти до 250 дітей за зміну.

Початок прийому відпочивальників: 14 червня.

Вартість: 450 гривень за добу (мінімум 10 діб).

Наявність місць: місця є на усі зміни.

3. Дитяче оздоровче містечко «Джерельце» (село Жилинці, що на Ярмолинеччині).

Кількість змін: одна зміна на 100 дітей. Розглядають можливість про організацію другої та третьої змін

Початок прийому відпочивальників: 18 червня

Вартість: 10 500 гривень (17 днів)

Наявність місць: є декілька місць

4. Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Калинівка» Староостропільської сільської ради (село Калинівка, що на Старокостянтинівщині)

Кількість змін: дві зміни по 120 дітей кожна

Початок прийому відпочивальників: 24 червня [43]

Якщо аналізувати санаторно-курортні заклади Хмельницької області, то серед них найбільш відомими є заклади міста Сатанів. На рис. 2.6 представлено Тор-8 лікувально-оздоровчих закладів в Google Maps. З рис. видно, що найбільш якісними згідно з оцінкою користувачів Google Maps є «Перлина Поділля», «Райдуга», «Збруч», «Арден палац», «Сонячний Прованс», «Лісова пісня».

У той же час згідно профільного сайту «Нафтуся» найбільш популярними є «Аква віта», «Сонячний Прованс», «Поділля Сатанів». Дамо їм коротку характеристику.

Санаторій «Аква віта». Здравниця має сучасну лікувально-діагностичну базу, має в своєму розпорядженні кваліфікований медичний та інший персонал. Спеціалізуються на лікування та профілактику таких захворювань:

Органи травлення: захворювання печінки, захворювання шлунково-кишкового тракту, захворювання підшлункової залози;

Ендокринна система: захворювання щитовидної залози, цукровий діабет;

Урологія: захворювання нирок, захворювання сечовивідних шляхів, захворювання чоловічої статеві сфери;

Опорно-руховий апарат: захворювання хребта, захворювання кістково-м'язової системи, захворювання суглобів.

Також одним з лідерів є оздоровчий комплекс «Поділля Сатанів». Його медична база, інфраструктура відповідають всім сучасним вимогам. «Поділля» знаходиться на території заповідника «Подільські Товтри».

Готельно-оздоровчий комплекс «Сонячний Прованс» - це можливість одночасно перебувати в заповідному місці Поділля і в що славиться своєю красою французької провінції. При цьому турист може пройти курс лікування з використанням мінеральної води «Збручанська Нафтуся». Стилiстиці французької провінції в «Сонячному Провансі» відповідають не тільки інтер'єри і архітектура. Рівень медичного та іншого обслуговування в готелі також відповідає європейським стандартам. В інфраструктурі комплексу представлені: зони відпочинку в лісі з альтанками та мангалами, дитячий ігровий майданчик, пункт прокату велосипедів [44]

Таким чином, можемо зробити висновок, що в Хмельницькій області сформований ринок лікувально-оздоровчого туризму, але він поступається відповідним ринкам інших регіонів України.

2.3. Стейкхолдери розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Питання розвитку лікувально-оздоровчого туризму мають розв'язуватися не тільки безпосередньо закладами, які надають лікувально-оздоровчі послуги. Важливу роль в цьому відіграє регіональна туристична адміністрація. Цю функцію в Хмельницькій області покладено на департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації.

Основні функції Департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації у сфері туризму – це:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері туризму та курортів;
- створює умови для розвитку туристичної і курортно-рекреаційної індустрії, провадження екскурсійної діяльності, а також залучення інвестицій у будівництво нових та реконструкцію діючих об'єктів туристичної інфраструктури;
- подає пропозиції щодо формування державної політики у сфері туризму та діяльності курортів;
- роз'яснює через засоби масової інформації зміст державної політики у сфері культури, туризму та курортів.

Варто зазначити, що підпорядкованість сфери туризму департаменту, для якого цей вид діяльності не є ключовим не сприяє розвитку туризму. Щодо результатів роботи департаменту, то тут можна відзначити той факт, що У Хмельницькому відкрили туристично-інформаційний центр, поки що він працює в онлайн форматі. Згодом він включатиме мережу інформаційних кіосків, де кожен гість міста зможе отримати повну інформацію щодо визначних пам'яток, туристичних локацій, готелів і кафе. А також сайт, на якому будуть розміщувати карти всіх важливих туристичних місць і маршрутів. У туристично-інформаційному центрі Кам'янця-Подільського надають

інформацію про туристичний потенціал міста, музеї, місця проживання, харчування, заклади дозвілля та організації шлюбу за добу [45].

Область активно займається формуванням свого туристичного бренду та позитивного іміджу. Проводяться заходи щодо туристичної промоції Хмельниччини, розбудови туристичної інфраструктури, збереження екології, відновлення історичних пам'яток. Зокрема, впродовж 2021 року в рамках підготовки проекту Програми розвитку туризму Хмельницької області на 2021-2025 роки, в облдержадміністрації неодноразово проводились засідання фокус-груп за напрямками:

- розвиток туристичної інфраструктури (розвиток інфраструктурних проєктів у сфері туризму та рекреації, знакування, «Місця відпочинку», туристичні маршрути, ремонт, реставрація, консервація туристичних об'єктів);

- розвиток Кам'янець-Подільського локального осередку туризму у сучасних межах Кам'янець-Подільського та Чемеровецького районів, центр – м. Кам'янець-Подільський;

- розвиток екотуризму (зелений туризм, велотуризм, спортивний туризм, туристично-рекреаційні зони, курорти) в області;

- розвиток Старокостянтинівського локального осередку туризму у сучасних межах Старокостянтинівського, Старосинявського, Білогірського, Красилівського та Теофіпольського районів [46].

Метою Програми розвитку туризму Хмельницької області на 2021–2025 роки є створення умов для забезпечення сталого розвитку сфери туризму у Хмельницькій області, перетворення її на конкурентоспроможну, високорентабельну, інтегровану у світовий ринок галузь, яка зможе стати вагомим чинником прискорення соціально-економічного розвитку регіону, підвищення якості життя населення, гармонійного поступу і консолідації суспільства, а також популяризації України у світі. У програмі зазначається, що основні напрямки розвитку туризму області – удосконалення транспортної інфраструктури, розвиток туристичних локацій, організація туристичних послуг, реставрація і ревіталізація пам'яток історії та культури, екологічна та

екокультурна безпека туризму [46]

На замовлення Хмельницької обласної адміністрації в 2018 році створено туристичний бренд області, що розповідає про привабливість регіону для мандрівників. Дослідження показало, що на Хмельниччині зосереджено безліч природних та історичних пам'яток. Регіон знаходиться в центрі країни та є перетином транспортних шляхів. Це робить область відмінним місцем для туризму.

Про ці переваги йде в слогані: «Хмельниччина. Перехрестя стихій та історій». Слоган підкріплений яскравим знаком. В його основу ліг традиційний орнамент подільської вишиванки, який вказує на історичну цінність області. Чотири різнокольорових елементи символізують чотири природних стихії. А в самому знаку можна побачити і перехрестя, і початкову літеру назви області.

Логотип і фірмові патерни використовуються в сувенірних продуктах, туристичній навігації, рекламних матеріалах тощо. На рис. 2.7. представлено приклади застосування логотипу Хмельницької області, що є елементом брендбуку туристичного бренду регіону.

Рис. 2.7. Приклади застосування логотипу Хмельницької області

Джерело: [47]

Якщо казати про районні туристичні адміністрації дестинацій, безпосередньо пов'язаних з лікувально-оздоровчим туризмом, то тут варто

відзначити місто Сатанів.

З 2018 року місто активно розбудовує та нарощує туристичну інфраструктуру. Зокрема, було встановлено сенсорні інформаційні кіоски, які служать джерелом інформації для мешканців та гостей міста. Також в 2018 році розроблено путівник Сатанівської громади виготовлено в рамках проекту від Українського культурного фонду (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Обкладинка путівника Сатанівської громади виготовлено в рамках проекту від Українського культурного фонду

Джерело: [48]

Також в адміністрації міста Сатанів з'явилась ідея організувати модульний туристичний інфоцентр (ТІЦ), розробити централізований Інтернет-портал, що міститиме інформацію про туристичні центри регіону та логістичні дані. Впроваджуються проекти «Створення туристично-інформаційного центру на території курортної зони селища Сатанів Городоцького району Хмельницької області» та «Створення туристично-рекреаційної зони «Сквер Потоцьких» у селищі Антоніни Красилівського району Хмельницької області»,

які були відібрані конкурсною комісією Міністерства розвитку громад та територій України як проекти, що реалізовуватимуться за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу.

У Хмельницькій області також діють некомерційні (ті, які не мають за мету отримання прибутку) туристичні громадські організації та асоціації [27]

Таблиця 2.6

**Громадські організації Хмельницької області, що опікуються
розвитком туризму**

№	Назва організації	Адреса	Керівник організації
1	Хмельницький обласний молодіжний туристичний клуб «Територія»	м. Хмельницький, вул. Прибузька буд. 34, кв. 142.	Мацуца Євген Миколайович
2	Громадська організація Спортивно-оздоровчий клуб «НОВАТОР»	м. Хмельницький, вул. Тернопільська, буд. 13/4.	Гуцалюк Іван Вікторович
3	Хмельницька обласна організація роботодавців у сфері туризму та відпочинку	Хмельницька обл., Городецький р-н., Сатанів-2, вул. Курортна, буд. 17.	Вечелковський Павло Зіновійович
4	Обласна громадська організація «Асоціація розвитку курорту Сатанів»	м. Хмельницький, вул. Озерна, буд. 20.	Супрун Олександр Федорович
5	Хмельницька обласна організація роботодавців галузі індустрії розваг	м. Хмельницький, Проспект Миру, буд. 60/5, кв. 79.	Габай Василь Михайлович
6	Хмельницька обласна громадська організація «Спелеологічний клуб «Атлантида»	м. Хмельницький, Проспект Миру, буд. 95/1, кв. 10.	Щербицький Олександр
7	Громадська організація «Спілка сільського туризму Хмельницької області»	м. Хмельницький, вул. Куприна, буд. 66/1.	Кирилюк Вадим Борисович

Джерело: [41]

Діяльність вказаних організацій позитивно сприяє розвитку туризму в регіоні. У той же час можна побачити, що лікувально-оздоровчому туризму приділяється мало уваги. Такий самий висновок можна зробити, якщо проаналізувати діяльність місцевих туроператорів, зазначених в дод. Б. Місцеві суб'єкти туристичної діяльності є представниками туристичних корпорацій або місцеві туроператори. Всі вони переважно орієнтовані на виїзний туризм.

Туристичний продукт лікувально-оздоровчого туризму представлений в асортименті послуг вказаних туроператорів, але в закордонних DESTИНАЦІЯХ. Варто зазначити, що аналіз всеукраїнських туроператорів, які спеціалізуються на лікувально-оздоровчий туризм, показав відсутність пропозиції в Хмельницькій області. Така ж сама ситуація і на сайтах, які агрегують пропозиції по лікувально-оздоровчому туризмі.

З метою перевірки популярності курортів Хмельницької області, оцінки діяльності стейкхолдерів з просування курортів регіону, проведемо аналіз запитів в Інтернеті щодо відпочинку в санаторіях України. На рис. 2.9 наведено результатів пошуку за запитом «санаторії в Україні» за даними Serpstat.

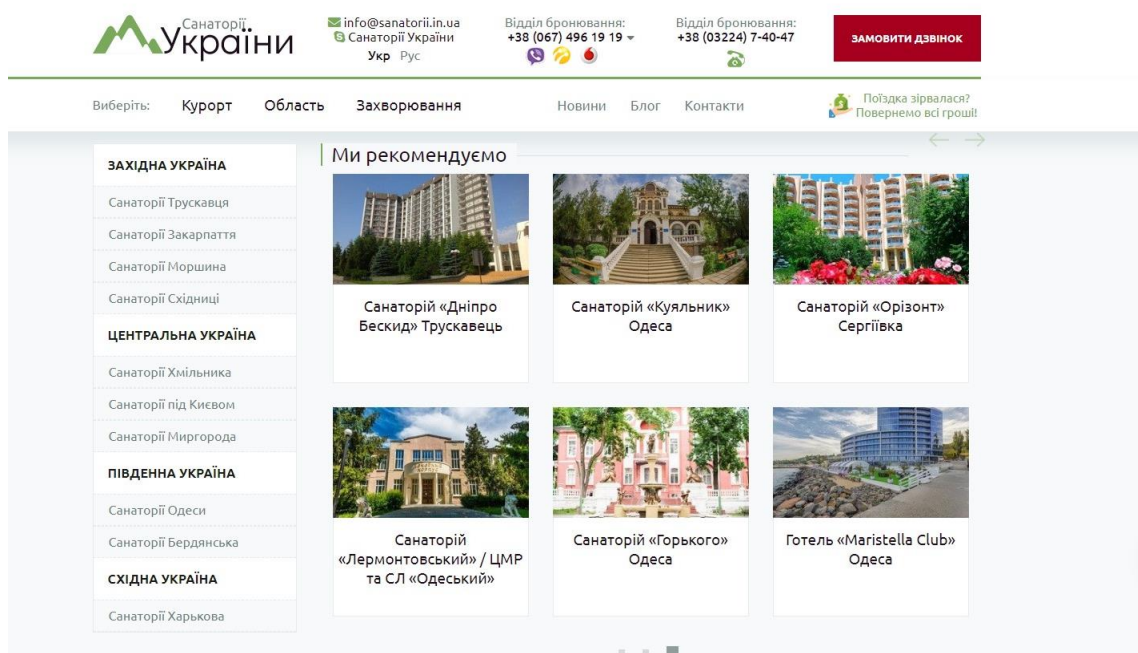

Рис. 2.9 Карта головної сторінки провідного профільного сайту «Санаторії України»

Джерело: [49]

З рис.2.10 видно, що найчастіше шукають санаторії Трускавця та Хмельника. Запитів «санаторії Сатанів» не знайдено в достатній кількості, що підтверджує слабку інформаційну підтримку цих закладів і їх відповідно низький ступень інтересу до них.

Всі ключові слова	
272	
Ключові фрази	Частотність
трускавець санаторій	40
санаторій трускавець	20
хмельник санаторій	20
санаторій радон	20
санаторій радон хмельник ціни ...	10

Рис. 2.10 Результатів пошуку за запитом «санаторії в Україні» за даними Serpstat

Джерело: [50]

Якщо продовжувати аналізувати запити на санаторії України, то найбільш популярними є сайти, присвячені курортам Карпатського регіону (рис. 2.11).

#	Домени	Всього запитів
1	sanatorii-karpat.com	3.48K
2	zahidkurort.com.ua	↓3 2.72K
3	sanatorii.in.ua	1.74K
4	radon.com.ua	881
5	truskavets.travel	↑1 1.11K
6	khmilnyk-zdrav.com.ua	621
7	san-karpaty.com	↑1 1.09K
8	san-moldova.com.ua	570
9	mirgorodkurort.ua	756
10	kryshalevypalats.gov.ua	154
11	shahtar.com.ua	279
12	perlyna-prykarpattya.com	237
13	beskyd.com.ua	↓1 258

Рис. 2.11 Найбільш популярні сайти по запиту «Санаторії України» за даними Serpstat

Джерело: [50]

Таким чином, інформаційна підтримка розвитку лікувально-оздоровчого туризму є на низькому рівні, що обумовлює необхідність посилення стейкхолдерів в цьому напрямі. Результати аналізу діяльності основних стейкхолдерів дозволяють занести їх в матрицю (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Матриця основних стейкхолдерів розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Джерело: розроблено автором

З рис. 2.12 можна зробити висновок, що ключовим стейкхолдером є Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації, який має провадити активну діяльність, спрямовану на розвиток лікувально-оздоровчого туризму в регіоні. Також високий рівень впливу мають туроператори, але оскільки переважна частина іноземних та внутрішніх туристів подорожують самостійно, то більше значення мають заклади розміщення та харчування туристів, а також окремі

організації, які надають лікувально-оздоровчі послуги. Відповідно необхідно підтримувати іншим стейкхолдерам цю діяльність.

За результатами аналізу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області, зробимо матрицю SWOT (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

SWOT-аналіз розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Географічне розташування на перетині добре розгалужених транспортних шляхів</p> <p>Наявність унікальних природних ресурсів та мінеральних вод</p> <p>Значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду</p> <p>Наявність резерву робочої сили</p> <p>Розвинене лісове господарство</p> <p>Наявність великих природоохоронних територій Унікальні місцеві традиції та звичаї</p> <p>Активне підприємницьке середовище</p>	<p>Природне та міграційне скорочення населення</p> <p>Незадовільний транспортно-експлуатаційний стан автомобільних доріг</p> <p>Високий рівень безробіття, особливо у сільській місцевості</p> <p>Низька купівельна спроможність населення</p> <p>Висока вартість кредитних ресурсів</p> <p>Значне фізичне зношення і моральне старіння основних фондів</p> <p>Низький рівень іноземних інвестицій</p> <p>Нерозвиненість туристичної інфраструктури, незадовільний рівень інформаційно-рекламного забезпечення туристичної пропозиції області</p> <p>Відсутність діючого аеропорту</p> <p>Відсутність містобудівної документації на місцевому рівні</p> <p>Невідповідність освітніх послуг реальним потребам ринку праці</p> <p>Недостатній рівень матеріально-технічної бази об'єктів соціальної інфраструктури</p>
Можливості	Загрози
<p>Впровадження реформи децентралізації, підвищення рівня фінансової самодостатності об'єднаних територіальних громад</p> <p>Будівництво транспортних коридорів (Балтійське Чорне море, Східна Європа-Азія) через Хмельницьку область підвищить транспортно-логістичний потенціал регіону</p> <p>Підвищення інвестиційної привабливості України</p> <p>Зростання попиту на внутрішній туризм, у тому числі лікувально-оздоровчий</p> <p>Поліпшення бізнес-клімату в Україні</p>	<p>Політична нестабільність у зв'язку з російсько-українською війною</p> <p>Інфляція та нестабільність національної валюти</p> <p>Недостатня державна фінансова підтримка з боку центральних органів влади</p> <p>Високий рівень тінізації економіки</p> <p>Збільшення цін на енергоресурси</p> <p>Стрімке прискорення міграційних процесів, нестача робочої сили</p>

Джерело: розроблено автором

Таким чином, SWOT-аналіз розвитку лікувально-оздоровчого туризму в

Хмельницькій області показав, що незважаючи на значні можливості розвитку цього виду туризму в регіоні, виявлені перешкоди, які стримують використання цього потенціалу і тому потребують їх усунення.

Висновки за розділом 2

Таким чином, можемо констатувати, що Хмельницька область володіє достатнім та унікальним потенціалом, необхідним для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Туристична індустрія Хмельниччини має суттєві переваги для розвитку. Перш за все, завдяки вдалому географічному розташуванню, до міста дуже зручно дістатися. Таке транзитне положення варто використати через розвиток туризму вихідного дня, турів на вікенд. По-друге, область має репутацію екодружнього регіону, адже Хмельницький — зелене місто парків та скверів, яке визнано одним з найбільш безпечних, найчистіших і найкомфортніших обласних центрів України. По-третє, у місті та області активно розвивається доступний (значно дешевший, ніж у інших областей-лідерів туристичного ринку Західного регіону України) лікувально-оздоровчі ресурси. Попри це, області варто уміло корегувати стереотипи та негативні установки, які створюють хибне враження про дестинацію; забезпечити доступність інформації про заклади курортів; підвищити рівень якості надання туристичних послуг.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Для забезпечення розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні необхідно вирішити низку проблемних питань. Аналіз стану розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області та в Україні, дає підстави визначити серед цих проблемних питань ті, що пов'язані з впливом таких чинників, та окремо виділити загальнодержавні проблеми розвитку цього виду туризму, та ті, що специфічні для досліджуваного регіону. Почнемо з проблем, які характерні для всієї України в контексті розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Ці проблеми можна згрупувати таким чином:

1) економічні, які роблять нашу державу непривабливою для туристів, оскільки на її теренах наявні інфляція, відсоткові ставки, коливання реальних обмінних курсів валют, низький рівень доходів громадян, високі ціни, нестабільність в економічному розвитку;

2) інфраструктурні, що вказують на недосконалий стан транспортних шляхів, об'єктів розміщення, харчування та розваги туристів в Україні;

3) етно-соціальні, що вказують на демографічну кризу в Україні, її соціальну трансформацію, посилення міграційних процесів, урбанізацію тощо;

4) фактори туристичного попиту, що дозволяють визначити внутрішні та міжнародні туристичні потреби, а також особливості його задоволення в процесі обслуговування;

5) адміністративно-управлінські, які передбачають недосконалість вітчизняного законодавства у сфері туризму, структури адміністративного управління туристично-рекреаційною діяльністю територій;

6) інформаційні, що пов'язані насамперед із туристичним іміджем України, що подекуди не відзначається позитивною роллю;

7) фактори інновацій та бізнесових ініціатив (що, на жаль, так і не забезпечили створення комплексу туристично-рекреаційних програм, нової спеціалізованої інфраструктури тощо);

8) фактори освітньо-кадрового забезпечення (на жаль, в Україні ще не розвинута спеціалізована початкова, середня, вища освіта, потребує поліпшення якості підготовки здобувачів вищої освіти, а також система підвищення кваліфікації, необхідний резерв трудових ресурсів та ін.).

Варто додати, що жорсткі карантинні обмеження, запроваджені в Україні (як і в більшості країн світу) у 2020–2021 рр., негативно позначилися на роботі практично всіх закладів розміщення туристів, у т.ч. тих, що надавали лікувально-оздоровчі послуги. Деякі з цих закладів повністю припинили свою діяльність. Погіршення економічної кон'юнктури через поширення COVID-19, яке за обмежений період призвело до значного зниження ділової активності у більшості галузей вітчизняної економіки, істотного перерозподілу фінансових потоків в контексті необхідності виділення додаткових коштів, на підтримку бізнесу з найбільш постраждалих сегментів національної економіки (на рівні держави), скорочення витрат на інвестиційну діяльність, мотивацію персоналу, організаційну культуру тощо, аж до повної консервації бізнесу, та переходу до процедури узгодженого банкрутства (на рівні організацій), зміни структури витрат, і складу споживчого кошика домашніх господарств (на рівні індивідуального споживача), в умовах повної невизначеності щодо термінів закінчення пандемії COVID-19 не лише в Україні, але й світі.

Складності додає зовнішня агресія проти України, що унеможливило поступове відновлення туристичних потоків. Таким чином, для України актуальним завданням є вирішення вищезазначених проблем у сфері туризму шляхом стимулювання розвитку такого його підвиду, як лікувально-оздоровчого. Важливість цього завдання підкреслюється вимогами часу та українського суспільства.

Незважаючи на те, що західна Україна є відносно безпечною для туристів, на сьогоднішній день їх є небагато. Великого напливу туристів немає

на жодному популярному курорті – Буковелі, Трускавці, Східниці чи Шацьких озерах. Також від війни постраждав перспективний медичний туризм, а саме, оздоровлення, репродуктивна медицина та стоматологія. Іноземці бояться їхати в Україну, а самі українці не мають на це коштів. Більшість санаторіїв перепрофілювалися на реабілітаційні центри та приймають постраждалих від війни. Безумовно, війна в Україні не має аналогів в сучасній історії, тому неможливо провести коректну аналогію з жодною із країн, які пережили військовий конфлікт та відродили туризм. Не слід забувати, що бойові дії в Хорватії, Ізраїлі чи Грузії були не настільки руйнівними, як в нашій країні. Те, що трапилося з туристичним ринком України не траплялось в жодній країні, тому його реанімація буде особливою.

Висвітливши загальнодержавні проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму, визначимо основні специфічні проблеми рекреаційно-туристичної галузі Хмельницької області:

1. Недостатній рівень розвитку безпосередньо мережі та об'єктів рекреаційно-туристичної інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам. Слід пам'ятати, що виробнича база рекреаційно-туристичної галузі формувалася, в основному, з орієнтацією на невибагливого споживача рекреаційно-туристичних послуг, тому серед об'єктів інфраструктури переважають великі (порівняно з аналогічними зарубіжними) комплекси, із значною концентрацією місць та низьким рівнем комфортності. Одним із дійових засобів прискорення розвитку рекреаційно-туристичного комплексу в Хмельницькій області мав би бути розвиток рекреаційно-туристичної інфраструктури у мережі міжнародних транспортних коридорів. У поєднанні з потужним рекреаційно-туристичним потенціалом Хмельницької області цей факт міг би стати важливим чинником розвитку економіки України.

2. Відсутність скоординованої висококваліфікованої та грамотної системи дій з виведення рекреаційно-туристичного продукту Хмельницької області на світовий ринок, яка б давала відчутні результати. Особливі труднощі виникають насамперед з рекламою курортів.

3. Технологічна відсталість. В області практично не застосовуються рекреаційно-туристичні технології, які в розвинутих країнах набули ознак повсякденної ужитковості: електронні інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів і туристичних фірм з переліком та вартістю послуг, які ними надаються (у світі практично всі довідники з туризму випускаються в електронному, а більшість – у Internet-форматах, що надає їх користувачам можливість бронювати місця в готелях в режимі реального часу – «on-line»). Останнім часом в галузі інформаційних технологій спостерігається значне поживлення. Тому слід також активно використовувати цю можливість для наближення до виходу на світовий рівень обслуговування клієнтів.

4. Низький рівень обслуговування, зумовлений загальною низькою кваліфікацією працівників рекреаційно-туристичної галузі. На сьогодні в Хмельницькій області практично відсутні відповідна система в галузі рекреації та туризму для підготовки і перепідготовки кадрів, а також чіткі та адекватні щодо світових стандартів кваліфікаційні вимоги.

5. Відставання масштабів регіонального нормативно-правового та організаційного забезпечення рекреаційно-туристичної діяльності: несприятливість існуючих умов для рекреаційно-туристичного підприємництва, недосконалість й навіть певна агресивність нормативно-правового поля, і, як наслідок, – відсутність необхідних інвестицій для розвитку рекреації і туризму Хмельницької області – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так й іноземних (через несприятливий інвестиційний клімат).

6. Неврегульованість структури рекреаційно-туристичної галузі Хмельницької області. Та структура, яка існує вже впродовж багатьох років, потребує якщо не докорінної зміни, то хоча б відповідної адаптації до сучасного становища як в країні, так і у світі. На сьогодні вона є досить своєрідною. Так, майже половина належить відпочинку на курортах та в інших рекреаційно-туристичних зонах. Цю особливість доволі легко пояснити історичними обставинами, коли туризм саме всередині країни розвивався великими кроками. В сучасних умовах слід приділяти більшу увагу іншим

видам рекреаційно-туристичної діяльності. Так, частка сільського, мисливського та інших спеціалізованих видів рекреаційно-туристичної діяльності становить малий відсоток. На жаль, значний бюджетонаповнюючий рекреаційно-туристичний регіон працює нижче своїх потужностей. Хоча для успішного розвитку рекреаційно-туристичної галузі Хмельницької області є всі умови. Комплексне вирішення основних проблем рекреаційно-туристичної галузі Хмельницької області допоможе сформувати досить вагомий рекреаційно-туристичний продукт.

Як можна побачити, однією з проблем розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області є низький рівень обізнаності про його потенціал. Для того, щоб оцінити курортно-рекреаційний імідж Хмельницької області, треба оцінити, яким чином оцінюють Полтавську область громадяни України як потенційні туристи. Для того, щоб безпосередньо оцінити рівень сприйняття Хмельницької області як курортної дестинації варто провести маркетингове дослідження для визначення потенційного попиту на курортні послуги Хмельницької області.

Проблемні питання, що мають бути розв'язані під час дослідження:

- чи ефективно місцева влада формує туристичний імідж Хмельницької області?

- чи існує платоспроможний попит та яка його структура?

У зв'язку з цими питаннями виникають задачі, що потребують визначення:

- яким є попит на курорти Хмельницької області?

- яка категорія населення переважатиме на даний продукт?

- які джерела інформації про курорти регіону переважають?

- яку суму потенційний турист готовий витратити на курортні послуги Хмельницької області?

Об'єкт дослідження: В даному опитуванні прийняли участь 40 осіб різного віку (від 17 років і старше) та різних професій. Було проведено опитування через Google форму. Переважно були охоплені мешканці міста Київ

та Київської області, тому що цей ринок є найбільш платоспроможним, особливо в тих умовах, що склалися.

Таблиця 3.1

Результати опитування на тему «Хмельницька область як курортно-туристична дестинація»

Аналізовані показники	Респонденти за віковою градацією						співвідношення %
	Разом	17-24	25-35	36-49	50-65	старші 65	
Ваша стать							
Чоловіча	30	4	6	7	5	8	60,00
Ваш рід діяльності							
Студент	10	4	4				20,00
Службовець	11	2	6	3			22,00
Спеціаліст	9	1	3	3	2		18,00
Керівник	7		3	2	2		14,00
Пенсіонер	8				5	3	16,00
Не працюю	5	4	1				10,00
Рівень Ваших доходів складає (грн.)							
2000-4600	30	8	7	10	5		60,00
4600-10000	10		4	3		3	20,00
10000-20000	5		1	2	2		10,00
20000 і більше	5			3	2		10,00
Зазвичай Ви відправляєтесь у поїздку							
Один	7		1	1	3	2	14,00
З чоловіком/дружиною	10		1	3	5	1	20,00
З батьками	8	4	3	1			16,00
З друзями	18	10	5	3	3	1	36,00
З дітьми/онуками	7		1	3	3		14,00
Якому виду туризму Ви віддаєте перевагу							
Релігійний	10			3	4	3	20,00
Лікувально-оздоровчий	18	5	2	3	4	4	36,00
Активний	12	6	6				24,00
Культурно-пізнавальний	5			3	2		10,00
Інший вид	5	3	2				10,00
Які об'єкти викликають у Вас найбільшу зацікавленість							
Камянець-Подільський	15	3	4		6	2	30,00
Фортеці та замки (Меджибіж, Старокостянтинів, Летичів, Сутківці)	10	1		4	2	3	20,00
Санаторно-курортні заклади області	10	3	2	3	1	1	20,00
Природні парки та печери: «Подільські товтри», печера «Атлантида» та Вербецькі штольні	15	4	5	5	1		30,00

Аналізовані показники	Респонденти за віковою градацією						співвідношення %
Яка вартість туристичної подорожі у середньому є для вас прийнятною (євро)							
Не більш 300	19	7	5	2	3	2	38,00
300-600	16		8	4	4		32,00
600-1000	8		4	4			16,00
Більше 1000	7			6	1		14,00
На скільки Ви знайомі з туристичним потенціалом Хмельницької області							
Відмінно	5	1	2	1	1		10,00
Добре	12	2	4	3		3	24,00
Не дуже	20	5	4	4	4	3	40,00
Нічого не знаю	13	1	3	3	4	2	26,00

Джерело: побудовано автором

Виходячи з табл. 4.2. найбільш популярними об'єктами, звичайно, є Кам'янець-Подільський. Інші об'єкти залишаються майже невідомими, що показує низький рівень ефективності роботи регіону в питаннях просування туристичного потенціалу регіону. Також можна додати, що курорти найбільше цікавлять людей старшого віку, що є цілком логічним. У той же час, вибір культурно-пізнавального туризму як найбільш запитуваного має бути врахований під час формування туристичного продукту регіону. Це може знайти відображення при формуванні асортименту екскурсійних послуг для клієнтів санаторно-курортних закладів області. Також санаторно-курортні комплекси можуть позиціонувати себе як об'єкт розміщення туристів, які надають перевагу дослідженню історико-культурних локацій Хмельницької області.

Таким чином, результати аналізу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області показали наявність певних суттєвих проблем. Деяких з цих проблем потребують системного та довгострокового вирішення, що є основою для формування стратегічних альтернатив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області.

3.2. Стратегічні альтернативи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Таким чином, Хмельницька область володіє значним потенціалом у сфері лікувально-оздоровчого туризму. Такий напрямок має бути визнаний як один з пріоритетних, щоб забезпечити збалансований розвиток територій в гармонії з природою та охороною довкілля. Щоб досягнути цілісного післявоєнного відновлення та стабільного розвитку туристична індустрія Хмельницької області потребуватиме партнерства на всіх рівнях, надійної та ефективної участі урядових організацій, забезпечення покрокової вертикальної координації між національними та місцевими владними структурами щодо сприяння розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Водночас не можна ігнорувати такі характеристики сучасного розвитку сфери лікувально-оздоровчого туризму Хмельницької області, що виникли у воєнний період:

- менеджмент туристичного бізнесу більше уваги приділяє волонтерській діяльності – туристичні хаби та лікувальні і реабілітаційні оздоровчі заклади трансформуються на гуманітарні та волонтерські штаби;

- на туристичних маршрутах у межах курортних зон практично відсутні спеціальні укриття та бомбосховища;

- мінімізовано туристичні маршрути, що пролягають неподалік державних та військових об'єктів, які є потенційними мішенями для ракетно-бомбових ударів.

Значна кількість медичних послуг, що надаються лікувальними оздоровчими центрами Хмельницької області вартують значно менше, ніж аналогічні у закордонних медичних закладах, що створює хороші перспективи для розвитку цього напрямку медичного туризму в Україні, і на Хмельниччині, зокрема. Медичний туризм може стати одним з найперспективніших і водночас найприбутковіших напрямків лікувально-оздоровчого туризму у Хмельницькій області.

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму Хмельницької області,

зокрема медичного туризму має значні перспективи, але основи його успішного функціонування мають бути закладено у спеціальні програми, розроблені Хмельницькою ОДА. Позитивний вплив на сферу лікувально-оздоровчого туризму, на Хмельниччині є дуже відчутним, що вже зараз, у період активних бойових дій створює передумови для виходу галузі з тимчасової кризи. Можна виділити три основні кроки, які регламентуються на державному рівні і сприятимуть швидкому відновленню галузі лікувально-оздоровчого туризму Хмельницької області. Зокрема, передбачено фінансування у Державному бюджеті України на 2023 рік для скерувань на реабілітацію, лікування та оздоровлення у санаторно-курортних комплексах області осіб, які постраждали від воєнних дій, або є їх безпосередніми учасниками.

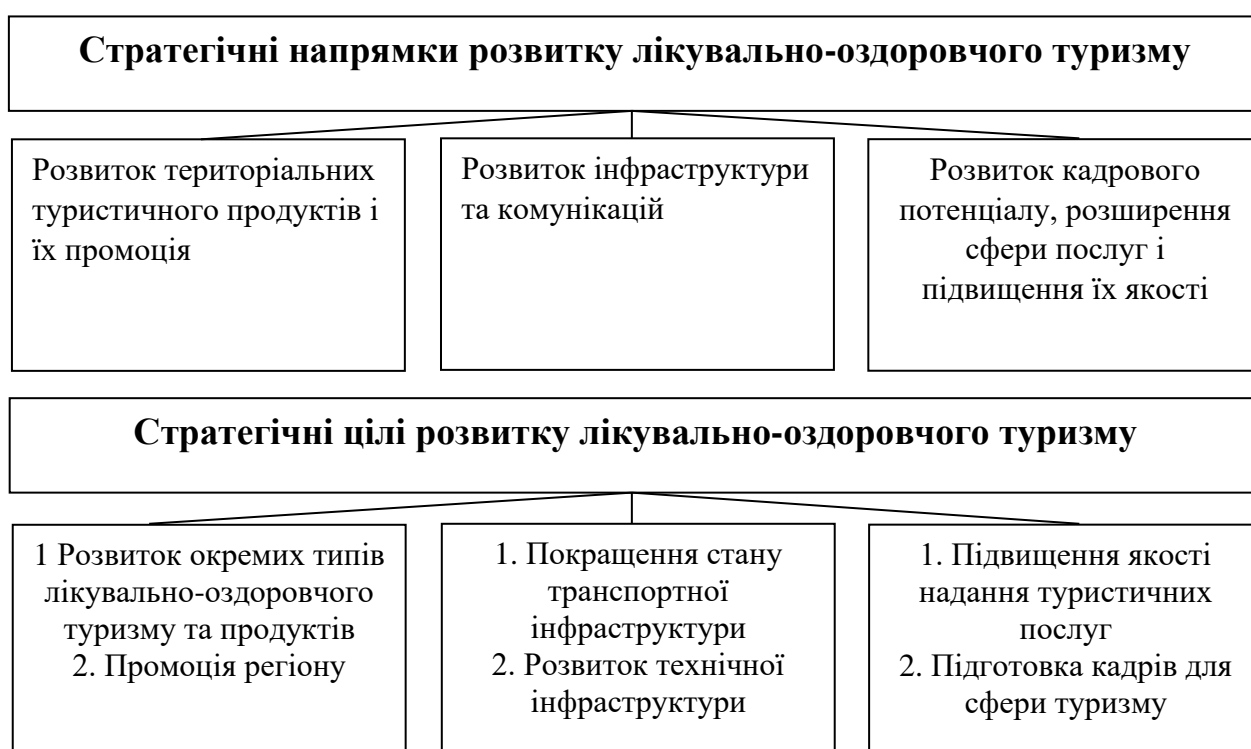
Санаторно-курортним закладам Хмельницької області варто використовувати досвід інших регіонів України. Наприклад, Львівщина активно розвиває лікувально-оздоровчий туризм вже зараз. Так, після початку війни, влітку 2022 року у Львові презентували проект реабілітаційного центру «Незламні», профілюючим напрямком якого має стати допомога військовим та цивільним українцям, які зазнали фізичних та психологічних травм, внаслідок воєнних дій [51].

Даний центр цілком можна розглядати як новітній регіональний хаб медичного туризму національного значення. У майбутньому фахівці реабілітаційного центру планують надавати кваліфіковану допомогу 50 тисячам українців. В першу чергу тим, які фізично і морально постраждали внаслідок збройної агресії Росії проти України. Національний центр реабілітації України планують створити в структурі Першого медичного об'єднання Львова. Заклад буде працювати у кількох напрямках – реконструктивна, пластична хірургія, та протезування.

Головна мета «Незламних» – створення Центру, якому у немає аналогів у світі, який матиме найкращі можливості, що відповідають світовим стандартам медицини у сфері реконструктивної і реабілітаційної хірургії, щоб лікувати громадян своєї країни, не користуючись послугами інших країн. Значну

підтримку у процесах будівництва та розвитку Центру надасть Німеччина. Наразі німецькі клініки приймають на лікування українців. Також допомагають львівським медикам, зокрема обладнанням. Особливістю роботи реабілітаційного центру «Незламні» стане активне використання інноваційних підходів у медицині [51].

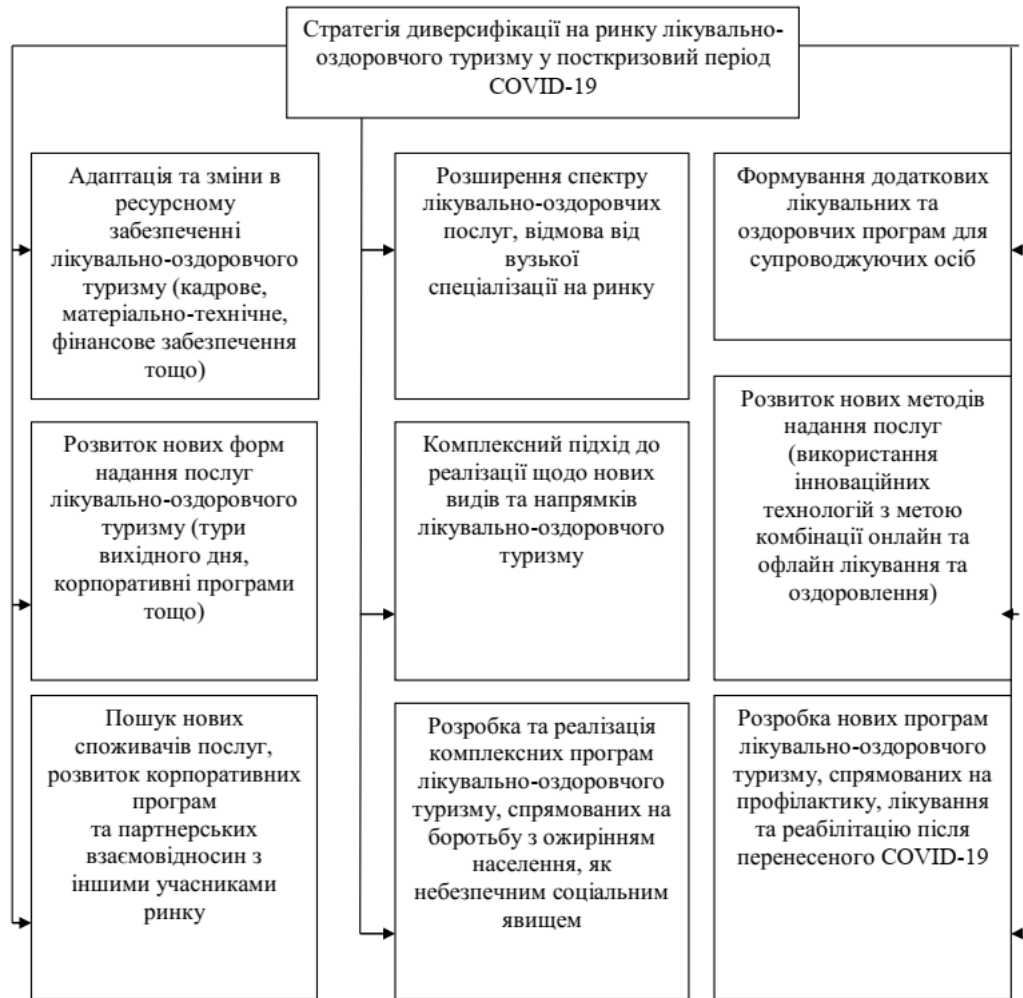
Розвиток туризму на будь-якій території залежить від кількох головних елементів: наявних туристичних ресурсів і доступності до них, інфраструктури, людського капіталу та організації управління туристичним потенціалом.

Рис. 3.1. Стратегічні напрями розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Джерело: розроблено автором

З погляду лікувального-оздоровчого туризму стратегія диверсифікації, застосована до умов наслідок пандемії COVID-19 та воєнного стану, що передбачає окремі обмеження, пов'язані з веденням бізнес-діяльності, може бути реалізована за різними напрямками (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Перспективні напрямки реалізації стратегії диверсифікації на ринку лікувально-оздоровчого туризму Хмельницької області

Джерело: розроблено автором

Розглянемо найбільш актуальні напрями диверсифікації лікувально-оздоровчого туризму з урахуванням наслідків COVID-19 та умов воєнного стану, детальніше:

1. Розширення спектру наданих лікувально-оздоровчих послуг за рахунок розробки, та впровадження нових програм, методик лікування й оздоровлення, включення додаткових послуг, безпосередньо пов'язаних з профілем лікувально-оздоровчої установи, забезпечення багатофункціональності послуг (профілактика, діагностика, лікування, реабілітація, консультування тощо). У зв'язку з вищезазначеним можна говорити, що в сучасних умовах оптимальною

формою організації бізнесу на ринку лікувально-оздоровчого туризму слід визнати багатofункціональні лікувальні центри, які могли б надавати увесь спектр лікувально-оздоровчих послуг, і були б адаптовані до умов внутрішнього туризму.

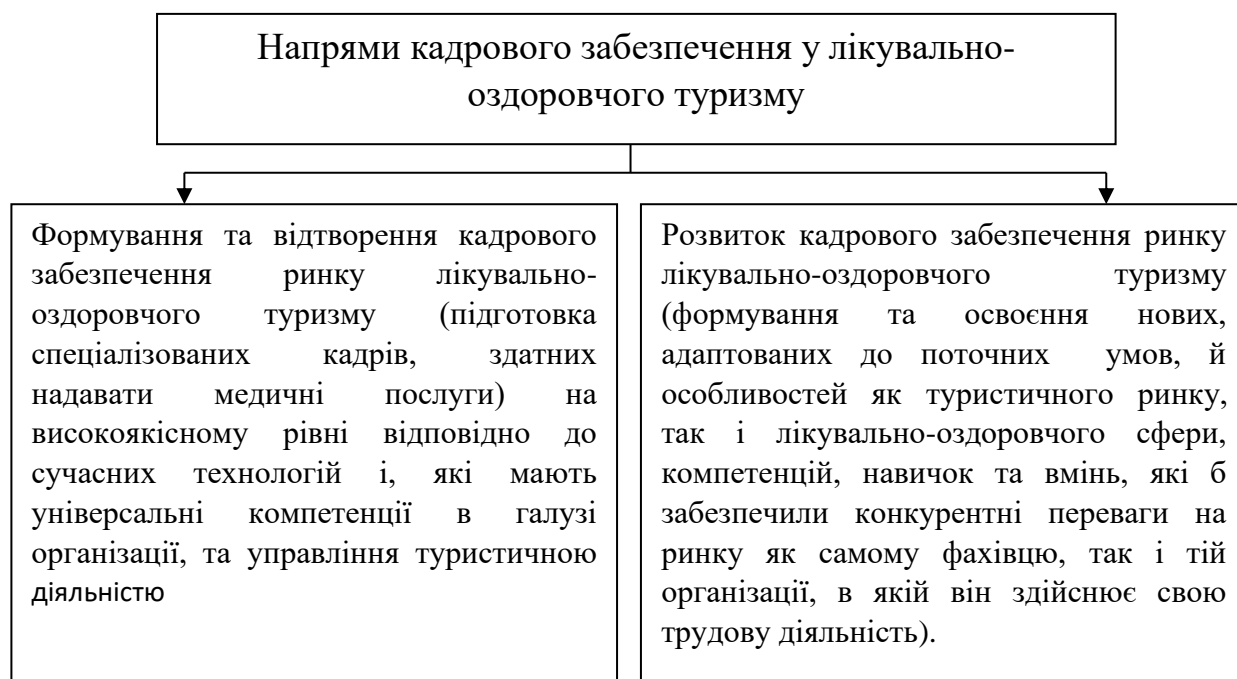
2. Освоєння та перехід на відносно нові види, й напрями лікувально-оздоровчого туризму. В даному випадку, на нашу думку, окремо необхідно відзначити медикаментозне лікування, та боротьбу з різноманітними негативними залежностями (алкогольна залежність, наркоманія, залежність від комп'ютерних ігор, та мережі Інтернет тощо), зростання захворювань за якими в усьому світі свідчить про можливість розвитку спеціалізованих програм лікувально-оздоровчого туризму, що набуває особливої актуальності в умовах COVID-19 та війни. В зв'язку з цим, можна говорити про актуальність включення програм лікувально-оздоровчого туризму, спрямованого на боротьбу з різними зловживаннями на регіональному рівні.

3. Окреме важливе місце серед напрямів реалізації стратегії диверсифікації на ринку лікувально-оздоровчого туризму займає розробка нових програм, спрямованих на профілактику, лікування, та реабілітацію після перенесеної коронавірусної інфекції COVID-19. Даний напрямок лікувально-оздоровчого туризму слід визнати перспективним, та актуальним в сучасних умовах, що зумовлено низкою взаємопов'язаних чинників, до яких можна віднести необхідність обов'язкової реабілітації, особливо в умовах наявності хронічних захворювань, і патологій; підвищення уваги до профілактичних процедур, та зміцнення здоров'я населення в умовах війни; використання різних методик та підходів до організації профілактики, лікування й реабілітації після COVID-19 та війни, що створюють основи для формування, й розвитку ринку відповідних послуг, а також мають прямий вплив на конкурентоспроможність відповідних суб'єктів підприємницької діяльності

Реалізація вказаних напрямів дозволить скоротити витрати на ведення операційної діяльності, за рахунок розширення спектра, та структури пропозиції, і сприятиме відновленню сталого попиту на туристичні послуги у

довгостроковій перспективі.

Особливої актуальності в сучасних умовах набуває питання формування та розвитку кадрового забезпечення лікувально-оздоровчого туризму, яке було б адаптоване до особливостей, й специфіки сучасних тенденцій туристичного ринку, з одночасним збереженням високого рівня надання лікувально-оздоровчих послуг незалежно від фінансових можливостей потенційних туристів. На нашу думку, з точки зору забезпечення комплексності, й системності методичних підходів до трудових ресурсів на ринку лікувально-оздоровчого туризму Хмельницької області, можна виділити два основних напрямки, пов'язані з кадровим забезпеченням (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Напрями кадрового забезпечення у лікувально-оздоровчому туризмі

Джерело: розроблено автором

Одним із можливих перспективних напрямів організації та розвитку лікувально-оздоровчого туризму слід визнати використання системи турів вихідного дня («туризм вихідного дня»).

Розширення практики застосування системи «турів вихідного дня» над ринком лікувально-оздоровчого туризму зумовлено такими причинами

об'єктивного характеру: близькість локалізації інфраструктурних об'єктів лікувально-оздоровчого туризму, та потенційних споживачів. Можна говорити, що згадана вище умова є значущою при виборі проведення дозвілля, пов'язаного з отриманням оздоровчих, чи медичних послуг. При цьому, споживач оцінює переваги «турів вихідного дня» (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.2

Ключові переваги «турів вихідного дня» щодо умов організації медичного туризму

Перевага	Можливість використання в умовах лікувально-оздоровчого туризму
Транспортна доступність	Як засіб переміщення переважає автомобільний транспорт, як для особистого користування, так і громадського, у вигляді індивідуального, чи групового трансферу до місця надання відповідних лікувально-оздоровчих послуг.
Скорочення часу поїздки	Як показують проведені дослідження, найбільш комфортним для сучасних туристів є інтервал від 2 до 4 годин в дорозі.
Відсутність потреби у додатковому відпочинку після здійснення туристичної поїздки	У більшості випадків «тури вихідного дня» спрямовані на рекреацію, та відновлення фізичних і моральних сил клієнта, а з врахуванням високого рівня транспортної доступності, можна говорити про економію життєвої енергії туриста
Економія засобів	«Тури вихідного дня», розраховані на обмежений час перебування клієнта у лікувально-оздоровчому закладі, скорочують рівень супутніх витрат (на розміщення, харчування, культурно-дозвільні заходи тощо), при одночасному збереженні якості та ефективності процесу надання основної послуги – лікувально-оздоровчого супроводу, лікування, діагностики тощо.
Поєднання з іншими видами туризму, або різними формами дозвілля	Комплексність програм лікувально-оздоровчого туризму, які реалізуються, дозволяє споживачам одержати не лише лікувально-оздоровчі послуги, але й прийняти участь в інших заходах, в рамках таких видів туризму як екологічний, діловий, культурний тощо.
Можливість отримання додаткових навичок чи компетенцій	В рамках «турів вихідного дня» лікувально-оздоровчого туризму турист може отримати певні освітні, й практичні навички через відвідування майстер-класів, відкритих лекцій та інших освітніх заходів, включених до програми туру

Джерело: складено автором на основі [25]

На нашу думку, актуальним, з науково-практичної точки зору, є пошук та обґрунтування типових моделей організації «турів вихідного дня». Аналізуючи сучасну практику організації «турів вихідного дня» виділимо ключові

перспективні моделі, які відображають характер реалізації послуг лікувально-оздоровчого туризму (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Типові моделі організації «турів вихідного дня» на ринку лікувально-оздоровчого туризму Хмельницької області

Джерело: складено автором на основі [52]

На нашу думку, необхідно розмежувати можливі моделі організації турів вихідного дня у сфері лікувально-оздоровчого туризму, з точки зору їх використання в умовах ринку внутрішнього туризму. Даний поділ зумовлений цілою низкою причин, до яких необхідно віднести: відмінність у конкурентних перевагах за параметрами «ціна-якість», наявність мовних, міжкультурних та інших бар'єрів при організації надання лікувально-оздоровчої допомоги, різні підходи до можливого сегментування категорій потенційних споживачів, наявність туристичних формальностей, певні складнощі з метою забезпечення транспортної, інформаційної доступності тощо.

3.3. Програма заходів щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Відповідно до визначених стратегічних напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області сформуємо програму заходів, в якій визначимо завдання, координаторів та виконавців, а також критерії оцінювання. Програму варто розбити по певним групам згідно з визначеними стратегічними цілями. В табл. 3.3 наведено заходи щодо створення комплексу маркетингу туристичної території Хмельницької області.

Таблиця 3.3

Створення комплексу маркетингу туристичної території Хмельницької області в 2023 р.

Назва завдання	Координатор, виконавці, партнери	Критерії виконання
1. Формування групи з розвитку напрямку ЛОТ, ідентифікація цільових груп, необхідної інфраструктури	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, адміністрації санаторіїв, підприємці, НУО	<ul style="list-style-type: none"> - створено проектну групу для роботи над напрямом - ідентифіковано можливі цільові групи для лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму у регіоні - визначено стан необхідної інфраструктури: наявність, готовність, пріоритетність і потребу у реставрації чи створенні
2. Вивчення сучасних тенденцій розвитку ЛОТ у світі та створення спеціалізованих програм оздоровлення	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, адміністрації санаторіїв, підприємці, НУО	<ul style="list-style-type: none"> - проведено всеукраїнську / міжнародну конференцію на тему лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму, в т. ч. курорту Хмельник - створено туристичні продукти – проекти спеціалізованих пропозицій лікувально оздоровного та рекреаційного туризму
3. Впорядкування необхідної інфраструктури для цільових груп	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, адміністрації санаторіїв, підприємці, НУО	<ul style="list-style-type: none"> - проведено робочу зустріч з підприємцями та профільними закладами лікувально-оздоровчого, рекреаційного сегменту для окреслення завдань щодо розвитку інфраструктури, визначенню переліку об'єктів, залученні потенційних партнерів - визначено відповідальних за відновлення та створення кожного з елементів інфраструктури - відновлено та створено передбачені елементи інфраструктури

Назва завдання	Координатор, виконавці, партнери	Критерії виконання
4. Облаштування рекреаційних зон курортів	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, адміністрації санаторіїв, підприємці, НУО	- облаштовано визначену кількість рекреаційних зон та об'єктів згідно попередньо узгодженого плану
5. Проведення навчань для персоналу, який працює в сегменті ЛОТ	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, адміністрації санаторіїв, підприємці	- складено план і тематику навчальних програм - відібрано учасників навчань - проведено не менше 2 навчальних тренінгів на рік
6. Збір інфоматеріалів і створення на їх основі друкованого та цифрового промоконтенту	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, маркетингові агентства, адміністрації санаторіїв, підприємці	- зібрано архів тематичних інформаційних матеріалів про можливості лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму - створено набір промоційних матеріалів
7. Створення маркетингового плану, промоція ЛОТ в Україні і за кордоном	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, маркетингові агентства, адміністрації санаторіїв, підприємці, НУО	- створено і затверджено тематичний маркетинговий план - онлайн і офлайн подача інформації про можливості лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму курорту, існуючу інфраструктуру (в т. ч. у ТІЦ та сайтах туристичної інформації) - проведено два промо- та інфотури для ЗМІ та туроператорів - представлено можливості лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму на вітчизняних і закордонних туристичних виставках та форумах (мінімум 2 виставки в Україні та 1 закордонна) - залучено спеціалізовані туроператори та інші компанії
8. Підготовка інвестиційних проектів та їх представлення	Відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, маркетингові агентства, адміністрації санаторіїв, підприємці, НУО	- підготовлено перелік регіональних інвестиційних об'єктів та пропозицій і розповсюджено інформації про них на тематичних медіа-ресурсах - проведено презентації інвестиційних проектів для представників бізнесу на інвестиційних заходах в Україні та за кордоном

Джерело: складено автором

Окремою уваги заслуговує запровадження системи інформування гостей Хмельницької області (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Запровадження системи інформування гостей Хмельниччини в 2023 р.

Назва завдання	Координатор, виконавці, партнери	Критерії виконання
1. Проведення аналізу руху туристів у регіоні, необхідної для них інформації та місць її розміщення	Управління містобудування та архітектури, відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, НУО, туристичні фірми, гід	- сформований майстер-план просторового і часового руху туристів, визначено їх потреби у інформації та місця для розміщення
2. Розробка уніфікованого стилю та контенту – єдиної системи інформування гостей регіону	Управління містобудування та архітектури, відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, НУО, туристичні фірми, гід	- сформований стиль єдиної системи інформування гостей міста
3. Запровадження єдиної системи інформування гостей регіону – її встановлення на он лайн ресурсах	Управління містобудування та архітектури, відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, НУО, туристичні фірми, гід	- поінформовано гостей міста та місцевих жителів про запровадження системи інформування гостей міста

Джерело: складено автором

Серед виявлених проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму була недостатній рівень обслуговування в деяких санаторіях. З метою вирішення цієї проблеми пропонується впровадження регіональних стандартів у сфері послуг і туризму (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Впровадження регіональних стандартів у сфері послуг і туризму в 2023 р.

Назва завдання	Координатор, виконавці, партнери	Критерії виконання
1. Закупівля стандартів у галузі туризму та створення на їх основі власної системи якості	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, санаторії, підприємці, туристичні фірми, гід, ТПЦ, НУО	- затверджено систему якості надання послуг в туристичній сфері за видами, на основі ISO
2. Розробка механізмів впровадження стандартів ISO для туристичної сфери регіону	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, санаторії, підприємці, туристичні фірми, гід, агросадиби, ТПЦ, НУО	- розроблено механізм впровадження стандартів ISO в туристичну сферу регіону
3. Інформування суб'єктів туризму про систему якості та доцільність стандартів ISO	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, санаторії, підприємці, туристичні фірми, гід, агросадиби, ТПЦ, НУО	- проведено публічні презентації та оприлюднено в ЗМІ систему якості
4. Впровадження стандартів у туристичну сферу регіону	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, санаторії, підприємці, туристичні фірми, гід	- сертифіковано певну кількість суб'єктів туризму в регіоні

Джерело: складено автором

Окремо треба виокремити створення місцевої системи підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери Хмельницької області (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Створення місцевої системи підвищення кваліфікації
працівників туристичної сфери Хмельницької області в 2023 р.**

Назва завдання	Координатор, виконавці, партнери	Критерії виконання
1. Визначення першочергових тем для формування тренінгових програм та створення календаря навчальних заходів	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємства сфери гостинності та послуг, гіді, ТЦ, НУО	- визначено теми для тренінгових програм - створено річний календар навчань
2. Розробка системи оцінювання та сертифікату про успішне проходження навчальних програм з підвищення кваліфікації	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємства сфери гостинності та послуг, гіді, ТЦ, НУО	- сформована система оцінювання та сертифікат про підвищення кваліфікації
3. Відбір тренерів для проведення тематичних тренінгів для різних напрямків туристичної сфери	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємства сфери гостинності та послуг, гіді, ТЦ, НУО	- відібрано потенційних тренерів для проведення навчань
4. Проведення мінімум два рази на рік (у міжсезоння) стаціонарних заходів з підвищення кваліфікації	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємства сфери гостинності та послуг, гіді, ТЦ, НУО	- проведено стаціонарні заходи з підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери
5. Проведення мінімум один раз на рік (у міжсезоння) виїзного заходу з підвищення кваліфікації	відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємства сфери гостинності та послуг, гіді, ТЦ, НУО	- проведено виїзні заходи з підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери

Джерело: складено автором

1. Визначення першочергових тем для формування навчальних програм і створення календаря їх проведення.

2. Розробка системи оцінювання та сертифікату про успішне проходження навчальних програм з підвищення кваліфікації.

3. Інформаційна робота з підприємцями на предмет їх залучення до надання послуг гостям курорту.

4. Відбір тренерів для проведення тематичних навчань для різних напрямків сфери туризму (гостинності).

5. Проведення мінімум один раз на рік (у міжсезоння) для підприємців навчальних заходів з різних напрямків сфери туризму (гостинності).

6. Проведення мінімум один раз на рік (у міжсезоння) для підприємців виїзного навчального заходу з різних напрямків сфери туризму (гостинності).

Таблиця 3.7

Підготовка інвестиційних пропозицій зі створення та модернізації туристичних об'єктів Хмельницької області в 2023 р.

Назва завдання	Координатор, виконавці, партнери	Критерії виконання
1. Формування стандарту подання інвестиційних пропозицій та переліку потенційних туристичних об'єктів	Відділ прогнозування та залучення інвестицій, відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємці, НУО	- визначена стандартна форма подачі інвестиційної пропозиції - сформований перелік інвестиційних пропозицій
2. Формування календаря місць і заходів для представлення інвестиційних пропозицій	Відділ прогнозування та залучення інвестицій, відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємці, НУО	- визначено і затверджено календар основних місць і заходів з представлення інвестиційних пропозицій
3. Випуск електронного набору інвестиційних пропозицій зі створення та модернізації туристичних об'єктів	Відділ прогнозування та залучення інвестицій, відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємці, НУО	- видано електронний і друкований набір інвестиційних пропозицій
4. Пошук інвесторів, участь у інвестиційних заходах з представленням пропозицій курорту	Відділ прогнозування та залучення інвестицій, відділ розвитку підприємництва та економічного розвитку, підприємці, НУО	- залучено інвесторів до відібраних інвестиційних пропозицій

Джерело: складено автором

Серед першочергових заходів, які треба особливо виділити, і які варто реалізувати в 2023 р. варто визначити такі:

1. Проведення фотозйомки та формування паспортів туристичних об'єктів.
2. Організація та проведення промо- та прес-турів туристичними місцями області для представників туристичних компаній, засобів масової інформації, інших зацікавлених організацій.
3. Виготовлення та встановлення двомовних туристичних вказівників.
4. Придбання та встановлення сенсорних туристичних кіосків (внутрішньо-будинкових) в ДКЗ «Самчики» та КЗК «Хмельницький обласний художній музей».
5. Проведення моніторингу інвестиційних пропозицій щодо розбудови туристичної інфраструктури в області та підготовка каталогу інвестиційних проєктів у сфері туризму та курортів для представлення потенційним вітчизняним та іноземним інвесторам.

Висновки до розділу 3

Таким чином, оцінка стану розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області показала певний перелік проблем, серед яких на особливу увагу заслуговують такі: недостатньо розвинена інфраструктура для організації перспективних видів туризму, відсутність сучасного і креативного комплексного туристичного продукту, незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини, низька ефективність рекламно-маркетингової системи просування регіонального туристичного продукту на загальноукраїнський туристичний ринок, дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері туризму, недостатня увага місцевих органів влади до розвитку туристичної галузі, незадовільний стан доріг та під'їздів до об'єктів туристичної та курортної сфери. В таких умовах були запропоновані стратегічні напрями розвитку лікувально-оздоровчого, в рамках яких наведено програму заходів, які пропонується реалізувати в 2023 році. Зазначені заходи спрямовані на формування сприятливих умов для створення, модернізації та просування туристичних продуктів Хмельницької області, збільшення туристичних потоків та

перетворення лікувально-оздоровчого туризму на одну з прибуткових галузей економіки регіону, удосконалення інформаційної інфраструктури туристичних послуг та забезпечення ефективного просування обласного туристичного продукту на внутрішньому туристичному ринку, організація якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму та курортів.

РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

4.1. Розробка комплексу інформаційних турів по об'єктам лікувально-оздоровчого туризму Хмельниччини

Як було зазначено в попередньому розділі, одним з заходів, спрямованих на вирішення проблем розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області є посилення промоції туристично-рекреаційного потенціалу курортів регіону. Зокрема, планується організація та проведення промо- та прес-турів туристичними місцями області для представників туристичних компаній, засобів масової інформації, інших зацікавлених організацій. При складанні маршруту враховано, що найкращим варіантом може стати поєднання лікувально-оздоровчої мети подорожі з культурно-пізнавальною. Пропонується організувати два інформаційних тури.

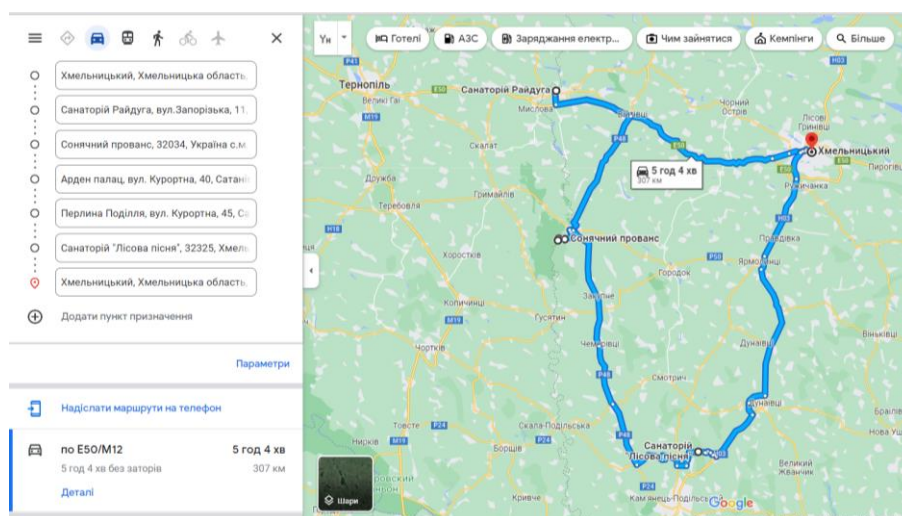
Перший інформаційний тур «Санаторно-курортні заклади Хмельницької області». Маршрут туру круговий, який починається і закінчується у Хмельницькому. На рис. 3.1. представлено маршрут туру.

З рисунків видно, що схема маршруту: м. Хмельницький – м. Волочиськ (санаторій «Райдуга»)– м. Сатанів – с. Привороття Друге – м. Хмельницький. Початковою точкою є залізничний вокзал м. Хмельницький, тому що передбачається що в турі візьмуть участь представники регіонів України.

Пропонований тур – груповий тур, орієнтований на участь 16 осіб. Кількість туристів невелика, оскільки це особливість туру. Це оптимально для проведення. Мова екскурсії – українська. В майбутньому можна такий тур організувати для іноземців у випадку виявлення інтересу. Кількість днів туру - 2.

Транспорт, який використовуватиметься на маршруті, - туристичний автобус на 20 місць, який буде орендований у транспортної компанії, а також у

ВОДІЇВ.

Рис. 4.1. Маршрут інфотуру «Санаторно-курортні заклади Хмельницької області»

Джерело: розроблено автором

Цільова аудиторія туру – від 18 років, прогнозується що це переважно міські жителі, які цікавляться подорожами по Україні.

Дамо більш детальну характеристику програми туру (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Розклад маршруту інфотуру «Санаторно-курортні заклади Хмельницької області»

Час прибуття	Тривалість зупинки	Час відправлення	Локація
День перший			
9:00	10 хвилин	9:20	Зустріч на вокзалі м. Хмельницький. Посадка в автобус
9.20	1 година 20 хвилин	10.50	Переїзд в місто Волочиськ
10:50	1 година 20 хвилин	11:50	Приїзд в місто Волочиськ. Відвідування санаторію «Райдуга»
11.50	1 година	12.50	Переїзд в місто Сатанів
12.50	1 година	13:50	Обід в санаторії «Сонячний Прованс», місто Сатанів

Час прибуття	Тривалість зупинки	Час відправлення	Локація
13:50	4 години	17:50	Відвідування санаторно-курортних закладів міста Сатанів: «Сонячний Прованс», «Арден палац», «Aqua Vita», «Перлина Поділля», «Збруч», «Товтри», «Поділля», «De Lito»
17:50	1 година 30 хвилин	19:20	Поселення та урочиста вечеря в комплексі «Aqua Vita»
19.20	1 година	20:20	Вечірня прогулянка містом Сатанів
День другий			
9:00	1 година	10:00	Сніданок та виселення з готелю
10:00	2 години	12:00	Екскурсія в парк хижаків «Арден», огляд міської брами та Сатанівського замку
12:00	1 година 30 хвилин	13:30	Переїзд в село Привороття Друге
13:30	1 година	14:30	Обід в санаторії «Лісова пісня»
14.30	1 година	15.30	Відвідування санаторію «Лісова пісня» з парковою зоною
15.30	1 година 40 хвилин	17.10	Переїзд в місто Хмельницький

Джерело: розроблено автором

З табл. 4.1. видно, що більшість часу учасники туру проведуть місто Сатанів, оскільки там зосереджено найбільша кількість санаторно-курортних закладів. Також в цьому місті планується екскурсійна програма. Тут збереглися руїни замку (XVI-XVIII ст.), міська брама (1722), кругла вежа (1722), оборонна синагога (1514) з єврейським цвинтарем (XVI ст.), давній оборонний монастир св. Трійці (XVII ст.) та діючий водяний млин (XIX ст.). Курорт Сатанів славиться і природними багатствами. Планується пройтися еко-стежкою “До пущі відлюдника”, побачити червонокнижні рослини, скуштувати мінеральну воду “Збручанська нафтуса”, оглянути штучний водоспад на Збручі. Також планується відвідування реабілітаційного центру «Парк хижаків «Арден». В умовах максимально подібних до ареалів приживання диких звірів,

використовуючи лісовий ландшафт пересічної місцевості змішаних лісів Лісостепу, тут забезпечено умови для лікування, реабілітації та подальшого проживання у природніх умовах ведмедів, вовків, лисиць та інших тварин. Не втручаючись у життя звірів в умовах дикого лісу, відвідувачі майже кілометровим оглядовим мостом-галереєю, що височіє над лісовою територією, та з п'ятиметрової висоти зможете побачити як граються ведмедики з мамою – ведмедицею, як тихо скрадаються вовки по лісових стежках; любоватиметесь граціозними сарнами та прудкими лисичками, спостерігатимете за старими ведмедями-велетнями, вовчими зграями, поведінкою звірів у природніх умовах.

Треба зазначити, що головною метою інформаційного туру є ознайомлення з інфраструктурою та якістю послуг санаторно-курортних закладів Хмельницької області.

Другий інформаційний тур, який пропонується реалізувати в 2023 році має назву «Природа, курорти і палаци Хмельниччини». Маршрут цього туру також круговий, починається і закінчується у Хмельницькому. На рис. 4.2. представлено маршрут туру.

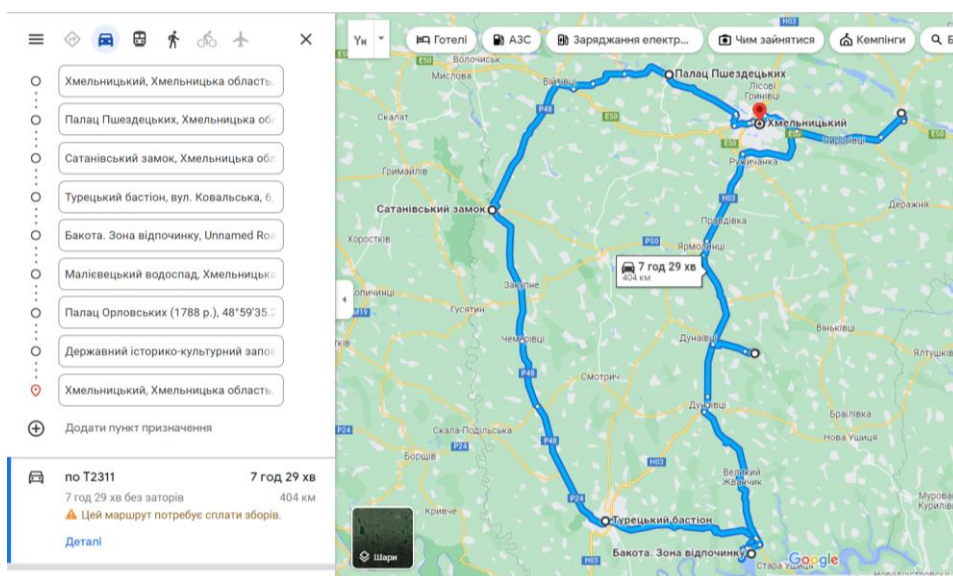

Рис. 4.2. Маршруту інфотуру «Природа, курорти і палаци Хмельниччини»

Джерело: розроблено автором

З рис. 4.2 видно, що схема маршруту: м. Хмельницький – селище Чорний

острів – м. Сатанів – м. Кам’янець-Подільський – озеро Бакота – село Маліївці – м. Меджибіж – м. Старокостянтинів – м. Хмельницький. Початковою точкою також є залізничний вокзал м. Хмельницький.

Пропонований тур – груповий тур, орієнтований на участь так само 16 осіб. Транспорт, який використовуватиметься на маршруті, - туристичний автобус на 20 місць, який буде орендований у транспортної компанії, а також у водіїв.

Таблиця 4.2

Розклад маршруту інфотуру «Природа, курорти і палаци Хмельниччини»

Час прибуття	Тривалість зупинки	Час відправлення	Локація
День перший			
9:00	10 хвилин	9:20	Зустріч на вокзалі м. Хмельницький. Посадка в автобус
9.20	40 хвилин	10.00	Переїзд в селище Чорний острів
10:00	40 година	10:40	Відвідування палацу Пшездецьких в селищі Чорний острів
10.40	1 година	11.40	Переїзд в місто Сатанів
11:40	3 години	14:40	Відвідування санаторно-курортних закладів міста Сатанів: «Сонячний Прованс», «Арден палац», «Аqua Vita», «Перлина Поділля»
14.40	1 година	15:40	Обід в санаторії «Сонячний Прованс», місто Сатанів
15.40	1 година	16.40	Переїзд в місто Кам’янець-Подільський
16:40	2 години 20 хвилин	19:00	Вечірня прогулянка містом Кам’янець-Подільський
19.00	2 години	21:00	Поселення та урочиста вечеря в готелі «Монте-Крісто»
День другий			
8:00	1 година	09:00	Сніданок та виселення з готелю
09:00	1 години	10:00	Переїзд на озеро Бакота
10:00	40 хвилин	10:40	Прогулянка вздовж озера Бакота
10:40	1 година 30 хвилин	12:10	Переїзд в село Маліївці

Час прибуття	Тривалість зупинки	Час відправлення	Локація
12.10	2 години	14.10	Відвідування водоспаду і палацу Орловських
14.10	40 хвилин	14.50	Обід
14.50	1 година	15.50	Переїзд в місто Меджибіж
15.50	1 година	16.50	Екскурсія замком в місті Меджибіж
16.50	1 година	18.00	Переїзд в місто Хмельницький

Джерело: розроблено автором

Розглянемо більш детально програму туру. Першим пунктом на маршруті є палац Пшездецьких. Палац Пшездецьких в селищі Чорний Острів, звів для себе у 18 столітті власник цих земель Міхал Пшездецький. Маєток, виконаний у класицистичному стилі знаходився на півострові, до якого вели містки і греблі. З одного боку біля нього знаходилася нео-готична вежа з оглядовим майданчиком та годинником. Вона, на жаль, не збереглася. Трохи пізніше з іншого боку прибудували ще одну вежу, а біля неї флігель. Зараз в палаці діє музична школа і музей Л.Глібова.

Наступним пунктом є місто Сатанів. В місті передбачається відвідування головних санаторно-курортних закладів.

Наступна зупинка передбачена в місті Кам'янець-Подільський. В місті передбачена оглядова екскурсія. Серед об'єктів міста варто виділити такий недооцінений туристичний об'єкт як Турецький бастион. Турецький бастион був частиною північно-західних укріплень Кам'янця-Подільського, побудували турки, після захоплення міста у 1672 році. Вони зруйнували монастир домініканок, що знаходився поряд. А цеглу використали якраз для зведення бастиону.

Першим об'єктом другого дня туру заплановано відвідування озера Бакота (Бакотська затока). Бакота розташована на півдні Хмельницької області, за 55 кілометрів від Кам'янця-Подільського. До 1981 року тут знаходилось село,

яке і дало назву території, але тепер на його місці розлилась велична затока, утворена водами Дністра Малієвецький водоспад.

Наступною зупинкою на маршруті є село Маліївці. Туристичним об'єктом в селі є водоспад з одинокої 18-ти метрової скелі. Імовірно, що водоспад на вершині скелі створили родина Орловських, яка з 1775 року володіла маєтком в Маліївцях. Саме водоспад привертає найбільше уваги, адже його висота становить 18 м, а сам грот являє собою вражаючу двоповерхову конструкцію. Функціонування водоспаду забезпечував дерев'яний водогін, який за радянських часів власними силами і коштом відновила лікарка з дитячого санаторію. Палац Орловських, що знаходиться на скелястому схилі річки Ушка на Хмельниччині, свого часу вважався одним з кращих на Поділлі. Його можна було сміливо віднести до одного із культурних центрів краю, адже там функціонувала каплиця, величезна по тим міркам бібліотека і справжній нумізматичний кабінет. Сам палац було збудовано у 1778-му році і він практично повністю вцілів до нашого часу. Те саме стосується і більшості допоміжних споруд, зведених поряд з основною будівлею. Крім нього сучасні туристи можуть побачити водонапірну башту, башту, кам'яний мур, водні джерела, два ставки. Велика кількість джерел, невеликий острівець на більшому ставку і гармонічне поєднання стилів приводять в захват з першого погляду.

Останньою зупинкою на маршруті є величний замок-фортеця розташований в селищі Меджибіж на місці де річка Бужок з'єднується з Південним Бугом. До складу замку входить палац Сенявських-Чарторийських XVI–XIX століть. Замок почали зводити в 1362 князі Коріатовичі (Корятовичі), які отримали ці землі від великого князя Литовського Ольгерда. Меджибізький замок став форпостом на східному кордоні Великого князівства Литовського, потім Польщі. У XV-XVI ст. успішно відбивав напади татар. У 1540 році за заслуги перед Польською імперією власниками Меджибожського замку стають впливові магнати, російські воєводи Синявські, які доповнили замок кутовими вежами, звели палац і каплицю. У 1640 році фортеця стає притулком для

Богдана Хмельницького та його війська, які брали активну участь в українсько-польській війні. До сих пір на території Меджібожського замку проходять розкопки.

Варто зазначити, що два ці тури призначені для фахівців туристичного бізнесу, і не можуть бути реалізовані пересічним туристам в незмінному форматі. Ці тури передбачається реалізовані тільки по одному разу. Їх мета – показати потенціал розвитку лікувально-оздоровчих турів в Хмельницькій області, у тому числі продемонструвати логістику організацію турів вихідного дня з розміщенням на території санаторно-курортних закладів.

4.2. Оцінка соціально-економічного ефекту від впровадження запропонованої програми заходів

Наступним етапом у розробленні програми інформаційних турів продукту є калькуляція вартості турів, визначення наскільки проект буде ефективним з економічної точки зору.

У програмі передбачено розміщення двох туристів у двомісних номерах. Далі наведемо розрахунки вартості інформаційного туру «Санаторно-курортні заклади Хмельницької області» на 1 особу (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Калькуляція вартості туру «Санаторно-курортні заклади Хмельницької області» на 1 особу

Туристичні послуги	Вартість послуг	
	Ціни 2022 р.	Ціни 2023 р.
1. Послуги розміщення: «Aqua Vita»	650	780
2. Харчування:		
Обід в санаторії «Сонячний Прованс»	180	216
Вечеря в комплексі «Aqua Vita»	240	288
Сніданок в комплексі «Aqua Vita»	160	192
Обід в санаторії «Лісова пісня»	180	216

Туристичні послуги	Вартість послуг	
	Ціни 2022 р.	Ціни 2023 р.
3. Транспортне обслуговування: Оренда мікроавтобуса/авто на 2 днів	100	120
4. Екскурсійне обслуговування: Оглядова екскурсія містом Сатанів Екскурсія в парк хижаків «Арден»	50 50	60 60
5. Вхідні квитки: замок в місті Сатанів	40	48
6. Страхові послуги: Страхування(медичне страхування, від нещасного випадку, Страхування цивільної відповідальності)	20	24
Пряма собівартість туру	1670	2004

Джерело: складено автором

В табл. 4.4. представлено калькуляцію вартості туру «Природа, курорти і палаці Хмельниччини» на 1 особу.

Таблиця 4.4

Калькуляція вартості туру «Природа, курорти і палаці Хмельниччини» на 1 особу

Туристичні послуги	Вартість послуг	
	Ціни 2022 р.	Ціни 2023 р.
1. Послуги розміщення: «Монте-Крісто»	720	864
2. Харчування: Обід в санаторії «Сонячний Прованс» Вечеря в готелі «Монте-Крісто» Сніданок в готелі «Монте-Крісто» Обід в санаторії «Лісова пісня»	180 300 160 180	216 360 192 216
3. Транспортне обслуговування: Оренда мікроавтобуса/авто на 2 днів	200	240
4. Екскурсійне обслуговування: Оглядова екскурсія містом Кам'янець-Подільський Оглядова екскурсія в селищі Чорний Острів Оглядова екскурсія в селі Маліївці Екскурсія замком в місті Меджибіж	50 30 30 40	60 36 36 48

Туристичні послуги	Вартість послуг	
	Ціни 2022 р.	Ціни 2023 р.
5. Вхідні квитки:		
замок в місті Сатанів	30	36
замок в місті Меджибіж	40	48
6. Страхові послуги:		
Страхування(медичне страхування, від нещасного випадку, Страхування цивільної відповідальності)	20	24
Пряма собівартість туру	1 980	2 376

Варто зазначити, що ціна 2023 рік планується з урахуванням інфляції 20% через складну економічну ситуацію через російсько-українську війну. Наступним кроком є розрахунок вартості організації інформаційних турів на групу з урахуванням накладних витрат організатора – місцевої влади (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Планова сума витрат на організацію інформаційних турів щодо просування лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області

Найменування показника	Інформаційні тури	
	«Санаторно-курортні заклади Хмельницької області»	«Природа, курорти і палаци Хмельниччини»
Пряма собівартість туру на групу, грн.	42 580	50 520
Накладні витрати організатора, грн.	2 500	3 000

Джерело: складено автором

Період проведення інформаційних турів складено буде таким чином на основі того, що найсприятливішими місяцями для проведення всіх заходів по маршруту є травень. Починаючи з середини жовтня і всі зимові місяці - більш хмарна і дощова погода. Окрім інформаційних турів пропонується організувати активну маркетингову компанію наступного року. Зробимо акцент на таргетованій рекламі, адже за її параметрами роботи можна визначити людей з конкретними уподобаннями. Також буде використовуватись друкована та сувенірна рекламна продукція (табл. 4.6).

Рекламні засоби просування Хмельницької області

Рекламні канали	Опис	Вартість на місяць
Власний веб сайт (дод. Д)	Буде представлена інформація про тур, промо ролик, програма туру, набір групи, галерея, можливість зворотного зв'язку з менеджером.	Створення веб сайту – 20 000 грн (одноразово). Підтримка веб сайту – 1000 грн/місяць Промо ролик - 10 000 грн
SEO просування веб-сайту	Збільшує трафік відвідувань сайту по пошуковій видачі, звернень і залучень клієнтів.	10 000 грн
Ведення сторінок в Instagram та Facebook	Публікація інформації про тур, організаторів, досвід, реклама туру.	10 000 грн
Таргетована реклама в Instagram та Facebook	Налаштування реклами на потенційних клієнтів. Оформлення пакету на місяць - 315\$	Instagram – 10 395 грн Facebook - 10 395 грн
Канал на YouTube	Публікація промо ролику, відео з прес-туру, аби підігрівати інтерес туристів захоплюючими локаціями.	Безкоштовно.
Контекстна реклама в Google Ads	Рекламування продукту в інтернеті на основі запитів та інтересів аудиторії. Оформлення пакету на місяць - 315\$	10 395 грн
SMS-маркетинг	Розсилка повідомлень наявній клієнтській базі на ел.пошту/ Telegram про актуальні пропозиції турів, програми лояльності. Доступний спосіб прорекламувати продукт, нагадати про себе.	Безкоштовно.
Зовнішня реклама: -Промо стенди в магазини туристичного спорядження, веломагазини	Наприклад, може бути реклама в спортклубах, вони мають постійний потік відвідувачів, це допоможе допомогти вийти на нашу цільову аудиторію (активні, платоспроможні, мають стабільний дохід).	Друк стенду – 510 грн/1 шт Вартість за розміщення в місяць – 1000 грн Кількість розміщених таких стендів в міс. – 3 шт.
Друкована рекламна продукція	Буклети та ін. Як роздатковий матеріал з інформацією по маршруту в турі.	5 000 грн (одноразово)
Сувенірна продукція	Асортимент сувенірної продукції. Буде в невеликих масштабах, для закріплення вражень від поїздки, а також як елемент показу друзям.	6 000 грн (одноразово)
Рекламна стаття в журналі	Публікація рекламної статті про тур в журналі авіакомпанії (приміром «SkyUp»).	5000 грн

Джерело: складено автором

Визначивши основні носії реклами, можемо розробити медіаплан рекламної кампанії на рік та скласти кошторис (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Медіаплан та кошторис рекламної кампанії на 2023 рік

Канал	Рік (12 місяців)											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Власний веб сайт та підтримка сайту	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
SEO просування веб-сайту				+		+		+				
Ведення сторінок в Instagram та Facebook	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Таргетована реклама в Instagram та Facebook			+	+	+	+	+	+	+			
Контекстна реклама в Google Ads				+		+			+			
SMS-маркетинг	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Зовнішня реклама: Промо стенди в магазини туристичного спорядження, веломагазини				+		+	+					
Друкована рекламна продукція			+									
Сувенірна продукція			+									
Рекламна стаття в журналі		+										
Всього по місяцям, грн.	11 тис	16 тис	42 790	52 185	31 790	52 185	32 185	41 790	41 790	11 тис	11 тис	11 тис
Кошторис за рік	354 715 грн											

Джерело: складено автором

Кошторис рекламної кампанії за рік складатиме – 354 715 грн, окремо одноразово сплачується вартість створення сайту (20 000 грн) та створення промо ролику (10 000 грн). Загальний кошторис складає – 384 715 грн. Додаємо сюди вартість організації інформаційних турів і разом це сума складе 477 815 грн.

З початку роботи над стратегією було наголошено на важливості її впровадження та моніторингу. Наскільки успішним виявиться цей план буде залежати від позитивних економічних та інших змін, що впливають на досягнення його мети. Індикатори потрібно розділяти на індикатори досягнення: бачення; напрямків розвитку; стратегічних цілей; оперативних цілей. Можна обмежитись розробкою індикаторів досягнення стратегічних цілей.

Для визначення ефективності проекту з удосконалення процесу розвитку лікувально-оздоровчого туризму можуть бути 3 універсальних показники, які реально демонструють економічний розвиток і є важливими для органів місцевої влади:

- кількість створених робочих місць;
- доходи місцевого бюджету в абсолютних цифрах;
- рівень купівельної спроможності населення на території об'єкту планування.

Додаткові показники, які можна виокремити, зміну яких важко порахувати, але позитивна зміна яких є передбачувана в результаті впровадження запропонованих рекомендацій – це:

- створення нових туристичних продуктів та їх впровадження;
- покращення стану довкілля;
- збільшення кількості атракційних об'єктів туристичної інфраструктури;
- удосконалення іміджу Хмельницької області, як території для оздоровлення та рекреації
- збільшення кількості подій (фестивалів, заходів);
- збільшення відсотка мешканців, переконаних що туризм сприяє розвитку;
- збільшення кількості осіб, самозайнятих завдяки туризму і відповідно
- збільшення кількості осіб зі спеціальною освітою в сегменті гостинності;
- збільшення вартості інвестицій, що опосередковано прив'язані до туризму
- збільшення кількості підготованих провідників, екскурсіводів через

збільшення попиту на їх послуги;

Якщо казати про кількісний ефект від впровадження пропонованих заходів, то тут важливим є часовий вимір. Базовим періодом для порівняння варто виділити 2019 рік, оскільки результати туристичної діяльності в 2020-2022 рр. знаходяться під сильним впливом наслідків COVID-19 та російсько-української війни. Впровадження запропонованих заходів в 2023 році можливе за умови закінчення умови, або припинення її активної фази. На результат впровадження запропонованих заходів можна розраховувати в 2024 році. Прогнозовані значення показників в табл. 4.8 зроблені на основі експертних оцінок. Значення показників до впровадження рекомендацій (2019 р.) взяті зі звіту регіонального органу виконавчої влади у сфері туризму.

Таблиця 4.8

**Динаміка показників розвитку лікувально-оздоровчого туризму в
Хмельницькій області**

№ з/п	Найменування показника	до впровадження рекомендацій	після впровадження рекомендацій	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
1	Кількість туристів на рік, тис. осіб	87,1	98,0	10,90	12,51
2	Середня кількість днів перебування туриста, дні	5	7	2,00	40,00
3	Частка повторних візитів, %	10,0	15,0	5,00	50,00
4	Частка задоволених відпочивальників згідно з опитуванням, %	78,0	83,0	5,00	6,41
5	Розмір туристичного збору, тис. грн	176,1	260,2	84,10	47,76
6	Кількість мешканців, зайнятих в сфері туризму, тис. осіб	156,3	170,2	13,90	8,89

Джерело: розроблено автором

З табл. 4.8 видно, що впровадження запропонованих рекомендацій

дозволить отримати значний соціально-економічний ефект на розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області.

Висновки до розділу 4

Як було зазначено в попередньому розділі, одним з заходів, спрямованих на вирішення проблем розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Хмельницькій області є посилення промоції туристично-рекреаційного потенціалу курортів регіону. Зокрема, пропонується організація та проведення промо- та прес-турів туристичними місцями області для представників туристичних компаній, засобів масової інформації, інших зацікавлених організацій.

Пропонується організувати два інформаційних тури. Перший інформаційний тур «Санаторно-курортні заклади Хмельницької області». Другий інформаційний тур, який пропонується реалізувати в 2023 році має назву «Природа, курорти і палаци Хмельниччини». При складанні маршрутів враховано, що найкращим варіантом може стати поєднання лікувально-оздоровчої мети подорожі з культурно-пізнавальною.

Для інформування стейкхолдерів і активного їх залучення до участі у інформаційних турах розроблено медіаплан, спрямований на доведення інформації про туристичні пропозиції санаторно-курортних закладів, а також про наявні регіоні туристичні природно-кліматичні та історико-культурні ресурси.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатом дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму на території Хмельницької області можна зробити такі висновки:

1. З'ясовано сутнісні характеристики лікувально-оздоровчого туризму та його місце в структурі туристичної діяльності. Встановлено, що лікувально-оздоровчий туризм є загальним поняттям щодо термінів «медичний туризм» та «оздоровчий туризм», і містить їх в собі, як субкатегорії.

2. Досліджено сучасні тенденції, моделі та проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму у світі. Встановлено, що основним експортером лікувально-оздоровчих послуг у світі є Європа. Однак, на сьогодні вона стикається з відчутною конкуренцією африканського, американського та азійсько-тихоокеанського регіонів. Особливо серйозним викликом є стрімке просування азійсько-тихоокеанського спа-лікувального туризму, який вже сьогодні починає завойовувати потенційних клієнтів європейських курортів.

3. Багатство та унікальність природно-рекреаційних ресурсів в Хмельницькій області створює передумови для розвитку курортного господарства, а за рахунок нього й економіки регіону за рахунок їх ефективного використання, дає підстави сподіватися, що на території Хмельниччини рекреація згодом переросте у потужну індустрію відпочинку, фізичного й духовного відновлення.

4. Здійснено оцінку інфраструктурного забезпечення розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. З'ясовано, що до основних проблем, які гальмують розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні віднесено: жорсткі карантинні обмеження через пандемію COVID-19, застарілу матеріально-технічну базу, низький сервіс, відсутність інновацій у лікувально-оздоровчій сфері; нерозвинену анімаційна діяльність, відсутню сферу дозвілля, недосконалість податкової політики, яка перешкоджає вкладенню інвестицій в рекреаційну інфраструктуру, та санаторно-курортний комплекс; інфляційні

процеси, які негативно впливають на вартість санаторно-курортного обслуговування; погіршення соціально-політичної ситуації в країні, що призводить до скорочення туристичного потоку з метою лікувально-оздоровчого туризму.

5. Досліджено регіональні особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Встановлено, що територія України має значний природно-рекреаційний потенціал. В структурі спеціалізованих закладів розміщення курортно-лікувального спрямування найбільшу вагу мають бази відпочинку (окрім турбаз). А за показником зайнятості у структурі комплексу лідируючі позиції займають дитячі та дорослі санаторні заклади.

6. Туристична індустрія Хмельниччини має суттєві переваги для розвитку. Перш за все, завдяки вдалому географічному розташуванню, до міста дуже зручно дістатися. Таке транзитне положення варто використати через розвиток туризму вихідного дня, турів на вікенд. По-друге, область має репутацію екодружнього регіону. По-третє, у місті та області активно розвивається доступний (значно дешевший, ніж у інших областей-лідерів туристичного ринку Західного регіону України) та інші види туризму. Сприятливі кліматичні умови в Хмельницькій області дозволяють організовувати тут кліматичні курорти.

7. Проведений аналіз сучасних проблем у розвитку туристичної діяльності в Хмельницькій області показав, що вони стають на перешкоді розвитку лікувально-оздоровчого виду туризму. До головних проблем у розвитку туристичного комплексу Хмельницької області належать: нерозвиненість туристичної інфраструктури на основних автомагістралях області, різка поляризація в розміщенні туристичних підприємств, обмеженість туристичної інфраструктури, орієнтованої на прийом іноземних туристів, незадіяність більшості нематеріальних видів туристичних ресурсів.

8. Розроблено стратегічні напрями подальшого розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Виявлено, що найбільш перспективними, та своєчасними напрямками трансформації ринку лікувально-оздоровчого

туризму є: впровадження нових форм організації туристичної діяльності у сфері лікувально-оздоровчого туризму посилення не лише традиційних масових напрямів реалізації лікувально-оздоровчого туризму, але й не менш актуальних напрямків боротьби зі шкідливими звичками, та девіантною поведінкою в контексті можливостей інфраструктури лікувально-оздоровчого туризму (наркотична та алкогольна залежність, психічні й соціальні відхилення, боротьба з надмірною вагою тощо).

9. Розвиток туристичного (історико-культурного та природно-рекреаційного) потенціалу варто забезпечувати шляхом реалізації заходів, що передбачають промоцію туристичного потенціалу області, у тому числі організацію та проведення промотурів областю, представлення туристичного потенціалу області на спеціалізованих всеукраїнських та міжнародних туристичних заходах, виготовлення та поширення рекламно-інформаційної продукції, організацію та проведення обласних фестивалів, виставок, форумів, пленерів; розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, формування мережі кемпінгів, облаштування безкоштовних зон відпочинку тощо; впровадження інноваційних методів просування туристичного потенціалу області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щука, Г. П.; Ковальська, Л. В.; Гальків, Л. І. Визначення змісту та структури лікувально-оздоровчого туризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*, 2022, №5, С. 91-97.
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР в редакції від 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.12.2022).
3. International Tourism: A Global Perspective. Madrid: WTO, 1997. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284402311> (дата звернення: 14.11.2022).
4. 2022 – Рік оздоровчого та медичного туризму. Офіційний сайт НТОУ. URL: https://www.ntoukraine.org/tourismyear2022_ua.html (дата звернення: 14.11.2022).
5. Шека О. Глобальні тренди та інноваційні підходи до організації лікувально-оздоровчого туризму на курортах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 3(79). С. 85–91
6. Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія та практика. Київ. 2018. 128 с.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 06.04.2017 р. № 2002-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text> (дата звернення: 14.10.2022).
8. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI в редакції від 02.04.2022 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t080375?an=292&ed=2015_07_14 (дата звернення: 14.12.2022).
9. Romanova G. Health and Wellness Tourism. *Tourism in Bulgaria: A Management Handbook*. Publisher: Emerald. – 2015. – P. 242.
10. Iordache, C. and Ciochina, I. Medical Tourism Industry Challenges in the Context of Globalization. *Management Strategies Journal*, 2014. № 7. P. 62-70.

11. Garrow, J. Spa industry benchmarking. Understanding the Global Spa Industry : Spa Management. 2008, Oxford, UK : Elsevier. P. 53-65.
12. Medical Tourism vs. Traditional International Medical Travel : A Tale of Two Models. International Medical Travel Journal, 2008. URL: <http://www.imtj.com/articles/2008/medical-tourism-vs-traditional-international-medical-travel-a-tale-of-two-models> (дата звернення : 14.12.2022).
13. Moody M. Medical tourism : employers can save significant healthcare dollars by having employees seek overseas options. Rough Notes, 2007. № 150 (11). Pp. 114-116.
14. Turner L.G. Quality in health care and globalization of health services: accreditation and regulatory oversight of medical tourism companies. Int J Qual Health Care. 2011. Feb. 23(1): 1-7
15. Lanz Kauffman E. Wellness tourism : market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. Journal of Vacation Marketing, 2001. № 7 (1). P. 5-17
16. Белоусова, Н., & Заваріка, Г. Економічна доцільність використання природно-ресурсного потенціалу регіонів України для розвитку куротно-оздоровчого сегменту туризму. *Наукові перспективи*, № ((19)). 2022 С. 308-320.
17. Дубінський С. В., Орлова В. М. Визначення факторів, які забезпечують розвиток медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Академічний огляд. 2017. № 2 (47). С. 12-20.
18. Запотоцький С. П., Горин І. В. Сучасні тенденції розвитку лікувальнооздоровчого туризму у Львівській області. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2018. Вип. 3. С. 70-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_geograf_2018_3_14 (дата звернення 23.09.2022)
19. Мазаракі А. А., Ведмідь Н. І. Санаторно-курортні та оздоровчі підприємства : структурні параметри розвитку. Економіка розвитку. 2013. № 3. С. 51-55.
20. Молодецький А., Остра В. Лікувально-оздоровчий туризм в

Українських Карпатах і Причорномор'ї : сучасний стан і тенденції. Вісник Одеського національного університету. Сер. : Географічні та геологічні науки. Т. 25, вип. 1(36). 2020. URL : [https://doi.org/10.18524/2303-9914.2020.1\(36\).205173](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2020.1(36).205173). (дата звернення : 17.11.2022).

21. Онищук Н. В. Оцінка конкурентних переваг України на ринку медичного туризму. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 26(2). С. 31-34. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_26\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_26(2)_7) (дата звернення : 17.09.2022)

22. Ярьоменко С. Г. Лікувально-оздоровчий туризм Одеської області : сучасний стан та стратегічні напрями розвитку. Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 8-9 жовтня 2015 р.). Херсон : ПП Вишемирський, 2015. С. 449-455.

23. Оздоровчий туризм : навч. посібник для студентів денної форми навчання. Є.Є. Павленко, Г.С. Ільницька, В.О. Павленко. Х. : НФаУ. 2021. 114 с.

24. UNSD and UNWTO. International Recommendations for Tourism Statistics, 2019 (IRTS 2019). ST/ESA/STAT/SER.M/83/Rev.1. UN Department of Economic and Social Affairs Statistics Division and UNWTO. Madrid, New York, 2019.

25. Comprehensive Development Plan : Jermuk as a Destination Spa & Winter Tourism Center. USAID, December, 2008. P. 18. URI : <http://www.caps.am/UserFiles/File/Jermuk%20LDF%20Vol1%20Core%20Strategy%20-%20Final.pdf> (дата звернення : 17.09.2022).

26. Парфіненко А. Ю., Волкова І. І., Щербина В. І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами Центральної Європи). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка.

Країнознавство. Туризм. 2020. Вип. 7. С. 130-135

27. Csirmaz, É., & Pető, K.. International trends in recreational and wellness tourism. *Procedia economics and finance*, 32, (2015) 755-762.

28. Закон України «Про курорти». Відомості Верховної Ради України. 2000. №50. С.22-43.

29. Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Випуск 29 ч.1.С. 179–189.
URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/Rutynskyy-Likuvalno-ozdorovchyy-turyzm-2012.pdf>

30. Бейдик О. О. Стратегічні напрями розвитку національного туризму. *Географія та туризм : наук. зб. / Відп. ред. Я.Б.Олійник*. К.: Альтерпрес, 2009. Вип. 1. С. 35–41

31. Борушак М. І. Стратегія розвитку туристичних регіонів : монографія. Львів: Інтеллект-Захід, 2008. 280 с.

32. Причорноморський туристичний район. URL: http://tourlib.net/books_ukr/vt4-2-4.htm

33. Любіцева О. Туристичні ресурси України: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с.

34. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 14.12.2021).

35. Любинська І. Б. Оцінка кліматичних ресурсів Хмельницької області для організації рекреаційної діяльності *Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. 2010. Вип. 2 (28). С. 256–260.

36. Ковтуник, І. І. "Кліматичні курорти Хмельницької області." *Агросвіт* 22 (2018): 42-46.

37. Долинська, О. О. "Туристичний комплекс Хмельницької області: сучасний стан та перспективи розвитку: наук. вид." *Кам'янець-Подільський: ІІІ «Медобори-2006* 96 (2016).

38. Долинська О. Бальнеологічні ресурси Хмельницької області. *Географія і туризм*. 2016. Вип. 37. С. 110–119/

39. Долинська О. О. Соціально-географічний аналіз функціонування туристично-регіонального комплексу Хмельницької області. *Географія та туризм: наук. зб.* / ред. кол.: О. О. Любіцева (відп. ред.) та ін. Київ: Альфа-ПК, 2019. Вип. 51. С. 29–36.

40. Ковтуник І.І. Орографічні (ресурси рельєфу) рекреаційні ресурси Хмельниччини / Історико-культурні, географічні та економічні аспекти розвитку туризму на Хмельниччині: колективна монографія [кол. авторів; за ред.: С.А. Копилов (гол. ред.), С. Е. Баженова (наук. ред.)]. — Кам'янець-Подільський: в-во Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2017. 168 с.

41. Лущик М. В. Функціонування туристичного сектору Хмельницької області в сучасних умовах. *Вісник Хмельницького національного університету* 2022, № 2, Том 1 С. 90-100

42. Економічна статистика / Туризм. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (2000–2021 рр.). Головне управління статистики у Хмельницькій області. URL: http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/tur/tp_r.htm (дата звернення: 10.10.2022).

43. Дитячі літні табори та розваги 2022 у Хмельницькому та Хмельницькій області. URL: <https://khmelnytskyi.dityvmisti.ua/blog/6840-dytiachi-litni-tabory-ta-rozvyagy-2022-u-khmelnytskomu/> (дата звернення: 20.10.2022).

44. Туроператор санаторно-курортного лікування «Нафтуса Тур». URL: <https://naftusia.com/ua/ukraina/kurort-satanov/vse-sanatorii/akva-vita-zhivaya-voda/> (дата звернення: 10.10.2022).

45. Офіційний веб-сайт Хмельницької обласної державної адміністрації. URL: <http://adm.km.ua> (дата звернення: 10.10.2022).

46. Програма економічного та соціального розвитку Хмельницької області на 2021 рік. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/04/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1>

[%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%A1%D0%95%D0%A0-2021.pdf](#)

47. Портал Хмельниччина туристична. URL: <https://turist.km.ua/ua/> (дата звернення: 10.10.2022).

48. Український культурний фонд URL: <https://ucf.in.ua/archive/5f22a3d6701767279607b336> (дата звернення: 10.10.2022).

49. Портал «Санаторії України». URL: <https://sanatorii.in.ua/> (дата звернення: 10.10.2022).

50. Багатофункціональна SEO-Платформа. URL: https://serpstat.com/uk/keywords/index/?se=g_us&query=%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B9&search_type=keyword (дата звернення: 10.10.2022).

51. У Львові презентували проєкт національного реабілітаційного центру. URL: <https://suspilne.media/248968-nezlamni-u-lvovi-prezentuvali-proekt-nacionalnogo-reabilitacijnogo-centru/> (дата звернення: 10.10.2022).

52. Печерица Е. В. Медицинский туризм – новое направление туристской деятельности: доклад. Туризм и рекреация. Туристский рынок и его современное состояние. SWorld. 1-12 October 2013. URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/tourism-and-recreation-313/the-travelmarket-isits-current-status-and-forecasts-313/18804-313-0070> (дата звернення: 14.12.2021)

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Ірина Мельник, Ірина Пишинська

Національний університет харчових технологій, Київ, Україна

Email: ira_melnik_2005@ukr.net

Концепція сталого розвитку на туристичному ринку реалізується через забезпечення соціально-економічної та природної рівноваги, адже стрімке економічне зростання посилює екологічні загрози. Дисфункції туризму в основному стосуються соціальних і просторових явищ, руйнування ландшафту та деградації інших складових екосистеми. Ці явища впливають на якість туристичних атракцій, що у довгостроковій перспективі зменшує конкурентоспроможність та туристичну привабливість дестинації, а також знижує рівень життя її мешканців.

Історично склалося так, що лікувально-оздоровчий туризм розвивався на територіях зі сприятливим кліматом (кліматично-терапевтичні ресурси), багатих на бальнеологічні ресурси та лікувальні грязі. Спеціалізація курортів передбачає активне використання унікальних природних ресурсів, які, як найцінніший продукт курортів, сприяють відновленню здоров'я через надання санаторно-курортного лікування, здійснення санаторно-курортної реабілітації та лікувально-профілактичних заходів. Однак сьогодні пропозиції лікувально-оздоровчих курортів включають антистрес-програми, спа-програми, спортивно-рекреаційні тури, надання профілактичних медпроцедур, косметичних процедур, що вказує на зростання популярності подорожей даного типу серед туристів різних вікових груп. Одночасно і традиційні курорти (морські, гірськолижні тощо) розширюють види діяльності, а отже, і географію надання лікувально-оздоровчих послуг. Крім того, подорожі, спрямовані на відновлення фізичного та психологічного стану людини, поєднуються з іншими, дружніми до природного середовища, формами туризму, наприклад, пізнавальним туризмом чи активним туризмом.

Лікувально-оздоровчий туризм в Україні спрямований на внутрішнього та іноземного туриста. За даними Державного агентства розвитку туризму України у 2021 році на лікування та оздоровлення до нас приїхало понад 468 тис. іноземців, що складає 11,7% від загальної кількості в'їзних туристів. Рівень лояльності іноземців, які завітали до України, досить високий – 60% [1], що дає можливість робити позитивні прогнози щодо швидкого відновлення туристичного потоку у післявоєнний час.

Завданням постачальників послуг та суб'єктів лікувально-оздоровчого туризму є розбудова всіх бізнес-процесів на засадах сталого розвитку з дотриманням принципів екологічної, економічної та соціальної стійкості, стимулювання до запровадження нових сталих практик, а також сприяння зростанню рівня обізнаності туристів і місцевих громад щодо внеску кожного у реалізацію концепції сталого розвитку.

Сьогодні спостерігаємо тенденцію на розширення пропозиції відпочинку заснованого на природних та культурних цінностях, що ще більш актуалізує питання напрацювання практики оптимального використання природних ресурсів. Лікувально-оздоровчий туризм, як сегмент туристичного ринку, покликаний поліпшувати самопочуття та вирішувати проблеми, пов'язані зі здоров'ям туриста. Лікувально-оздоровчі подорожі розбудовують інфраструктуру та сприяють соціально-культурному та економічному розвитку територіальних громад.

Література:

1. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 14.10.2022).

ДОДАТОК Б

№ за п.	Назва туроператора	№ за п.	Назва туроператора	№ за п.	Назва туроператора
1	 <p>Туристичні послуги в Україні та за кордоном. Візова підтримка, страхування. Продаж квитків. Працевлаштування в інших країнах. Гарячі тури в екзотичні країни.</p>	6	 <p>Туристичні послуги по Україні та за кордоном. Працевлаштування за кордоном.</p>	11	 <p>Туристичні послуги по Україні та за кордоном, паломництво, страхування.</p>
2	 <p>Туристичні послуги по Україні та за кордоном, проведення екскурсій, візова підтримка, туристичне страхування, бронювання автобусних та авіаквитків. Навчання та працевлаштування за кордоном.</p>	7	 <p>Coral Travel пропонує найкращі курорти та готелі у 28 країнах світу – у Туреччині, Іспанії, Греції, Єгипті, Таїланді, Болгарії, Тунісі, Марокко, Ізраїлі, ОАЕ, Андоррі, Австрії, Китаї, на Кубі, в Індії, на Маврикії, у Танзанії, Домініканській Республіці, Індонезії, на Мальдівах, у В'єтнамі, на Сейшелах, Шрі-Ланці, у Сінгапурі, Мексиці, Камбоджі, Йорданії та Україні. Туроператор організовує групові та індивідуальні FIT-тури на базі власних чартерних програм та регулярних рейсів, розвиває incentive-, congress-, спортивний та інші види туризму, а також активно займається продажем авіаквитків онлайн.</p>	12	 <p>Надають широкий спектр турів за кордон: пляжний відпочинок (авіа та автобусні тури); екзотичні курорти (від Азії й Карибського басейну до Південної Африки); автобусні екскурсійні тури Європою; екскурсійні авіатури; гірськолижні тури; сафари; круїзи (річки, моря, океани); тури вихідного дня; бронювання авіаквитків; шопінг-тури та багато-багато іншого.</p>
3	 <p>Туристичні послуги, екскурсії, тури по Україні, в Карпати і Закарпаття, шкільні та корпоративні тури. Пасажирські перевезення.</p>				
4	 <p>Туристичні послуги, екскурсії, страхування, продаж квитків, відкриття віз, надання інформації щодо працевлаштування за кордоном.</p>	8		12	 <p>Туристичні послуги. Візова підтримка. Екскурсії. Продаж авіаквитків. Пасажирські перевезення по Україні та за кордон від 8 до 50 осіб.</p>
		9	 <p>Сунітмик Погоддя туристичне агентство</p>		
5	 <p>Туристичні послуги по Україні та за кордоном. Візова підтримка. Продаж авіаквитків. Страхові послуги. Навчання та працевлаштування за кордоном.</p>	10	 <p>ТУРАГЕНЦІЯ Caribo TRAVEL</p>	13	"Турін" Надання туристичних послуг, продаж квитків, навчання за кордоном, страхування, візова підтримка.
				15	Туристична агенція "ТУІ" Туристичні послуги за кордоном. Страхування. Продаж авіаквитків.

Рис. Найбільші туроператори Хмельницької області

Джерело: [41]